

Α.Τ.Ε.Ι. Κρήτης
Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας
Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων

Πτυχιακή Εργασία

Φοιτήτριες: Κολώνια Σαββούλα (ΑΜ: 2727)
Πανταλού Ελένη (ΑΜ: 3454)

Θέμα:

**Η Αειφόρος Ανάπτυξη, η εναλλακτική
προσέγγιση για την ανάπτυξη και την
οικονομική ευημερία**

Καθηγητής – Επόπτης : Ευάγγελος Ταλιούρης
Ηράκλειο 2011

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή – Πρόλογος	6
1. Το συμβατικό μοντέλο ανάπτυξης	9
1.1 Τα θετικά επιτεύγματα του φιλελεύθερου οικονομικού μοντέλου ανάπτυξης	10
1.2 Τα όργανα του φιλελεύθερου καπιταλιστικού μοντέλου ανάπτυξης	12
Διεθνές Νομισματικό Ταμείο – International Monetary Fund.....	12
Παγκόσμια Τράπεζα – World Bank	13
Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου – World Trade Organization	14
Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ)	14
Πολυεθνικές Επιχειρήσεις – Multinational Corporation	15
1.3. Οι αδυναμίες που παρουσιάστηκαν στο φιλελεύθερο μοντέλο ανάπτυξης	16
1.3.1. Κοινωνικές επιπτώσεις.....	16
Νότος	17
Βορράς	18
Πολιτισμική κρίση και κουλτούρα	19
1.3.2. Περιβαλλοντικές αδυναμίες και επιπτώσεις στον άνθρωπο και στην οικονομία	19
1.3.2.1. Ατμοσφαιρική Ρύπανση – Air Pollution	20
Φαινόμενο του Θερμοκηπίου – Greenhouse Effect	20
Η Τρύπα του Όζοντος – Ozone Layer	23
1.3.2.2. Υποβάθμιση Χερσαίου Περιβάλλοντος	24
Ερημοποίηση – Desertification	24
Πτώση Βιοποικιλότητας – Decline Biodiversity	25
1.3.2.3. Μόλυνση των Υδάτων – Water Pollution	26
Υποβάθμιση των Θαλασσών και του Υδροφόρου Ορίζοντα	26
2. Αειφόρος Ανάπτυξη – Sustainable Development	27
2.1 Η Δημιουργία του Όρου	27
Αειφορία στη δασοπονία – η πρώτη διατύπωση του όρου της αειφορίας	27
Παγκόσμια Επιτροπή Περιβάλλοντος και Ανάπτυξης του ΟΗΕ Η έκθεση Brundland και η πρώτη διατύπωση του ορισμού	28
2.2 Έννοιες και Όροι	29
2.3 Ο όρος ανάπτυξη με έμφαση στην εξισορρόπηση της σχέσης ανθρώπου και περιβάλλοντος	29

2.4 Ορισμοί της Αειφόρου Ανάπτυξης	30
2.5 Η Συνάρτηση της Αειφόρου Ανάπτυξης	30
2.6 Η αναγκαιότητα της Αειφορίας ως εναλλακτική αναπτυξιακή προσέγγιση Η Μελέτη του Sir Nickolas Stern	34
2.7 Τα οφέλη που παρουσιάζει η εφαρμογή της Αειφόρου Ανάπτυξης	35
2.8. Απαιτήσεις για την επίτευξη των στόχων της Αειφόρου Ανάπτυξης	36
2.8.1 Βιώσιμη Κατανάλωση	36
2.8.2 Η δημιουργία περιβαλλοντικής συνείδησης μέσω της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης	37
2.8.3 Συμμετοχικό πνεύμα, κοινωνική κινητικότητα	39
2.8.4 Μεγιστοποίηση καθαρού οφέλους της οικονομικής ανάπτυξης μέσα από την «Καθαρή Τεχνολογία»	40
2.8.5 Ο ρόλος Δημόσιων Αρχών στην εξασφάλιση της Αειφόρου Ανάπτυξης	41
2.9 Διακρίσεις της Αειφορίας	42
Πολύ ήπια αειφορία – Very Weak Sustainability	42
Ήπια αειφορία – Weak Sustainability	43
Ισχυρή αειφορία – Strong Sustainability	43
Πολύ ισχυρή αειφορία – Very Strong Sustainability	43
2.10 Δείκτες μέτρησης της αειφορίας	44
2.11 Εφαρμοσμένες Διαστάσεις του Αειφόρου Μοντέλου Ανάπτυξης Η Αειφόρος / Οικολογική Βιομηχανία	46
2.11.1 Το Βιομηχανικό Οικοσύστημα – Η Βιομηχανική Συμβίωση	47
2.11.2 Ο Βιομηχανικός Μεταβολισμός	49
2.12 Αδυναμίες του Αειφόρου Μοντέλου Ανάπτυξης	50
2.13 Ο Ρόλος των Επιχειρήσεων	52
Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη – Corporate Social Responsibility	52
3. Συζητήσεις και στρατηγικές που ακολουθήθηκαν ανά τον κόσμο με σκοπό την επίτευξη μιας Αειφόρου Ανάπτυξης	55
3.1 Στη παγκόσμια κοινότητα	56
3.1.1 Η Παγκόσμια Επιτροπή Περιβάλλοντος και Ανάπτυξης του ΟΗΕ World Commission on Environment and Development (WCED)	56
3.1.2 Η Agenda των 21 και η Διακήρυξη του Ρίο	56
3.1.3 Πρωτόκολλο του Κιότο	58
Το Πρωτόκολλο του Κιότο και η πολιτική των ΗΠΑ	60

3.1.4 Αύγουστος – Σεπτέμβριος 2002, Παγκόσμια Διάσκεψη στο Γιοχάνεσμπουργκ	60
3.2 Στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα	61
3.2.1 Βρυξέλλες 1993, Η Λευκή Βίβλος	61
3.2.2 Συνθήκη του Άμστερνταμ , 1997	62
3.2.3 Σύνοδος Κορυφής της Νίκαιας το 2000	62
3.2.4 Γκέτεμποργκ, Ιούνιος 2001	62
3.2.5 Βρυξέλλες, Φεβρουάριος 2002	63
3.2.6 Βρυξέλλες Μάρτιος 2006	64
3.3 Στην Ελληνική Κοινότητα	67
4. Τομείς εφαρμογών και οφέλη της Αειφόρου Ανάπτυξης	69
4.1 Τουριστικός Τομέας	69
4.1.1 Μελέτη Περίπτωσης: Αγροτουριστικοί Ξενώνες Βάμος Α.Ε.	72
4.2 Αγροκτηνοτροφικός Τομέας	77
4.2.1 Μελέτη Περίπτωσης: Συνεταιριστικός Πολυχώρος Το Κουκούτσι	80
4.3 Ενεργειακός Τομέας	83
4.3.1 Μελέτη Περίπτωσης : Ενεργειακός Δήμος Κάμπου	87
Συμπεράσματα	89
Γλωσσάριο	91
Παράρτημα	92
Βιβλιογραφία	98

Εισαγωγή-Πρόλογος

Η υποβάθμιση που γνωρίζει στις μέρες μας το περιβάλλον και η κοινωνία ολοένα και αυξάνεται δημιουργώντας ανασφάλεια και προβλήματα σε πολλούς οικονομικούς τομείς, αναδεικνύοντας την αειφόρο ανάπτυξη ως ένα από τα πρωτεύοντα θέματα συζήτησης σε πολιτικό και ακαδημαϊκό επίπεδο. Σκοπός της εργασίας μας είναι να εξετάσουμε το κατά πόσο το αειφόρο μοντέλο ανάπτυξης ανταποκρίνεται ως μία εναλλακτική προσέγγιση στην επίλυση των προβλημάτων στα οποία έχει περιέλθει η κοινωνία, η οικονομία και το περιβάλλον.

Στα πλαίσια της πτυχιακής μας εργασίας με τίτλο «Η Αειφόρος Ανάπτυξη, η εναλλακτική προσέγγιση για την ανάπτυξη και την οικονομική ευημερία» μελετήσαμε δύο διαφορετικά αναπτυξιακά μοντέλα, αποτυπώνοντας τις θετικές διαστάσεις αλλά και τις αδυναμίες τους. Στο πρώτο κεφάλαιο της έρευνας μας προσεγγίσαμε ιστορικά το φιλελεύθερο καπιταλιστικό μοντέλο ανάπτυξης από την πρώτη βιομηχανική επανάσταση έως τις μέρες μας με σκοπό να διερευνήσουμε τη βιωσιμότητα του στο παρόν και το μέλλον. Οι συνέπειες της εφαρμογής του φιλελεύθερου καπιταλιστικού μοντέλου ανάπτυξης μας έκαναν να διερωτηθούμε εάν δύναται η προσπάθεια για οικονομική και κοινωνική πρόοδο να συμπορευτεί με την επίλυση φλεγόντων περιβαλλοντικών ζητημάτων που μαστίζουν την παγκόσμια κοινότητα. Ολοένα και περισσότερο στις μέρες μας γίνεται αντιληπτό το αδιέξοδο στο οποίο έχει περιέλθει η παγκόσμια κοινότητα. Ένα εναλλακτικό μοντέλο ανάπτυξης, αυτό της αειφορίας, ίσως είναι η απάντηση στο παραπάνω ερώτημα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας μας εξετάζουμε το μοντέλο της αειφόρου ανάπτυξης. Παραθέτουμε με ιστορική αναδρομή τις πρώτες συζητήσεις που κατέληξαν στην δημιουργία του όρου, αναλύουμε τις διαστάσεις της αειφορίας και εξετάζουμε την αναγκαιότητα της εφαρμογής της στην κοινωνία και την οικονομία με σκοπό την απολαβή βέλτιστου οφέλους. Για την επιτυχία της εφαρμογής του αειφόρου μοντέλου ανάπτυξης απαιτείται αποδοχή των όρων της από την κοινωνία, τις επιχειρήσεις και το πολιτικό σύστημα. Στη δυσκολία της αποδοχής αποδίδεται και η βασική αδυναμία της εφαρμογής του. Υπάρχουν όμως λαμπρά παραδείγματα, ιδιαίτερα στον βιομηχανικό τομέα, υιοθέτησης ενός αειφόρου πλαισίου ανάπτυξης με πολύ θετικά αποτελέσματα. Η βιομηχανική περιοχή του Kalundborg της Δανίας είναι ένα τέτοιο παράδειγμα. Στον επιχειρηματικό τομέα η εταιρική κοινωνική ευθύνη

κερδίζει ολοένα και περισσότερο έδαφος στον κόσμο των επιχειρήσεων εφαρμόζοντας επιμέρους διαστάσεις της αειφορίας.

Στο τρίτο κεφάλαιο της εργασίας μας παρακολουθούμε το παγκόσμιο πολιτικό ενδιαφέρον για τις διαστάσεις της αειφορίας αποτυπώνοντας το χρονολογικά, με τις σημαντικότερες συνδιασκέψεις που έλαβαν μέρος στην πολιτική σκηνή. Η ένταση του ενδιαφέροντος από τους πολιτικούς παράγοντες της παγκόσμιας κοινότητας αναδεικνύει τη σημαντικότητα που παρουσιάζει αυτό το εναλλακτικό μοντέλο ανάπτυξης.

Στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας μας αναλύουμε τρεις διαφορετικούς οικονομικούς τομείς, οι οποίοι παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη χώρα μας, καθώς αποτελούν μεγάλο ποσοστό του εγχώριου προϊόντος μας. Πρόκειται για τον αγροκτηνοτροφικό, τουριστικό και ενεργειακό τομέα. Καταγράφουμε τις αδυναμίες που παρουσιάζει η εκμετάλλευση τους και προτείνουμε την εφαρμογή της αειφορίας στα πλαίσια των δραστηριοτήτων τους, ως λύση στα αδιέξοδα τα οποία έχουν περιέλθει. Για την καλύτερη κατανόηση της εφαρμογής του αειφόρου μοντέλου ανάπτυξης στους συγκεκριμένους οικονομικούς τομείς, αλλά και τη διαπίστωση της ωφέλειας του, παραθέτουμε τρεις διαφορετικές μελέτες περίπτωσης αντίστοιχα για κάθε οικονομικό τομέα. Για την πραγματοποίηση των μελετών περίπτωσης επισκεφτήκαμε δύο από τους οργανισμούς, προκειμένου να αποκτήσουμε προσωπική εικόνα και να έρθουμε σε άμεση επαφή με τους υπευθύνους, οι οποίοι μας βοήθησαν να λάβουμε πληροφορίες χρήσιμες για την εκπόνηση των μελετών.

Εκτός από τις επισκέψεις μας στους οργανισμούς, για την εκπόνηση της πτυχιακής μας εργασίας πραγματοποιήσαμε δευτερογενή έρευνα μέσα από ξένες και ελληνικές βιβλιογραφικές αναφορές, κείμενα διαβούλευσης, δημοσιογραφικά άρθρα και περιοδικά και επισκέψεις σε διαδικτυακούς τόπους.

Η πτυχιακή μας μελέτη ολοκληρώνεται με τα συμπεράσματα που εξάγαμε από την έρευνα μας, την παράθεση της βιβλιογραφίας που χρησιμοποιήσαμε για την εκπόνηση της και το παράρτημα το οποίο περιλαμβάνει τη συνέντευξη ενός υψηλόβαθμου στελέχους πολυεθνικής εταιρίας που εφαρμόζει τις διαστάσεις του αειφόρου μοντέλου ανάπτυξης και ένα άρθρο που αφορά τις περιβαλλοντικές, οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις από ένα πρόσφατο ατύχημα.

Σ' αυτό το σημείο θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τον κύριο Φραντζεσκάκη Νικόλαο, Πρόεδρο Συνδέσμου Ενώσεων Αγροτουρισμού Ελλάδος και εκπρόσωπος

της Βάμος Α.Ε. και την κυρία Κοκκινάκη Ειρήνη, ιδρυτικό στέλεχος του Συνεταιριστικού Πολυχώρου Το Κουκούτσι που η βοήθεια τους υπήρξε καθοριστική στην πραγματοποίηση της έρευνας μας, καθώς βεβαίως και τον Επόπτη Καθηγητή μας, κύριο Ταλιούρη Ευάγγελο για την βοήθεια και υποστήριξη του στα πλαίσια της εργασίας μας, η οποία μας εφοδίασε με γνώσεις που θα είναι χρήσιμες τόσο για την καριέρα μας που τώρα ξεκινάει, όσο και για την ποιότητα της ζωής μας.

1. Το Συμβατικό Μοντέλο Ανάπτυξης

Η ιστορική διαδρομή του ανθρώπινου πολιτισμού σηματοδοτείται από ιδέες και τεχνολογίες που εξελίσσονται και αλλάζουν τη μορφή και τη δομή της οικονομικής δραστηριότητας και τη φυσιογνωμία της φύσης και της κοινωνίας.

Η πρώτη βιομηχανική επανάσταση (1750-1870) με την τελειοποίηση της ατμομηχανής από τον Βατ, έδωσε ώθηση στις μεταφορές και το διεθνές εμπόριο. (Σκουλάτου & Δημακοπούλου & Κόνδη, 1998)

Με τη δεύτερη βιομηχανική επανάσταση από το 1870 και μετά η χρήση της ηλεκτρικής ενέργειας στη βιομηχανία ανατρέπει τα δεδομένα της οικονομίας και της κοινωνίας, διαμορφώνοντας τις σε αυτό που γνωρίζουμε σήμερα. (Σκουλάτου & Δημακοπούλου & Κόνδη, 1998)

Η διαδικασία της καπιταλιστικής βιομηχανικής ανάπτυξης στηρίζεται στον οικονομικό ανταγωνιστικό φιλελευθερισμό, με πρώτο θεωρητικό της οικονομικής αυτής αντίληψης τον Σκοτσέζο Άνταμ Σμίθ, που την εξέφρασε μέσα από το έργο του *“Έρευνα για τη φύση και τις αιτίες του πλούτου των εθνών”*. Οι βασικές αρχές λειτουργίας της οικονομίας της αγοράς που υποστήριξε ο Σμίθ ήταν το ελεύθερο εμπόριο, η αυτορρυθμιζόμενη αγορά, ο καταμερισμός εργασίας και η επιδίωξη του προσωπικού συμφέροντος στις οικονομικές συναλλαγές, το οποίο πίστευε ότι μπορεί να ωφελήσει και το κοινωνικό σύνολο. (Σμιθ, 2010)

Η φιλελεύθερη οικονομία της αγοράς διαμορφώθηκε από τη μετάβαση της βιοτεχνίας στη βιομηχανία σε ένα τέτοιο σύστημα οικονομικής οργάνωσης όπου τα βασικά οικονομικά ζητήματα -Τι; Πώς; Για ποιόν; Σε τι ποσότητες θα παραχθεί; Πώς θα διανεμηθεί; - ρυθμίζονται μέσω του **μηχανισμού των τιμών**, δηλαδή το οικονομικό σύστημα αυτορρυθμίζεται σύμφωνα με τους νόμους της προσφοράς και της ζήτησης, με στόχο το κέρδος. (Φλογαΐτη, 2005)

Το φιλελεύθερο οικονομικό μοντέλο ανάπτυξης που παραδοσιακά εφαρμόζεται ως τις μέρες μας στηρίζεται στη έννοια της **οικονομικής μεγέθυνσης**. Η οικονομική μεγέθυνση ορίζεται ως η διαχρονική αύξηση της αξίας του συνολικού επιπέδου παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών μίας οικονομίας, δηλαδή τη μεγέθυνση του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος ΑΕΠ. Το ΑΕΠ θεωρείται ο αντιπροσωπευτικότερος δείκτης της οικονομικής και κοινωνικής ευημερίας σήμερα. (Φλογαΐτη, 2005)

Η βιομηχανική επανάσταση κατέστησε δυνατή την οικονομική μεγέθυνση με τις νέες μεθόδους βιομηχανικής παραγωγής, όμως από το φιλελεύθερο οικονομικό μοντέλο ανάπτυξης, που στηρίζεται στην οικονομική μεγέθυνση μέσω της αύξησης παραγωγής και συνεπώς της αύξησης της κατανάλωσης, **απουσιάζει ο περιβαλλοντικός και ανθρώπινος παράγοντας.** (Φλογαΐτη, 2005)

Άλλο ένα χαρακτηριστικό του φιλελεύθερου οικονομικού μοντέλου ανάπτυξης είναι ο **περιορισμός του κόστους παραγωγής.** Το κόστος παραγωγής όμως είναι πολύ στενά καθορισμένο, αφού δεν συνυπολογίζει το περιβαλλοντικό κόστος και το κόστος του βιοτικού επιπέδου της κοινωνίας. (Σκουλάτου & Δημακοπούλου & Κόνδη, 1998)

1.1 Τα θετικά επιτεύγματα του φιλελεύθερου οικονομικού μοντέλου ανάπτυξης

Βεβαίωτα το παραδοσιακό μοντέλο ανάπτυξης επέδρασε θετικά σε εκατομμύρια ανθρώπους στον σύγχρονο κόσμο.

Στον τομέα υγείας εξελίσσεται η ιατρική και η φαρμακοβιομηχανία. Μετά το 1850 θεμελιώνεται η σύγχρονη νοσοκομειακή περίθαλψη, χτίζονται νέες νοσοκομειακές μονάδες με εξειδικευμένο προσωπικό και η υγεία γίνεται δημόσιο αγαθό, ιδρύονται ασφαλιστικοί οργανισμοί που παρέχουν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη στους ασφαλισμένους. Σταδιακά πολλές ασθένειες καταπολεμήθηκαν, βελτιώθηκε η υγιεινή, μειώθηκε η θνησιμότητα, το προσδόκιμο επιβίωσης έγινε υψηλότερο, αυξήθηκε ο παγκόσμιος πληθυσμός και για πολλούς η ποιότητα ζωής βελτιώθηκε. (Σκουλάτου & Δημακοπούλου & Κόνδη, 1998)

Η παιδεία ξεφεύγει από τους αριστοκράτες και τους μεγαλοαστούς, καθώς οι διαδικασίες της βιομηχανικής παραγωγής άρχισαν να απαιτούν εργάτες με κάποια μόρφωση. Έτσι η παιδεία γίνεται δημόσιο αγαθό. Ιδρύονται δημόσια σχολεία και πανεπιστήμια. Με την εξέλιξη της τεχνολογίας, από την τυπογραφία μέχρι και το διαδίκτυο, η πρόσβαση στη γνώση γίνεται ελεύθερη. Έτσι καταργείται ο αναλφαβητισμός, αλλάζουν οι αντιλήψεις, διευρύνονται οι θέσεις εργασίας και οι άνθρωποι αφυπνίζονται, αναγνωρίζουν και διεκδικούν ατομικά και κοινωνικά

δικαιώματα. **Άλλωστε η παιδεία είναι εργαλείο για την προώθηση ιδεών περί κοινωνικής δικαιοσύνης.** (Σκουλάτου & Δημακοπούλου & Κόνδη, 1998)

Χαρακτηριστικό παράδειγμα διεκδίκησης δικαιωμάτων μέσω της παιδείας είναι η γυναικεία χειραφέτηση κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα μετά την είσοδο των γυναικών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, όπου οι γυναίκες των αστικών οικογενειών απαιτούν το άνοιγμα των επαγγελματίων στο γυναικείο φύλλο. Συγχρόνως απαιτούν και επιτυγχάνουν την είσοδο τους στα πανεπιστήμια. Το 1903 στην Αγγλία ιδρύεται το κίνημα “Κοινωνική και Πολιτική Ένωση Γυναικών” με το οποίο οι “σουφραζέτες” διεκδικούν το δικαίωμα της ψήφου και το καταφέρνουν το 1918. (Σκουλάτου & Δημακοπούλου & Κόνδη, 1998)

Πολλά **ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα** που σήμερα θεωρούνται δεδομένα είναι αποτελέσματα διεκδικήσεων των τελευταίων διακοσίων ετών. Εξασφαλίζονται και νομοθετούνται ανθρώπινα δικαιώματα και πολιτικές ελευθερίες, δημιουργούνται θέσεις εργασίας, δημιουργούνται συνδικάτα, η εργασία αμείβεται καλύτερα, δίδονται δυνατότητες σε κάθε κοινωνικό στρώμα να αποκτήσει περιουσία και να βελτιώσει το βιοτικό του επίπεδο.

Στον **τομέα επιστήμης, τεχνολογίας και έρευνας** επενδύονται κεφάλαια στην επιστημονική έρευνα για εφαρμογή της στη βιομηχανία, με αποτέλεσμα στον τομέα μεταφορών από την εποχή της ατμομηχανής, του άνθρακα και του σιδηροδρόμου μέχρι την εποχή του πετρελαίου, της ηλεκτρικής ενέργειας και της αεροναυπηγικής να μειωθούν χρονικά οι αποστάσεις και να διευκολυνθούν οι μεταφορές ανθρώπων και εμπορευμάτων, ευνοώντας το διεθνές εμπόριο και τη διακίνηση εργατικού δυναμικού. Οι βιομηχανίες διευρύνουν τη γραμμή προϊόντων τους με πετρελαιοχημικά προϊόντα, καλύπτοντας περισσότερες και για περισσότερους ανθρώπους, ανάγκες σε χαμηλότερες τιμές. Ακόμη και στην αγροτική ανάπτυξη η χρήση λιπασμάτων και αγροτικών εργαλείων, όπως το τρακτέρ, ευνοούν τις καλλιέργειες και την αύξηση παραγωγής. Η ανακάλυψη τεχνικών διατήρησης τροφίμων (αποστείρωση, παστερίωση, κονσερβοποιεία, ψυκτικές μέθοδοι) βοηθάει στη μεταφορά και εισαγωγή τροφίμων από άλλες χώρες και εξασφαλίζει φτηνή τροφή για τον αυξανόμενο πληθυσμό, καταπολεμώντας τον υποσιτισμό στις εκβιομηχανισμένες χώρες και ευνοώντας το διεθνές εμπόριο και την οικονομική ανάπτυξη των χωρών που συμμετέχουν σε αυτό. (Σκουλάτου & Δημακοπούλου & Κόνδη, 1998)

Στον επενδυτικό οικονομικό τομέα, η σύμπραξη πολλών πλουσίων σε μεγαλύτερα πιστωτικά ιδρύματα και η δημιουργία μετοχικών επιχειρήσεων, διευκόλυναν την πιστοληπτική ικανότητα των επιχειρηματιών και την επένδυση, επέκταση, ανάπτυξη, μεγέθυνση των επιχειρήσεων τους δημιουργώντας περισσότερες θέσεις εργασίας, καταπολεμώντας την ανεργία και τη φτώχεια. (Σκουλάτου & Δημακοπούλου & Κόνδη, 1998)

Έτσι λοιπόν μετά τη δεύτερη βιομηχανική επανάσταση και ιδιαίτερα μετά το ΄B Παγκόσμιο πόλεμο επικρατεί ένα **κλίμα οικονομικής ευμάρειας**. Ο πλούτος και η υλική πρόοδος είναι εμφανείς στις βιομηχανικά ανεπτυγμένες χώρες. Η προσδοκία είναι αυτή η πρόοδος να επεκταθεί και στις υπόλοιπες χώρες του λιγότερο αναπτυγμένου ή υπανάπτυκτου κόσμου, ώστε να καταπολεμηθεί η φτώχεια και η δυστυχία σε ολόκληρο τον πλανήτη.

1.2 Τα Όργανα του φιλελεύθερου καπιταλιστικού μοντέλου ανάπτυξης.

Διεθνές Νομισματικό Ταμείο - International Monetary Fund

Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) είναι μια Διεθνής οργάνωση που εργάζεται για την προώθηση της Διεθνούς νομισματικής συνεργασίας, την εξασφάλιση της οικονομικής σταθερότητας, τη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη και τη μείωση της φτώχειας σε όλο τον κόσμο. Μέχρι σήμερα μετράει 187 χώρες μέλη.

Θεμελιώδης αποστολή του ΔΝΤ είναι να συμβάλει στη διασφάλιση της σταθερότητας στο διεθνές σύστημα. Αυτό το επιδιώκει με τρεις τρόπους: την επιτήρηση της παγκόσμιας οικονομίας και των οικονομιών των χωρών μελών, τη χορήγηση δανείων σε χώρες με δυσχέρειες στο ισοζύγιο πληρωμών και δίνοντας τεχνική βοήθεια και καθοδήγηση προς τα μέλη.

Όσον αφορά την επιτήρηση, το ΔΝΤ επιβλέπει το διεθνές νομισματικό σύστημα και παρακολουθεί τις δημοσιονομικές και οικονομικές πολιτικές των μελών της. Καταγράφει τις οικονομικές εξελίξεις σε εθνικό, περιφερειακό και παγκόσμιο

επίπεδο, διαβουλεύεται τακτικά με τις χώρες μέλη και τους παρέχει μακροοικονομικές και χρηματοοικονομικές συμβουλές.

Όσον αφορά την τεχνική βοήθεια, το ΔΝΤ παρέχει πρακτική καθοδήγηση και εκπαίδευση σχετικά με τον τρόπο αναβάθμισης θεσμών και τη χάραξη κατάλληλων μακροοικονομικών, χρηματοπιστωτικών και διαρθρωτικών πολιτικών, προκειμένου να βοηθήσουν χαμηλού και μεσαίου εισοδήματος χώρες, για την αποτελεσματική διαχείριση των οικονομιών τους.

Όσον αφορά τη χορήγηση δανείων, το ΔΝΤ χορηγεί δάνεια σε χώρες που αντιμετωπίζουν προβλήματα στις διεθνείς πληρωμές τους και δεν έχουν τη δυνατότητα να αντλήσουν επαρκή χρηματοδότηση σε προσιτούς όρους από τις διεθνείς αγορές χρήματος. Το ΔΝΤ επίσης προβλέπει τη χορήγηση δανείων με ευνοϊκούς όρους σε χώρες με χαμηλό εισόδημα, προκειμένου να τους βοηθήσουν να αναπτύξουν τις οικονομίες τους και να μειώσουν τη φτώχεια.

(www.imf.org)

Παγκόσμια Τράπεζα – World Bank

Η Παγκόσμια Τράπεζα είναι ένας διεθνής αναπτυξιακός οργανισμός, ένας τραπεζικός συνεταιρισμός με 187 χώρες μέλη, οι οποίες είναι μέτοχοι της. Η χρηματοδότηση της γίνεται μέσω δωρεών, καταθέσεων των μελών της και εσόδων από τους τόκους της χορήγησης δανείων. **Κύριος στόχος της είναι η χορήγηση οικονομικής βοήθειας με σκοπό την καταπολέμηση της φτώχειας.** Για να γίνει μία χώρα μέτοχος στην Παγκόσμια Τράπεζα θα πρέπει πρώτα να γίνει μέτοχος στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. (www.worldbank.org)

Η ιστορία της Παγκόσμιας τράπεζας ξεκινάει το 1944 όπου ως Διεθνής Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης (IBRD) αποστολή της ήταν η διαμεσολάβηση για τη μεταπολεμική ανοικοδόμηση και ανάπτυξη. (www.worldbank.org)

Η οικονομική βοήθεια που παρέχει μπορεί να έχει τη μορφή δωρεάς ή χορήγησης δανείου. Οι αποδέκτες της βοήθειας μπορεί να είναι φτωχότερες χώρες, χώρες που έχουν δυσμένειες ή δεν έχουν πρόσβαση στις διεθνείς πιστωτικές αγορές, χώρες οι οποίες επιθυμούν να προβούν σε επιχειρησιακές επενδύσεις και αναπτυξιακές πολιτικές, προκειμένου να υποστηρίξουν την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη σε

ένα ευρύ φάσμα οικονομικών και κοινωνικών τομέων. Συγχρόνως η Τράπεζα παρέχει τεχνική βοήθεια και συμβουλές για την αντιμετώπιση ειδικών αναγκών των αναπτυσσόμενων χωρών. (Χουλιάρας, 2005)

Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου - World Trade Organization

Μετά τη λήξη του ΄Β Παγκοσμίου Πολέμου αναζητήθηκε ένα παγκόσμιο θεσμικό πλαίσιο για την προαγωγή του διεθνούς εμπορίου και τη διεθνή ολοκλήρωση των αγορών, έτσι ιδρύεται ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου (International Trade Organization) που σήμερα μετράει 153 χώρες μέλη. (www.wto.org)

Βασικός στόχος του δεν είναι το ελεύθερο εμπόριο, αλλά η σταδιακή απελευθέρωση του εμπορίου προκειμένου να επιτευχθούν υπέρτεροι στόχοι, όπως είναι η άνοδος του επιπέδου διαβίωσης, η πλήρης απασχόληση, η συνεχής αύξηση του πραγματικού εισοδήματος, η βελτίωση χρήσης παγκόσμιων πόρων και η αύξηση της παραγωγής και του εμπορίου, δηλαδή **ο σκοπός του να είναι να βοηθήσει τη ροή του εμπορίου, έτσι ώστε να υπάρξει οικονομική ανάπτυξη και ευημερία.** (www.wto.org)

Οι λειτουργίες του ΠΟΕ είναι η εποπτεία της ασκούμενης εξωτερικής εμπορικής πολιτικής των μελών του, η ειρηνική διευθέτηση των διαφορών τους, της προστασίας του περιβάλλοντος και της ευνοϊκής μεταχείρισης των αναπτυσσόμενων χωρών και ειδικά των φτωχότερων. Τα πεδία ισχύος του περιλαμβάνουν το διεθνές εμπόριο αγαθών, υπηρεσιών και την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας. (Κότιος, 2005)

Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ)

Ο ΟΟΣΑ είναι ένας παγκόσμιος οργανισμός με 34 χώρες μέλη που **έχει ως αποστολή την προώθηση πολιτικών που θα βελτιώσουν την οικονομική και κοινωνική ευημερία των ανθρώπων σε ολόκληρο τον κόσμο.** Ιδρύθηκε το 1961 και έχει ως έδρα το Παρίσι της Γαλλίας. Χρηματοδοτείται από τις χώρες μέλη σε ποσοστό ανάλογο με το μέγεθος της οικονομίας του κάθε μέλους, καθώς και από εθελοντικές εισφορές.

Ο ΟΟΣΑ συλλέγει και χρησιμοποιεί πληροφορίες για ένα ευρύ φάσμα θεμάτων προκειμένου να βοηθήσει τις κυβερνήσεις να προάγουν την ευημερία και την

καταπολέμηση της φτώχειας μέσω της οικονομικής ανάπτυξης και της οικονομικής σταθερότητας, λαμβάνοντας υπόψη και τη διασφάλιση του περιβάλλοντος.

Οι εργασίες του ΟΟΣΑ βασίζονται στην συνεχή παρακολούθηση των εκδηλώσεων στις χώρες-μέλη καθώς και εκτός της ζώνης του ΟΟΣΑ, συλλέγοντας και αναλύοντας δεδομένα, σύμφωνα με τα οποία εξάγει συμπεράσματα, λαμβάνει αποφάσεις και στη συνέχεια οι κυβερνήσεις μέλη εφαρμόζουν τις συστάσεις. Η ανάλυση των δεδομένων περιλαμβάνει τακτικές προβλέψεις των βραχυπρόθεσμων και μεσοπρόθεσμων οικονομικών εξελίξεων.

(www.oecd.org)

Πολυεθνικές επιχειρήσεις – Multinational Corporation

Πολυεθνικές είναι οι εταιρίες που διαθέτουν επιχειρηματική παρουσία με τη μορφή εγκατεστημένων θυγατρικών σε παραπάνω από μία χώρες. Αποτελεί μία από τις πλέον εξελιγμένες μορφές εταιρικής ολοκλήρωσης, καθώς η διαφυγή από τα στενά πλαίσια της εθνικής αγοράς συνιστά αποφασιστικό βήμα διεύρυνσης των δραστηριοτήτων, με σκοπό την κατάκτηση του άριστου μεγέθους σε διεθνείς κλίμακες. Παγκοσμίως υπολογίζεται ότι δραστηριοποιούνται πάνω από 60.000 πολυεθνικές και 500.000 θυγατρικές τους, στις οποίες αποδίδεται ποσοστό 7% του παγκόσμιου ΑΕΠ.

Οι πολυεθνικές επιχειρήσεις αναδεικνύονται σε πρωταγωνιστικό φορέα του καπιταλισμού και της παγκοσμιοποίησης, λόγω της υψηλής μεταφοράς παραγωγικών συντελεστών και βέβαια λόγω της αποφασιστικής τους συμβολής στην αύξηση του διεθνούς εμπορίου. Η διεθνής διακίνηση προϊόντων και ιδιαίτερα η μεταφορά τεχνολογίας, καθώς και οι ανταγωνιστικότερες τιμές από τις πολυεθνικές συμβάλλουν θετικά στην κοινωνία που εγκαθίστανται. Η εγκατάσταση μιας πολυεθνικής σε μια χώρα συνήθως οδηγεί και τους ανταγωνιστές της στην ίδια συνεχίζοντας τον ανταγωνισμό σε διεθνές επίπεδο. Η προσέλκυση ξένων επενδύσεων σε μία χώρα συνεπάγεται αναπτυξιακά αποτελέσματα. Οι πολυεθνικές μπορούν να αποτελέσουν σημαντική πηγή χρηματοδότησης της οικονομίας μίας χώρας και μέσον ενσωμάτωσης της στα διεθνή δίκτυα παραγωγής.

(Κιτωνάκης, & Κόντης, 2005)

1.3 Οι αδυναμίες που παρουσιάστηκαν στο φιλελεύθερο μοντέλο ανάπτυξης

Σύντομα όμως γίνονται ορατές και οι δυσμενείς συνέπειες του φιλελεύθερου καπιταλιστικού οικονομικού μοντέλου ανάπτυξης και τα αδιέξοδα που έχουν δημιουργηθεί. Οι αναπτυξιακές δραστηριότητες αγγίζουν περιβαλλοντικά και κοινωνικά όρια με σοβαρές επιπτώσεις στη φύση και στην κοινωνία, οι οποίες εξαπλώνονται ξεπερνώντας τα σύνορα και τις γενεές. Διαπιστώνεται ότι έχουν προκύψει τεράστιες κοινωνικές ανισότητες, γιατί τα οφέλη της ανάπτυξης ουδέποτε μοιράστηκαν δίκαια, ενώ και **η αποτίμηση σχετικά με το κόστος κατέδειξε ότι ήταν υπερβολικά μεγάλο, κάτι που εκδηλωνόταν ήδη πολλαπλά με σοβαρή οικολογική υποβάθμιση, οικονομική αστάθεια, κοινωνικό αποκλεισμό, απώλεια της πολιτισμικής ποικιλότητας, οικονομική και ψυχολογική ανασφάλεια.** (Huckle,2000). Διαπιστώνεται ότι οι τεχνολογικές εξελίξεις έχουν επικίνδυνες επιπτώσεις που δεν είναι εξολοκλήρου προβλέψιμες, δεν είναι πάντα αναστρέψιμες, δεν περιορίζονται στις συγκεκριμένες κοινωνίες που τις δημιουργούν και δεν γνωρίζουμε για πόσο χρονικό διάστημα θα τις υποστούμε. Στο φιλελεύθερο οικονομικό μοντέλο η κοινωνία και το περιβάλλον ως μεταβλητές υποχωρούν για χάρη της οικονομικής μεγέθυνσης, παραβλέποντας πως η οικονομία προορίζεται για την κοινωνία και εξαρτάται από το περιβάλλον. (Huckle,2000)

1.3.1 Κοινωνικές επιπτώσεις

Σε επίπεδο κοινωνίας, η μεγαλύτερη δυσμένεια του φιλελεύθερου οικονομικού μοντέλου εντοπίζεται στην αδυναμία του να ελαχιστοποιήσει τις οικονομικές ανισότητες που υπάρχουν μεταξύ του Βορρά και του Νότου, αλλά και εντός των χωρών τους. Τα στοιχεία που παραθέτουμε παρακάτω αποδεικνύουν ότι η ευημερία του καπιταλιστικού μοντέλου δεν αποτέλεσε μια πραγματικότητα για την παγκόσμια κοινότητα, αλλά για ένα πολύ μικρό μέρος της μόνο. Οι επιδιώξεις των οργάνων του καπιταλισμού δεν επιτεύχθηκαν. Οι ανισότητες όχι μόνο δεν καταπολεμήθηκαν, αλλά αυξήθηκαν, καθιστώντας ένα μέρος του Βορρά πλουσιότερο και τον Νότο ακόμη φτωχότερο.

Ο Νότος

Σύμφωνα με την έκθεση του ΟΗΕ για την ανθρώπινη ανάπτυξη 1,2 δισεκατομμύρια άνθρωποι ζουν με λιγότερο από 1\$ τη μέρα στην Ασία, στην Αφρική και στη Λατινική Αμερική. Τα εισοδήματα στην Αφρική νοτίως της Σαχάρας μειώθηκαν κατά μέσο όρο 1% ετησίως κατά το διάστημα 1975-1999 και το προσδόκιμο επιβίωσης είναι 49 έτη, έναντι των 60 ετών σε όλες τις άλλες περιοχές. (Εθνικό Κέντρο Περιβάλλοντος και Αειφόρου Ανάπτυξης, 2002)

Σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία, η διεθνοποίηση των αγορών διευρύνει ακόμη περισσότερο το χάσμα και συσσωρεύει τον πλούτο και την οικονομική δύναμη στα χέρια λίγων. Το 1970 το κατά κεφαλήν εισόδημα στο Βορρά ήταν 13 φορές υψηλότερο από αυτό του Νότου. Το 1978 ήταν 40 φορές υψηλότερο από το αντίστοιχο στις χώρες χαμηλού εισοδήματος και 6,5 φορές από εκείνο στις χώρες μεσαίου εισοδήματος. Το 2001 το κατά κεφαλήν εισόδημα στις χώρες του Βορρά (όπου ζει το 15% του παγκόσμιου πληθυσμού) ήταν 62 φορές υψηλότερο από ότι στις χώρες χαμηλού εισοδήματος του Νότου (όπου ζει το 41% του παγκόσμιου πληθυσμού). (Φωτόπουλος, 2005)

Το ήμισυ του παγκόσμιου πληθυσμού ζει με λιγότερα από 2\$ την ημέρα αντιμετωπίζοντας μια **χρόνια κατάσταση φτώχειας**. Συνέπεια της φτώχειας είναι ο υποσιτισμός. Σε ποσοστό 15% των κατοίκων του πλανήτη ζουν σε κατάσταση χρόνιας πείνας, σε μια εποχή που η παγκόσμια παραγωγή τροφίμων είναι επαρκής, αλλά άνισα μοιρασμένη. (Εθνικό Κέντρο Περιβάλλοντος και Αειφόρου Ανάπτυξης, 2002)

Οι εισοδηματικές ανισότητες μεταξύ αλλά και εντός των χωρών αυξάνουν. Το 1960 το εισόδημα του πλουσιότερου 1/5 του παγκόσμιου πληθυσμού ήταν 30 φορές μεγαλύτερο από εκείνο του φτωχότερου 1/5 και σήμερα είναι 90 φορές μεγαλύτερο. Το πλουσιότερο 1/5 του παγκόσμιου πληθυσμού είναι υπεύθυνο για το 86% της κατανάλωσης του παγκόσμιου ΑΕΠ, ενώ το φτωχότερο 1/5 κατέχει μόλις το 1%! Παρότι η συνολική παγκόσμια κατανάλωση αυξάνεται, η κατανάλωση για το μέσο αφρικανικό σπίτι είναι 20% λιγότερη από ότι ήταν πριν από 25 χρόνια. (Εθνικό Κέντρο Περιβάλλοντος και Αειφόρου Ανάπτυξης, 2002)

Ακόμη, σύμφωνα με την έκθεση του ΟΗΕ για την ανθρώπινη ανάπτυξη σε σχέση με το 1990 οι μετρήσεις δείχνουν ότι σήμερα 54 χώρες σε ολόκληρο τον κόσμο είναι φτωχότερες, 21 έχουν μεγαλύτερα ποσοστά πείνας, σχεδόν 800 εκατομμύρια

άνθρωποι υποφέρουν από **πείνα και υποσιτισμό**, σε 12 χώρες μικρότερο ποσοστό παιδιών πηγαίνει στο σχολείο, περίπου το 20% των παιδιών σε ολόκληρο τον κόσμο **δεν έχει πρόσβαση στην εκπαίδευση**, 250 εκατομμύρια παιδιά εργάζονται σε ολόκληρο τον κόσμο καθιστώντας την **παιδική εργασία** μάστιγα, 11 εκατομμύρια παιδιά κάτω των 5 ετών πεθαίνουν κάθε χρόνο από αιτίες που θα μπορούσαν να είχαν αποφευχθεί, σε 34 χώρες ο μέσος όρος ζωής έχει μειωθεί. Περίπου 1 δισεκατομμύριο γυναίκες και άντρες είναι **άνεργοι, υποαπασχολούμενοι ή εργαζόμενοι φτωχοί**. Συνολικά το 70% των 1,5 δισεκατομμυρίων ατόμων που ζουν στη φτώχεια είναι γυναίκες. Αν και οι γυναίκες δίνουν το 66% του συνόλου των εργασιακών ωρών, παίρνουν μόνο το 10% του παγκόσμιου εισοδήματος. Όσον αφορά την ποιότητα ζωής, 1,1 δισεκατομμύρια άνθρωποι ή αλλιώς το 18% του παγκόσμιου πληθυσμού δεν έχουν πρόσβαση σε ασφαλές πόσιμο νερό, περίπου 2,5 δισεκατομμύρια άνθρωποι, δηλαδή 1 στους 3, **στερούνται την πρόσβαση σε σύγχρονες υπηρεσίες υγείας**, 2,4 δισεκατομμύρια άνθρωποι δεν έχουν πρόσβαση σε βασική υγειονομική περίθαλψη. (Εθνικό Κέντρο Περιβάλλοντος και Αειφόρου Ανάπτυξης, 2002)

Ο Βορράς

Η φτώχεια και οι ανισότητες όμως έχουν αλλάξει γεωγραφία και δεν εκδηλώνονται πλέον μόνο μεταξύ Βορρά και Νότου, αλλά και στο εσωτερικό των ανεπτυγμένων χωρών. Το 1999 στη Μεγάλη Βρετανία το 26% του πληθυσμού ζούσε ήδη σε κατάσταση φτώχειας, ενώ τα τελευταία 20 χρόνια η αγοραστική δύναμη του πιο φτωχού 10% του πληθυσμού αυξήθηκε κατά 6% και του πιο πλούσιου 10% κατά 82%. Σήμερα το 95% του πλούτου της χώρας το κατέχει το 50% του πληθυσμού, ενώ πριν από περίπου 30 χρόνια το ποσοστό αυτό ήταν 93%. (Φωτόπουλος, 2005)

Όσο για τις ΗΠΑ, την κατεξοχήν χώρα της ευμάρειας, το συντριπτικό ποσοστό της αύξησης του εισοδήματος εισπράττεται από το πλουσιότερο 1% του πληθυσμού, ενώ 1 στα 5 παιδιά ζει σε κατάσταση φτώχειας και 8 εκατομμύρια παιδιά δεν έχουν υγειονομική περίθαλψη. (Giddens, 1998). Μία μελέτη του 1988 βρήκε ότι οι Αμερικανοί αγρότες έρχονται αντιμέτωποι με **μη ασφαλείς εργασιακές συνθήκες** που είναι τόσο βλαβερές όσο και των συναδέλφων τους στις υποανάπτυκτες χώρες του κόσμου, με 43% εξ αυτών να αναφέρουν πως είχαν δηλητηριαστεί από εντομοκτόνα και μόνο οι μισοί πήραν ιατρική βοήθεια, 3είς στους 5 μαύρους και

ισπανόφωνους Αμερικανούς ζουν σε κοινότητες με περιοχές απόθεσης τοξικών αποβλήτων. (Makofske & Karlin, 1995)

Στο επίπεδο οργάνωσης των εργασιακών σχέσεων διακρίνουμε ανεργία, εργασιακή ανασφάλεια αύξηση μερικής ή εποχιακής απασχόλησης και κοινωνικός αποκλεισμός. Ο κοινωνικός αποκλεισμός σημαίνει ότι ολόένα και περισσότεροι άνθρωποι δεν μετέχουν πια στη αγορά εργασίας. Οι ανισότητες στη διανομή των πόρων εντείνονται ανάμεσα στο εσωτερικό των χωρών, πλουσίων και φτωχών, με αποτέλεσμα την δραματική **αύξηση της εγκληματικότητας**. (Εθνικό Κέντρο Περιβάλλοντος και Αειφόρου Ανάπτυξης, 2002)

Πολιτισμική Κρίση και κουλτούρα

Πολιτισμικά, η κρίση της οικονομικής ανάπτυξης εκφράζεται μέσα από μία εκτεταμένη κρίση στις σύγχρονες κοινωνίες. Υπάρχει μία σύγχυση εννοιών και αξιών. Οι άνθρωποι ταυτίζουν το χρήμα με την ευτυχία και την επιτυχία, τον καταναλωτισμό με την ευημερία, την οικονομική μεγέθυνση με την πρόοδο και την ανάπτυξη και γενικότερα το ποιοτικό με το ποσοτικό. Το αποτέλεσμα αυτών των αξιών είναι, κυρίως στα αστικά κέντρα αλλά και στην επαρχία σε αρκετά μεγάλο βαθμό, παραδοσιακοί τρόποι ζωής και τοπικές κουλτούρες, ρίζες και καταβολές αιώνων που έδιναν νόημα στη ζωή των ανθρώπων παρασύρονται από το κύμα της “προόδου” και αλλάζουν. Η κουλτούρα εμπορευματοποιείται οδηγώντας τον σύγχρονο κόσμο σε **πολιτισμική ομογενοποίηση**. Η παγκοσμιοποίηση της αγοράς επεκτείνεται και στη διασκέδαση, στην ψυχαγωγία, στα τραγούδια, τους χορούς, τις εικόνες, τις τέχνες, τη διατροφή και την κουζίνα, μετατρέποντας τους ανθρώπους σε καταναλωτές μίας μαζικής κουλτούρας. (Φλογαΐτη, 2005)

1.3.2 Περιβαλλοντικές αδυναμίες και επιπτώσεις στον άνθρωπο και την οικονομία

Πλέον έχει γίνει αισθητό το πεπερασμένο των φυσικών πόρων και η καταστροφή των φυσικών συστημάτων, η οποία θέτει αναπτυξιακά όρια στις κοινωνίες της

αφθονίας και της κατανάλωσης. Το οικολογικό αποτύπωμα*(σελ.91) έχει φτάσει το 125% του πλανήτη. Δηλαδή τα τωρινά επίπεδα κατανάλωσης και παραγωγής είναι ήδη 25% υψηλότερα από την οικολογική χωρητικότητα της γης. Τις τελευταίες δεκαετίες αναδεικνύονται ανήσυχια τοπικά, περιφερειακά και παγκόσμια προβλήματα, που φέρνουν τις κοινωνίες αντιμέτωπες με σοβαρά αδιέξοδα τα οποία αν συνεχίσουν να υπάρχουν θα είναι μη αναστρέψιμα. Αδιέξοδα που απειλούν όχι μόνο το περιβάλλον, και την οικονομία, αλλά και την επιβίωση του ανθρώπινου είδους. (Makofske & Karlin, 1995)

1.3.2.1 Ατμοσφαιρική ρύπανση – Air Pollution

Είναι η παρουσία στην ατμόσφαιρα ουσιών ξένων προς τα φυσιολογικό περιεχόμενο της και η αλλοίωση της σύστασης της σε τέτοια συγκέντρωση και διάρκεια που να μπορέσει να βλάψει την ανθρώπινη υγεία, την χλωρίδα, την πανίδα και την αισθητική του φυσικού περιβάλλοντος, το υλικό και πολιτιστικό περιβάλλον του ανθρώπου και την οικονομία. (Σταυροπούλου- Πολυδωρόπουλος)

Φαινόμενο του Θερμοκηπίου – Greenhouse Effect

Το φαινόμενο του θερμοκηπίου αναφέρεται στην υπερθέρμανση του πλανήτη και την κλιματική αλλαγή, που οφείλεται στην παρουσία συγκεκριμένων βλαβερών αερίων στην ατμόσφαιρα. Τα κύρια υπεύθυνα αέρια είναι το διοξείδιο του άνθρακα CO₂, οι υδρατμοί H₂O, το μεθάνιο CH₄, το υποξείδιο του αζώτου N₂O, το όζον O₃ και οι χλωροφθοροάνθρακες CFC, με πιο ενοχοποιημένο απ' όλα το CO₂. (Makofske & Karlin, 1995)

Η συγκέντρωση CO₂ στην ατμόσφαιρα έχει αυξηθεί από την προβιομηχανική εποχή κατά 25%. Η εκπομπή CO₂ προέρχεται κυρίως από την καύση πετρελαίου και άνθρακα που πραγματοποιείται στις εκβιομηχανισμένες χώρες, με τις ΗΠΑ να κατέχουν τη μερίδα του λέοντος. Επίσης η απώλεια τροπικών δασών από την εντατική εκμετάλλευση του ξυλώδους κεφαλαίου έχει συμβάλει αρκετά στην αύξηση συγκέντρωσης CO₂ στην ατμόσφαιρα, καθώς τα δέντρα το απορροφούν και απελευθερώνουν οξυγόνο O₂ κατά τη διαδικασία της αναπνοής. (Makofske & Kaplin, 1995)

Οι συνέπειες της κλιματικής αλλαγής μπορούν να είναι τεράστιες για τον άνθρωπο, την υγεία και την ευημερία του, το περιβάλλον, την αισθητική και τη λειτουργικότητα του και την οικονομία. Η αύξηση της παγκόσμιας θερμοκρασίας είναι από τις σοβαρότερες επιπτώσεις του φαινομένου του θερμοκηπίου. Οι προβλέψεις δείχνουν αύξηση της παγκόσμιας θερμοκρασίας κατά 1,5 έως 4,5 βαθμούς

Κελσίου δεδομένο που μπορεί να ασκήσει ισχυρές πιέσεις στις ικανότητες των ανθρώπων και των οικοσυστημάτων να ανταποκριθούν και να προσαρμοστούν. (Makofske & Kaplin, 1995)

Η αύξηση της θερμοκρασίας επιφέρει το λιώσιμο των πάγων που βρίσκονται στους πόλους της γης, με αποτέλεσμα, εκτός του ότι απειλείται η επιβίωση του οικοσυστήματος των πόλων, την ανύψωση της στάθμης της θάλασσας. Οι προβλέψεις δείχνουν μάλιστα αύξηση της στάθμης της θάλασσας κατά 18 εκατοστά μέχρι το 2030 και 48 εκατοστά μέχρι το τέλος του επόμενου αιώνα. Η αύξηση της στάθμης μπορεί να έχει σοβαρές οικονομικές συνέπειες στην εκμετάλλευση παράκτιων περιοχών. Επίσης η αύξηση της θερμοκρασίας συνεπάγεται την αύξηση της θερμοκρασίας της θάλασσας. Η αύξηση αυτή μπορεί να προκαλέσει το σταδιακό θάνατο της θαλάσσιας ζωής, τη μείωση του πληθυσμού της και συνεπώς μείωση της

αλιευτικής παραγωγής για τον άνθρωπο. (Makofske & Kaplin, 1995, www.wwf.gr, oceans.greenpeace.org)

Η αύξηση της παγκόσμιας θερμοκρασίας μπορεί να προκαλέσει μεγάλα κύματα καύσωνα και ξηρασίας ή μεγάλη πυκνότητα και συχνότητα καταιγίδων και πλημμυρών σε πολλές περιοχές του κόσμου. Οι οικονομικές επιπτώσεις ιδιαίτερα στους τομείς αγροτικής ανάπτυξης, κτηνοτροφίας, αλιείας και τουρισμού μπορούν να είναι πολύ μεγάλες. Η υποβάθμιση του περιβάλλοντος συνδέεται με την κοινωνική και οικονομική υποβάθμιση. Η καταστροφή των πόρων της γης συνδέονται άρρηκτα με πληγές στην οικονομία. Οι πολίτες και οι κυβερνήσεις πρέπει να αναλογιστούν το περιβαλλοντικό κόστος, το οικονομικό κόστος, το κόστος της απώλειας θέσεων εργασίας, τη μείωση παραγωγής τροφίμων, την μείωση αγοραστικής δύναμης, την αύξηση των τιμών των μειωμένων διαθέσιμων προϊόντων, το κόστος που συνδέεται με την ανθρώπινη μετανάστευση για εύρεση εργασίας, τις πολιτικές και κοινωνικές εντάσεις από τη μετανάστευση και άλλες απώλειες και καταστροφές που αποτελούν άμεσο κίνδυνο για το μέλλον. (Makofske & Kaplin, 1995, oceans.greenpeace.org)

Οι επιστήμονες ισχυρίζονται ότι απαιτείται άμεση μείωση κατά 60% της εκπομπής αερίων, προκειμένου να σταθεροποιηθεί το παγκόσμιο κλίμα. Παρά όμως την κρούση του κώδωνα για τον κίνδυνο από τους επιστήμονες, υπάρχει δισταγμός για δράση, διότι από την στιγμή που η αυξημένη εκπομπή αερίων του θερμοκηπίου προέρχεται από τις τρέχουσες ανθρώπινες δραστηριότητες, η μείωση αυτών των αερίων είναι δυνατόν να απαιτεί σημαντική αναδόμηση των κοινωνιών και του τρόπου με τον οποίο ζουν οι άνθρωποι. Επίσης το κόστος δράσης για τη μείωση των αερίων του θερμοκηπίου και τη σταθεροποίηση του κλίματος θεωρείται υψηλό. Υπάρχουν όμως μελέτες που δείχνουν ότι σημαντικές μειώσεις στις παρούσες εκπομπές αερίων, μπορούν να γίνουν με σχετικά χαμηλό κόστος, υιοθετώντας εναλλακτικές πηγές ενέργειας στην βιομηχανική παραγωγή, τις δεντροφυτεύσεις και την ατομική οικονομία σπατάλης ενέργειας, που πηγάζει από την περιβαλλοντική συνείδηση. Άλλωστε αν δεν γίνει μείωση των αερίων τώρα, το κόστος στο μέλλον για το περιβάλλον, την κοινωνία και την οικονομία θα είναι υψηλότερο. (Makofske & Kaplin, 1995)

Η Τρύπα του Όζοντος – Ozone Layer

Το όζον O₃ είναι ένα αέριο που ενεργεί ως το μόνο προστατευτικό κέλυφος της γης έναντι συγκεκριμένων βλαβερών για την υγεία του ανθρώπου και των οικοσυστημάτων μηκών κύματος της υπεριώδους ακτινοβολίας, η οποία διαφορετικά θα διείσδυε μέχρι την επιφάνεια της γης. (Giese 1976). Οι ουσίες που θεωρούνται αίτια λέπτυνσης του όζοντος είναι οι χλωροφθοροάνθρακες CFC, το Halons και οι υδρογονάνθρακες. Οι ανθρώπινες δραστηριότητες είναι αυτές που αυξάνουν την περιεκτικότητα αυτών των ουσιών στην ατμόσφαιρα. (Makofske & Karlin, 1995)

Η υπεριώδης ακτινοβολία έχει διάφορες αρνητικές επιπτώσεις στη ανθρώπινη υγεία. Μία από τις άμεσες επιπτώσεις της αυξημένης υπεριώδους ακτινοβολίας στην επιφάνεια της γης είναι η αύξηση των περιστατικών του καρκίνου του δέρματος. Μπορούμε να αναλογιστούμε εκτός από την απειλή της ανθρώπινης ζωής και το οικονομικό κόστος για τα νοσοκομεία και τα ασφαλιστικά ταμεία και τα επίπεδα οικονομίας που θα καταφέρναμε αν ήμασταν πιο προσεκτικοί στη χρήση βλαβερών ουσιών για το όζον. Μια μείωση κατά 1% του στρατοσφαιρικού όζοντος θα οδηγούσε σε αύξηση 2% της υπεριώδους ακτινοβολίας και 5-6% αύξηση των περιστατικών καρκίνου του δέρματος. (Shea 1989)

Η μακροχρόνια έκθεση σε υπεριώδη ακτινοβολία μπορεί να οδηγήσει ακόμη σε βλάβες της ανθρώπινης όρασης, καταστροφή του ανοσοποιητικού του συστήματος και καταστροφή του DNA του. Επίσης εκτός από τον άνθρωπο, ευάλωτοι στην υπεριώδη ακτινοβολία είναι επίσης οι υδρόβιοι οργανισμοί, η χλωρίδα και η πανίδα. Συνεπώς η απειλή για τον άνθρωπο είναι ακόμη μεγαλύτερη καθώς κινδυνεύει άμεσα με οικονομική καταστροφή και προαγωγή του υποσιτισμού από τη μείωση των βρώσιμων πόρων της γης. (Makofske & Karlin, 1995)

1.3.2.2 Υποβάθμιση Χερσαίου Περιβάλλοντος

Ερημοποίηση – Desertification

Υπάρχει μία σύγχυση για το τι είναι το φαινόμενο της ερημοποίησης. Πολλοί πιστεύουν ότι οφείλεται στην μείωση βροχοπτώσεων σε μια περιοχή. Αυτή όμως η άποψη είναι λανθασμένη, καθώς η ερημοποίηση προκαλείται από την γύμνωση του εδάφους το

οποίο παραμένει εκτεθειμένο στον άνεμο, τις δυνατές καταιγίδες και την ηλιακή ακτινοβολία, με αποτέλεσμα τη μαζική διάβρωση του.

Το Διεθνές Συνέδριο Ηνωμένων Εθνών για την Ερημοποίηση (UNCOD) το οποίο διεξήχθη στο Ναϊρόμπι της Κένυα το 1997, έδωσε στην ερημοποίηση τον ακόλουθο ορισμό: **Ερημοποίηση είναι η μείωση ή η καταστροφή της βιολογικής δυνατότητας της γης, με τελικό αποτέλεσμα τη δημιουργία ερήμων.** (Tolba 1984)

Η ερημοποίηση περιλαμβάνει το 35% του συνόλου της παγκόσμιας χερσαίας επιφάνειας και απειλεί πάνω από 1 δισεκατομμύριο ανθρώπους σε 100 χώρες (Tolba 1984). Στην Ελλάδα υπολογίζεται ότι το 30% περίπου της χερσαίας έκτασης της παρουσιάζει έντονη διάβρωση. (Εθνικό Κέντρο Περιβάλλοντος και Αειφόρου Ανάπτυξης, 2002)

Τα αίτια της ερημοποίησης πηγάζουν από την ανθρώπινη δραστηριότητα και είναι πολλά. Η υπερβόσκηση, η καλλιέργεια εισαγόμενων φυτών αντί γηγενών, η εντατική καλλιέργεια, η αλατοποίηση του εδάφους που προκαλεί η εντατική λίπανση των εδαφών με μεταλλικά στοιχεία, οι κακές διαδικασίες άρδευσης, η αποδάσωση των ορεινών περιοχών και η καταστροφή των τροπικών δασών. (Makofske & Karlin, 1995)

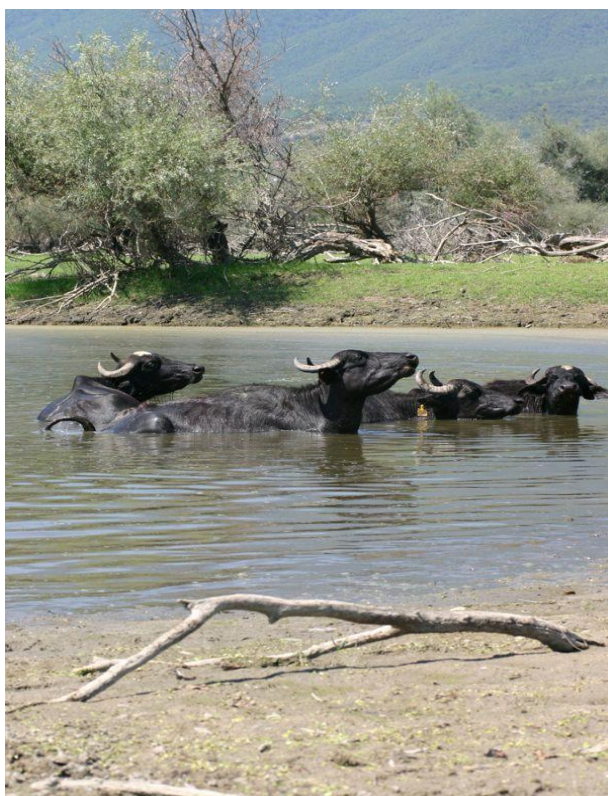
Το φαινόμενο της ερημοποίησης καθιστά πολλές περιοχές ανά τον κόσμο άγονες με τεράστιες επιπτώσεις στην κοινωνία και σε πολλούς οικονομικούς τομείς και ιδιαίτερα στη γεωργία και την κτηνοτροφία. Η αύξηση του παγκόσμιου πληθυσμού

και η αυξημένη τάση για παραγωγή τροφίμων, θα οδηγήσει τελικά σε μείωση παραγωγής τροφίμων. Όμως εάν οι άνθρωποι μπορούν να προκαλέσουν την ερημοποίηση, τότε μπορούν επίσης και να την εμποδίσουν ή να αναστρέψουν τις επιπτώσεις της.

Πτώση Βιοποικιλότητας – Decline of Biodiversity

Η βιοποικιλότητα συντηρεί την τροφική αλυσίδα των ειδών, μεταξύ αυτών και του ανθρώπου. Σημαντική διαταραχή του οικοσυστήματος* (σελ.91) μπορεί να σημειωθεί εάν τα είδη που παίζουν σημαντικό ρόλο στη λειτουργία του οικοσυστήματος εξαλειφθούν. Μία πτώση στη βιοποικιλότητα μπορεί να προκαλέσει πτώση στη διατροφική παραγωγή. Υπολογίζεται ότι πάνω από το 50% όλων των ειδών που υπάρχουν μπορεί να οδηγηθούν σε εξαφάνιση μέσα στις ερχόμενες δεκαετίες με την

πλειονότητα αυτών στις τροπικές περιοχές (Wilson 1992). Πάνω από 11.000 είδη είναι καταγεγραμμένα ως είδη υπό εξαφάνιση, περισσότερα από 800 έχουν είδη εξαφανιστεί και 5.000 θεωρούνται εν δυνάμει υπό εξαφάνιση (WWF 2000). Στην Ελλάδα το 4% των ειδών της χλωρίδας και το 22% των ειδών της πανίδας θεωρούνται απειλούμενα σήμερα. (Εθνικό Κέντρο Περιβάλλοντος και Αειφόρου Ανάπτυξης, 2002)

Η απώλεια της βιοποικιλότητας προκαλείται από πολλές ανθρώπινες δραστηριότητες. Η εκδάσωση, η ερημοποίηση, η εντατική γεωργία, η υπεραλιεία, το κυνήγι, η λαθροθηρία, το φαινόμενο του θερμοκηπίου, η εναπόθεση οξέων στο φυσικό περιβάλλον, τα ετερόχθονα φυτικά είδη που απειλούν τα γηγενή, η ρύπανση των εδαφών και του αέρα, η αλόγιστη χρήση ζιζανιοκτόνων όλα αυτά αποτελούν ανθρώπινες παρεμβάσεις

στη φύση που απειλούν τη διατροφή και το ενδιαίτημα πολλών ειδών. (Makofske & Karlin, 1995)

Η σημασία επιβίωσης των άλλων ειδών για τον άνθρωπο επίσης είναι μεγάλη. Τα είδη της φύσης υποστηρίζουν λειτουργίες του οικοσυστήματος που έχουν οικονομική και υγειονομική σημασία όπως η αποσύνθεση των αποβλήτων, η αποτοξίνωση δηλητηριωδών αποβλήτων, η ρύθμιση της προμήθειας του νερού και η ρύθμιση του κλίματος. Επίσης, αν και ανθρωποκεντρική η άποψη αυτή, πολλά άγρια είδη φυτών έχουν τη δυνατότητα να παρέχουν γενετικό υλικό για νέες φυτικές παραλλαγές και για μελλοντικές βιολογικές μεταλλαγές των ειδών μέσα από τη διασταύρωση. Το εκχύλισμα πολλών φυτών χρησιμοποιείται στην ιατρική και μπορούν να δώσουν θεραπείες σε πολλές ασθένειες. Τα ζώα χρησιμοποιούνται εντατικά στον έλεγχο των φαρμάκων, των εμβολίων και των χημικών για να ευρύνουν τις γνώσεις των ανθρώπων για κάποιες ασθένειες. Η διατήρηση της βιοποικιλότητας συμβάλλει στην ομορφιά και την αισθητική του περιβάλλοντος χώρου. (Makofske & Karlin, 1995)

Η UNESCO πολιτιστικός, εκπαιδευτικός και κοινωνικός οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών ανέπτυξε ένα παγκόσμιο πρόγραμμα δημιουργίας πάρκων και χώρων διάσωσης για να προστατεύσει τα αντιπροσωπευτικά δείγματα των οικολογικών ζωνών. Μέσα από το πρόγραμμα της UNESCO “Άνθρωπος και Βίοςφαιρα” δημιουργήθηκαν πάνω από 300 χώροι διαφύλαξης της βίοςφαιρας σε 76 χώρες μέχρι τις αρχές του 1990. (Makofske & Karlin, 1995)

1.3.2.3 Μόλυνση των Υδάτων – Water Pollution

Υποβάθμιση των Θαλασσών και του υδροφόρου ορίζοντα

Οι ωκεανοί καλύπτουν πάνω από το 70% της επιφάνειας της γης με αλμυρό νερό που κυμαίνεται από 3-5 χιλιάδες μέτρα βάθος. Η ανάπτυξη της τεχνολογίας και η αύξηση του πληθυσμού κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα επέτρεψαν στον άνθρωπο να κυριαρχήσει σε κάθε χερσαία έκταση, ακόμα και σε αυτές της Ανταρκτικής και Αρκτικής και να δημιουργήσει νέες μορφές ρυπαντών που επέδρασαν στη θαλάσσια ζωή. Οι επιστήμονες των θαλάσσιων ερευνών θεωρούν την παράκτια ανάπτυξη ως

την πλέον σημαντική μεταβλητή υποβάθμισης της ποιότητας του νερού και της υγείας του παράκτιου ενδιαιτήματος (Weber 1994).

Βλαβερές ουσίες εισέρχονται στη θάλασσα από τα λιμάνια των παράκτιων περιοχών, την εκκένωση αποχετεύσεων (αποχετευτική ίλύς) που αποδίδει μεγάλες ποσότητες μη επεξεργασμένων αποβλήτων στην θάλασσα, τα βιομηχανικά και υγειονομικά απόβλητα που αποτίθενται σε ποτάμια, λίμνες και

θάλασσες. Ο άνθρωπος είναι ο κύριος υπεύθυνος για τη μόλυνση των υδάτων και οι συνέπειες για άλλη μια φορά απειλούν τον ίδιο εκτός από την θαλάσσια χλωρίδα και πανίδα και την ποιότητα των υδάτων. Συνέπειες της μόλυνσης των υδάτων είναι η μείωση των επιπέδων του οξυγόνου που είναι διαλυμένο στο νερό, ο ευτροφισμός ορισμένων ειδών έναντι άλλων, η ρύπανση υπόγειων υδάτων, η υφαλμύρυνση υπόγειων νερών, η μόλυνση του πόσιμου νερού. (Makofske & Kaplan, 1995)

Τα αλιεύματα με τη μόλυνση του φυσικού ενδιαιτήματος, την υποβάθμιση της ποιότητας του νερού, την μόλυνση των ψαριών από τοξίνες, την υπεραλίευση των νεογνών των ψαριών και τη μείωση του ποσοστού αναπαραγωγής και αποκατάστασης τους συντέλεσαν στον μαρασμό της αλιευτικής βιομηχανίας, η οποία αποτελεί βασική διατροφή για τον άνθρωπο και εγκυμονεί κινδύνους για την υγεία του. **(Παράρτημα 1)** (oceans.greenpeace.org, www.watersave.gr)

2. ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗ - Sustainable Development

2.1 Η Δημιουργία του Όρου

Αειφορία στη δασοπονία – η πρώτη διατύπωση του όρου της αειφορίας.

Για πρώτη φορά η έννοια της αειφορίας διατυπώνεται από τον σάξονα δασολόγο Von Carlowitz το 1713 στην εξής φράση: Η τέχνη, η επιστήμη και το καθεστώς αυτής της χώρας βασίζεται στη δυνατότητα διατήρησης και ανάπτυξης του ξυλώδους

κεφαλαίου με τέτοιο τρόπο, ώστε να επιτευχθεί μία σταθερή μόνιμη και αειφορική εκμετάλλευση του, διότι αυτό είναι μια απαραίτητη προϋπόθεση χωρίς την οποία δεν μπορεί η χώρα να υπάρξει.

Η έννοια αναφέρεται στην διάρκεια της εκμετάλλευσης του ξυλώδους κεφαλαίου, η οποία πρέπει να είναι συνεχής και αυτό μπορεί να επιτευχθεί μόνο όταν το κεφάλαιο διατηρηθεί και αναπτυχθεί. Έτσι ο Carlowitz αποκτά και την ιδιότητα του λεξιπλάστη, αφού η λέξη αειφόρος δεν προϋπήρχε στο λεξιλόγιο των γερμανόφωνων χωρών. (www.economypoint.org)

Η Παγκόσμια Επιτροπή Περιβάλλοντος και Ανάπτυξης του ΟΗΕ.

Η έκθεση Brundland και η πρώτη διατύπωση του ορισμού

Το 1987 η Παγκόσμια Επιτροπή Περιβάλλοντος και Ανάπτυξης, που συγκροτήθηκε από τον ΟΗΕ, δημοσιεύει την έκθεση με τίτλο «Το κοινό μας μέλλον», γνωστή και ως **έκθεση Brundland**. Το όνομα της παίρνει από την πρόεδρο της επιτροπής, που ήταν η τότε πρωθυπουργός της Νορβηγίας Gro Harlem Brutland, γνωστή και ως πράσινη πρωθυπουργός λόγω των φιλοπεριβαλλοντικών της ιδεών. (Τσαμπούκου-Σκαναβή, 2004)

Η έκθεση αυτή διατυπώνει ανησυχίες για προβλήματα που αφορούν το φυσικό περιβάλλον και αναδεικνύει την αναποτελεσματικότητα των έως τώρα προσεγγίσεων για την αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών. (Τσαμπούκου-Σκαναβή, 2004)

Στην έκθεση Brundland εισάγεται ο όρος «**αειφόρος ανάπτυξη**» ως **μέτρο αξιολόγησης και πολιτικό στόχο των σημερινών γενεών να ικανοποιήσουν τις ανάγκες του παρόντος, χωρίς όμως να απειλούν την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους**, τονίζοντας τις συνέπειες των έως σήμερα κυρίαρχων πρακτικών παραγωγής και κατανάλωσης αγαθών. (Εθνικό Κέντρο Περιβάλλοντος και Αειφόρου Ανάπτυξης, 2002)

Στην έκθεση Brundland ο ορισμός της αειφόρου ανάπτυξης δεν δίνει σαφείς αναφορές στην προστασία του περιβάλλοντος, αλλά παρέχει ένα πλαίσιο για την ενσωμάτωση της διαχείρισης περιβάλλοντος στις αναπτυξιακές στρατηγικές ξεπερνώντας με αυτόν τον τρόπο την αντίληψη πως η διατήρηση του περιβάλλοντος μπορεί να επιτευχθεί μόνο σε βάρος της οικονομικής ανάπτυξης. (Τσαμπούκου-Σκαναβή, 2004)

Η έκθεση αυτή αποτέλεσε ορόσημο στις σχετικές συζητήσεις. Έγινε ευρύτατα αποδεκτή από πολλές κυβερνήσεις, μη κυβερνητικές οργανώσεις, βιομηχανικά και εργατικά συνδικάτα και ενέταξε την αειφόρο ανάπτυξη στη διεθνή πολιτική ατζέντα. (Τσαμπούκου-Σκαναβή, 2004)

2.2 Έννοιες και όροι

Αειφόρος → αεί + φέρω = διαρκώς, συνεχώς, πάντοτε, για πάντα/σταθερά

(Λεξικό Ελληνικής Γλώσσας, Εκδόσεις Πάπυρος 2007)

Ανάπτυξη → αύξηση, μεγέθυνση, έκταση/προαγωγή της οικονομίας μιας χώρας, ώστε αυτή να φτάσει στο επίπεδο των ανεπτυγμένων, ξεφεύγοντας από την υπανάπτυξη.

(Λεξικό Ελληνικής Γλώσσας, Εκδόσεις Πάπυρος 2007)

2.3 Ο όρος *ανάπτυξη* με έμφαση στην εξισορρόπηση της σχέσης ανθρώπου και περιβάλλοντος.

Ανάπτυξη είναι μία διαδικασία, στην οποία ένας όλο και μεγαλύτερος αριθμός ατόμων μιας δεδομένης περιοχής ή περιβάλλοντος παίρνει και υλοποιεί κοινωνικά υπεύθυνες αποφάσεις, η πιθανή συνέπεια των οποίων είναι η καλύτερευση των συνθηκών ζωής μερικών ατόμων, χωρίς να χειροτερεύουν οι συνθήκες ζωής των άλλων.

Η ανάπτυξη είναι ευθύνη όλων με στόχο μία αλλαγή που είναι επιθυμητή από όλους. Για να είναι η ανάπτυξη συνώνυμη με την πρόοδο, οι ανάγκες που θα πρέπει να καλύπτει είναι επαρκής τροφή, εργασία, επαρκής μόρφωση, συμμετοχή του ανθρώπου στα κοινά, ως πολίτης χώρας οικονομικά και πολιτικά ανεξάρτητης.

(Σταυροπούλου - Πολυδωρόπουλος)

2.4 Ορισμοί της Αειφόρου Ανάπτυξης

Αειφόρος ή βιώσιμη ανάπτυξη είναι η ανάπτυξη εκείνη που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να θέτει σε κίνδυνο ή να δεσμεύει την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές του ανάγκες.

(WCED1987: Μαραβέγιας & Ταλιούρης, 2009)

Για να είναι αειφόρος ή βιώσιμη η ανάπτυξη πρέπει να εξισορροπεί τους οικονομικούς, κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς στόχους της κοινωνίας, έτσι ώστε να μεγιστοποιεί την ευημερία του παρόντος, χωρίς να διακυβεύει την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους.

(Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2002)

Αειφόρος ανάπτυξη σημαίνει να βασίζονται οι αναπτυξιακές και περιβαλλοντικές πολιτικές σε μία ανάλυση κόστους-οφέλους και σε μία προσεκτική οικονομική ανάλυση που θα ενδυναμώνει την περιβαλλοντική προστασία και θα οδηγεί σε αυξανόμενα και διατηρήσιμα επίπεδα ευημερίας.

(World Bank, 1992: www.worldbank.org)

Αειφόρος ανεπτυγμένη είναι η κοινωνία που μπορεί να υπάρχει για γενεές και γενεές, που μπορεί να βλέπει αρκετά μακριά, που είναι αρκετά ευέλικτη και σοφή, ώστε να μην υποθάλλει ούτε τα φυσικά, ούτε τα κοινωνικά της υποστηρικτικά συστήματα.

(Meadows et al.,1995: Φλογαϊτή, 2005)

Η ανάπτυξη είναι αειφόρος όταν βελτιώνει την ποιότητα ζωής στο πλαίσιο των ορίων που θέτει η φέρουσα ικανότητα των οικοσυστημάτων που υποστηρίζουν τη ζωή.

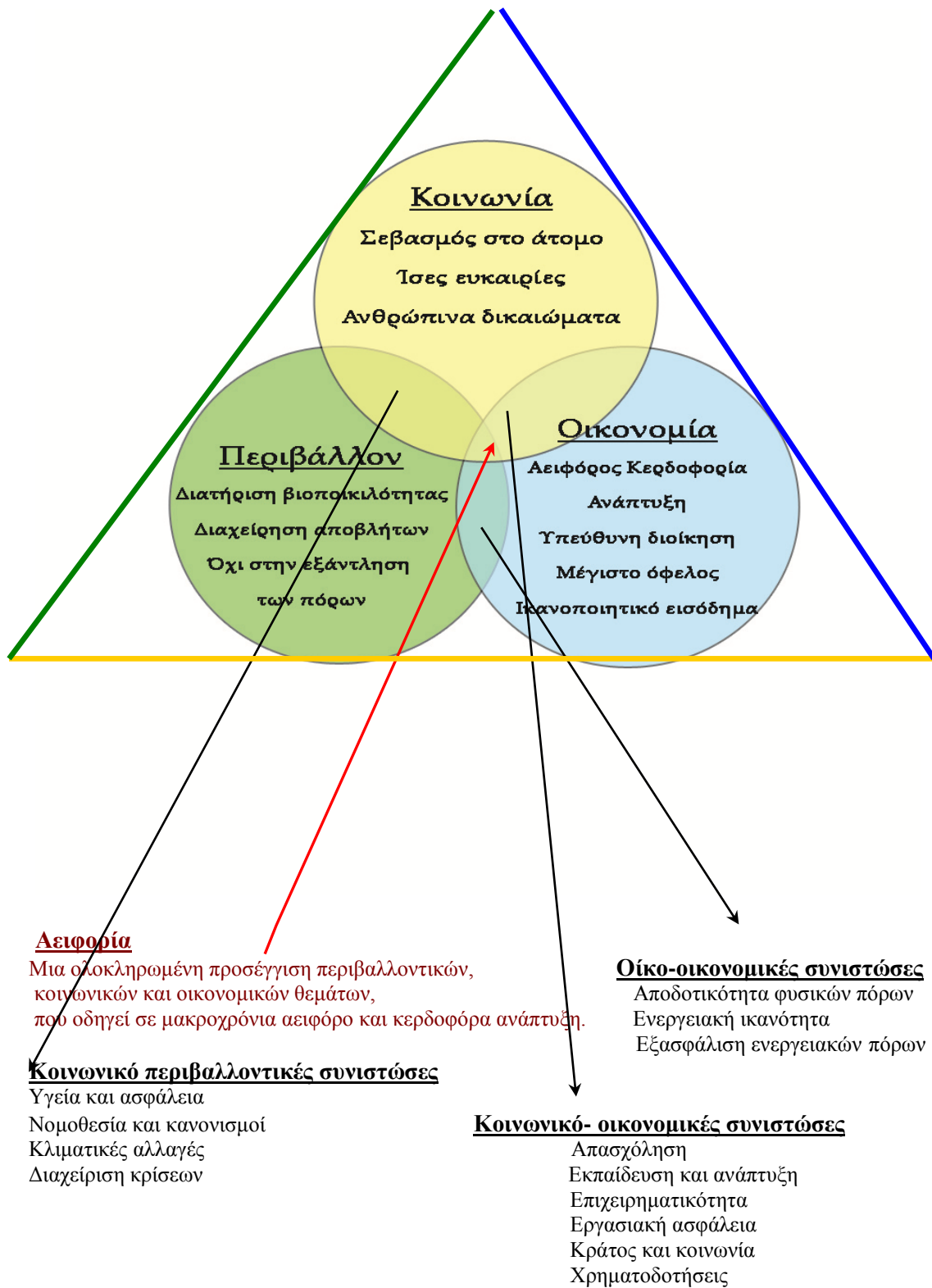
(WWF 1991: www.wwf.gr)

2.5 Η Συνάρτηση της Αειφόρου Ανάπτυξης.

Με την αειφορία ο περιβαλλοντικός προβληματισμός διεισδύει στην οικονομία, προκειμένου να βρει νέα πρότυπα για τη μέτρηση της ευημερίας. Ταυτόχρονα

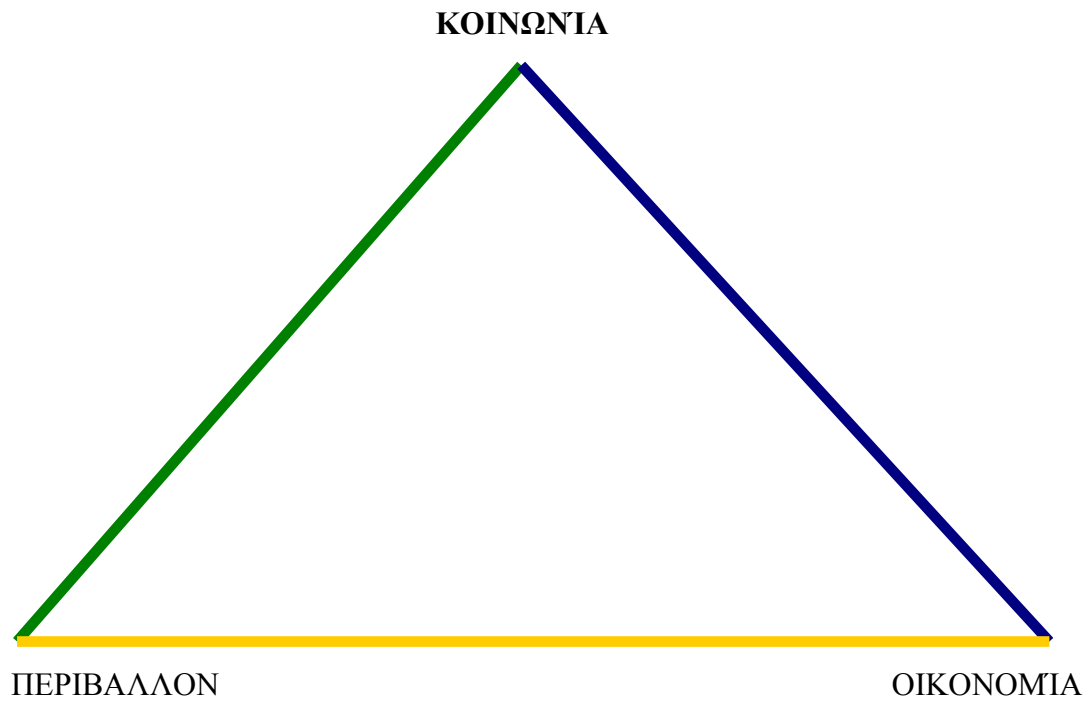
προσπαθεί να απεγκλωβίσει την ανάπτυξη από τη μονοδιάστατη οικονομική θεώρηση και να την επαναφέρει σε σύζευξη με την κοινωνία. Η οικονομία, το περιβάλλον και η κοινωνία είναι οι τρεις συνιστώσες της εξίσωσης της αειφόρου ανάπτυξης (**Αειφόρος ανάπτυξη = οικονομία + περιβάλλον + κοινωνία**). Έτσι η αειφόρος ανάπτυξη έχει τριπλό **στόχο**: μία οικονομική ανάπτυξη αποτελεσματική, κοινωνικά δίκαιη και περιβαλλοντικά βιώσιμη. (Φλογαΐτη, 2005)

Ανάμεσα στις συνιστώσες της αειφόρου ανάπτυξης αναπτύσσονται στενές σχέσεις, οι οποίες μπορεί να είναι **κοινωνικοοικονομικές** (αναφερόμενες σε θέματα ισότητας, πλήρους απασχόλησης και κατάλληλης διαχείρισης των ανθρώπινων πόρων), είτε **οικονομικοπεριβαλλοντικές** (σχετικές με την οικονομική αξία των περιβαλλοντικών αγαθών, των αρνητικών επιπτώσεων της οικονομικής ανάπτυξης στο περιβάλλον, τη μέγιστη διαχείριση ανανεώσιμων και μη ανανεώσιμων πόρων) ή **κοινωνικοπεριβαλλοντικές** (αναφερόμενες σε θέματα ισότητας υπό τους όρους εκμετάλλευσης του φυσικού περιβάλλοντος, σε θέματα συμμετοχής του πληθυσμού στην προσπάθεια για αειφόρο ανάπτυξη). (Φλογαΐτη, 2005)

ΣΧΗΜΑ 1

ΣΧΗΜΑ 2

ΣΧΗΜΑ 3

2.6 Η αναγκαιότητα της Αειφορίας ως εναλλακτική αναπτυξιακή προσέγγιση – Η Μελέτη του Sir Nicholas Stern.

Ο Sir Nicholas Stern έχει διατελέσει υψηλόβαθμο στέλεχος της Παγκόσμιας Τράπεζας και Ειδικός Σύμβουλος του Προέδρου της Ευρωπαϊκής Τράπεζας για την Ανακατασκευή και Ανάπτυξη. Το 2003 ήταν σύμβουλος του Υπουργού Οικονομικών της Μεγάλης Βρετανίας Gordon Brown. Τον Ιούλιο του 2005 του ανατέθηκε να μελετήσει τις επιπτώσεις της κλιματικής μεταβολής στην οικονομία.

Το πόρισμα της μελέτης του έδειξε την αναγκαιότητα στροφής της αναπτυξιακής πολιτικής προς την μείωση των εκπομπών αερίων, καθιστώντας την αειφόρο ανάπτυξη ως μία νέα προσέγγιση που αποτελεί πράξη ηθικής, περιβαλλοντικής δικαιοσύνης και απαιτεί ανάγκη συνειδητοποίησης, καθώς απειλείται η οικονομική και κοινωνική ευημερία.

Ο Stern αναφερόμενος στην περιβαλλοντική υποβάθμιση που προκαλεί την κλιματική αλλαγή, υποστήριξε ότι το κόστος που θα κληθεί να αντιμετωπίσει η ανθρωπότητα αν αδρανήσει μπροστά σε αυτήν την περιβαλλοντική πρόκληση, θα είναι πολύ μεγαλύτερο του ρίσκου δράσης για την αντιστροφή του κλίματος. Το ύψος των δράσεων κυμαίνεται από 1 έως 2% του ΑΕΠ, ενώ υπολόγισε πως το κόστος της αδράνειας θα φτάσει το 5-10% του ΑΕΠ, με τη μετακίνηση πληθυσμών ως την κυριότερη παράμετρο του κόστους. Η κλιματική αλλαγή φαίνεται να είναι εντονότερη στη Νότια από ότι στη Βόρεια Ευρώπη, παρότι οι πλέον ιθύνουσες για την εκπομπή αερίων ρύπων λόγω της έντονης βιομηχανικής δραστηριότητας είναι οι Βόρειες χώρες της Ευρώπης.

Ο Stern υποστήριξε ότι η οικονομική κρίση που βιώνει η παγκόσμια κοινότητα είναι σοβαρή, αλλά η περιβαλλοντική κρίση είναι σοβαρότερη. Όμως μπορούν να ληφθούν μέτρα εκτόνωσης και των δύο κρίσεων, επισημαίνοντας τη σημασία της ενεργειακής απόδοσης των κτιρίων, της εξοικονόμησης ενέργειας και την πράσινη στροφή στην οικονομία, που μπορεί να δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας.

Η μελέτη του Stern αναδεικνύει την αναγκαιότητα της υιοθέτησης της αειφόρου ανάπτυξης ως εναλλακτική αυτής του παραδοσιακού μοντέλου ανάπτυξης με σκοπό τη βιωσιμότητα. Το ίδιο συμβαίνει και σε κάθε τομέα ανθρώπινης δραστηριότητας που υποβαθμίζει το περιβάλλον, προάγει την ανισότητα μεταξύ των ανθρώπων, απειλεί την παράδοση και την κουλτούρα, δημιουργεί ανασφάλεια, αυξάνει τις

δαπάνες επιβίωσης, προκαλεί την υγεία του ανθρώπου, φθίνει τα ποσοστά εργασίας. Όπως υποστηρίζει και ο Stern η **αιεφορία δεν αποτελεί επιλογή, αλλά αναγκαιότητα, καθώς αποτελεί λύση επιβίωσης.**

(www.hm-treasury.gov.uk)

2.7 Τα οφέλη που παρουσιάζει η εφαρμογή της Αειφόρου Ανάπτυξης.

Η αειφόρος παραγωγή και κατανάλωση έχει προσφέρει μέχρι στιγμής 3,5 εκατομμύρια θέσεις εργασίας σε τομείς όπως η ενέργεια, οι κατασκευές, οι μεταφορές, τα τρόφιμα και ο τουρισμός. (Φλογαΐτη, 2005)

Σαφώς και δημιουργεί ευκαιρίες απασχόλησης. Τα οικοεπαγγέλματα είναι ένας από τους πιο γρήγορα αναπτυσσόμενους τομείς της σύγχρονης οικονομίας. Πρόκειται ειδικότερα για τρεις τομείς: έλεγχος της ρύπανσης (νερό, διαχείριση αποβλήτων), προστασία της φύσης και περιβαλλοντική έρευνα. Η περιβαλλοντική εκπαίδευση είναι επίσης ένας εξελισσόμενος τομέας εργασίας. Στον ενεργειακό τομέα, για παράδειγμα ο ενεργειακός επιθεωρητής είναι ένα νέο αειφόρο επάγγελμα. (Φλογαΐτη, 2005)

Στον τομέα έρευνας, τεχνολογίας και επιχειρηματικότητας, όπως δημιουργία καθαρής τεχνολογίας φιλικής προς το περιβάλλον, συσκευές χαμηλής κατανάλωσης, φωτοβολταϊκά, ενεργειακά σπίτια, δημιουργία αιολικών πάρκων, υβριδικά αυτοκίνητα, αποτελούν τα επαγγέλματα του μέλλοντος και έχουν δημιουργήσει ευκαιρίες απασχόλησης σε εκατομμύρια άνεργους.

Σε επίπεδο οικονομίας η αειφόρος ανάπτυξη συνεισφέρει στην ευημερία της τοπικής, περιφερειακής και εθνικής οικονομίας μέσα από την πράσινη επιχειρηματικότητα. Στον τομέα του τουρισμού έχουμε νέες τάσεις και πρότυπα μέσα από τον εναλλακτικό τουρισμό, δημιουργώντας ευκαιρίες ανάπτυξης της υπαίθρου. Στον αγροτικό τομέα με την αξιοποίηση νέων τεχνολογιών και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, τη βιολογική γεωργία και κτηνοτροφία δημιουργούνται σύγχρονα ανταγωνιστικά προϊόντα εξαιρετικής ποιότητας. (Φλογαΐτη, 2005)

Με βάση το αειφόρο μοντέλο ανάπτυξης η ενέργεια και οι πόροι χρησιμοποιούνται αποδοτικά, χωρίς σπατάλες. Προωθεί τη μείωση χρήσης ορυκτών

καυσίμων για την παραγωγή ενέργειας και αντικατάσταση τους με ανανεώσιμες πηγές. Αυτές έχουν περιορισμένο κόστος σε σχέση με τα απολιθωμένα καύσιμα και η πηγή τους δεν είναι πεπερασμένη, αλλά ανανεώσιμη. Με αυτόν τον τρόπο η ενέργεια γίνεται πιο ανταγωνιστική, καινοτόμα, αποκτά συγκριτικό πλεονέκτημα, γίνεται οικονομικά συμφερότερη και παράγει λιγότερες εκπομπές αερίων και απόβλητα όλων των ειδών προστατεύοντας το περιβάλλον.

Η αειφορία συμβάλλει στην καλή υγεία και την ασφάλεια εργασίας, υποστηρίζει την κοινωνική δραστηριότητα και τον εθελοντισμό, λαμβάνει μέρος σε δραστηριότητες μείωσης των ανισοτήτων και προωθεί την παιδεία σε όλους. (Φλογαΐτη, 2005)

Στο μέτρο που ο άνθρωπος ζει και επιζεί μέσα από τη φύση την οποία κατακτά, θα πρέπει να εξασφαλίζονται οι προϋποθέσεις για τη συνέχιση της εξάρτησης του από αυτήν. Η αειφόρος ανάπτυξη αποτελεί μια μορφή ανάπτυξης που όχι μόνο δεν θα έχει μη αναστρέψιμες συνέπειες, αλλά αντίθετα θα διευκολύνει τη συνέχιση της εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων και της φύσης.

2.8 Απαιτήσεις για την επίτευξη των στόχων της Αειφόρου Ανάπτυξης.

2.8.1 Βιώσιμη κατανάλωση.

Ο παγκόσμιος πληθυσμός αυξάνεται μετά το 1965 με ετήσιο ρυθμό 1,2% με συνέπεια η κατανάλωση να είναι ο κρισιμότερος παράγοντας για την επιβάρυνση του πλανήτη. Η αύξηση της κατανάλωσης και συνακόλουθα της παραγωγής μεταφράζεται σε αύξηση αφενός της κατανάλωσης φυσικών πόρων και αφετέρου των αποβλήτων που αποδίδονται στο περιβάλλον. (Makofske & Karlin, 1995)

Η βιώσιμη κατανάλωση μας υπαγορεύει να αναπροσαρμόσουμε τον τρόπο που παράγουμε και καταναλώνουμε στο μέλλον δίνοντας έμφαση στην εξοικονόμηση ενέργειας και διατήρηση των φυσικών πόρων και για τις επόμενες γενεές. (Φλογαΐτη, 2005)

Οι πολίτες οφείλουν να γνωρίζουν την ευθύνη που φέρουν αγοράζοντας ένα προϊόν. Ευθύνη όχι μόνο προς τον εαυτό τους, αλλά και προς τους συναθρώπους τους, προς το περιβάλλον και τις επόμενες γενεές. Ο υπεύθυνος καταναλωτής πρέπει να είναι ενημερωμένος όταν αγοράζει ένα προϊόν το οποίο θα πρέπει να προέρχεται από αειφόρο παραγωγή.

2.8.2 Η δημιουργία περιβαλλοντικής συνείδησης μέσω της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης.

Η περιβαλλοντική εκπαίδευση έχει ως στόχο τη γνώση και τη διαμόρφωση στάσεων και αξιών που αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος, την ευαισθητοποίηση και την ανάπτυξη ικανοτήτων και δράσεων για την ενεργό συμμετοχή στην επίλυση περιβαλλοντικών ζητημάτων. Η αειφορία τίθεται ως αντικείμενο διερεύνησης και προβληματισμού και γίνεται αφορμή για αναζήτηση καταστάσεων, στόχων και πρακτικών. Η ευαισθητοποίηση των πολιτών στην περιβαλλοντική θεματολογία αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την άσκηση φιλόδοξης περιβαλλοντικής πολιτικής σε μια δημοκρατική χώρα. (Φλογαΐτη, 1998)

Η εκπαίδευση για το περιβάλλον μπορεί να γίνει μέσα από σεμινάρια, συναντήσεις, συνέδρια, ημερίδες, δίκτυα, blogs, επιστημονικά περιοδικά, βιβλία, εκπομπές στην τηλεόραση και άλλα μέσα.

Σε πολλά πανεπιστήμια έχουν αναπτυχθεί έδρες και τομείς ειδικά για την εκπαίδευση πάνω στο περιβάλλον. (Τσαμπούκου-Σκαναβή, 2004). Ενδεικτικά στα ελληνικά πανεπιστήμια και Τ.Ε.Ι της χώρας διακρίνουμε τις εξής σχολές: ΑΕΙ Περιβάλλοντος Αιγαίου (Μυτιλήνη), ΤΕΙ Τεχνολογίας Περιβάλλοντος και Οικολογίας Ιονίων Νήσων (Ζάκυνθος), ΤΕΙ Τεχνολογίας Βιολογικής Γεωργίας και Τροφίμων Ιονίων Νήσων (Ζάκυνθος), ΤΕΙ Βιολογικών Θερμοκηπιακών Καλλιεργειών και Ανθοκομίας στην Κρήτη και την Καλαμάτα, ΑΕΙ Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων Δυτικής Ελλάδος (Αγρίνιο), ΑΕΙ Δασολογίας

και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων Θράκης (Ορεστιάδα), ΤΕΙ Φυσικών Πόρων και Περιβάλλοντος Κρήτης (Χανιά), ΤΕΙ Τεχνολογιών Αντιρρύπανσης Δυτικής Μακεδονίας (Κοζάνη), ΑΕΙ Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας Χαροκοπέου (Αθήνα).

Αλλά και σε προγράμματα σπουδών σε σχολές της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχει εισαχθεί το περιβάλλον, όπως για παράδειγμα στο Πανεπιστήμιο Κρήτης, στο τμήμα Φιλοσοφίας και Κοινωνικών Σπουδών, έχει ενταχθεί το μάθημα της Περιβαλλοντικής Αγωγής και στο τμήμα Βιολογίας του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, έχει ενταχθεί το μάθημα της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και Ευαισθητοποίησης.

Διάφορες εθνικές και διεθνείς επιστημονικές ενώσεις καθώς και οργανώσεις εκπαιδευτικών έχουν συσταθεί ειδικά για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Στην Ελλάδα για παράδειγμα υπάρχει η Ελληνική Επιστημονική Εταιρεία Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης για την Αειφορία (ΕΛΕΕΤΠΑ) και η Πανελλήνια Ένωση Εκπαιδευτικών για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (ΠΕΕΚΠΕ). Παράλληλοι θεσμοί στήριξης είναι τα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (ΚΠΕ) (Φλογαΐτη 2005).

Το μεγαλύτερο επίτευγμα όμως της εκπαίδευσης για το περιβάλλον είναι η εισαγωγή της στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, εκεί που η ηλικία των παιδιών δεν έχει εξελίξει ακόμη πλήρη συνείδηση, αλλά αυτή διαμορφώνεται και ευαισθητοποιείται πιο εύκολα στα περιβαλλοντικά ζητήματα, με αποτέλεσμα να εξάγει στο μέλλον πιο συνειδητοποιημένους και υπεύθυνους περιβαλλοντικά ενήλικες πολίτες. Η δημιουργία ενεργών πολιτών και συνειδητοποιημένων καταναλωτών πρέπει να ξεκινά από νωρίς και να συνεχίζεται με μια δια βίου εκπαίδευση. Στην Ελλάδα διδάσκεται στα Δημοτικά Σχολεία το μάθημα της Μελέτης Περιβάλλοντος, της Φυσικής Ιστορίας και Γεωγραφίας.

Η διαμόρφωση της περιβαλλοντικής συνείδησης είναι πολύ σημαντική για την επίτευξη των στόχων της αειφόρου ανάπτυξης.

2.8.3 Συμμετοχικό πνεύμα – κοινωνική κινητικότητα

Η συμμετοχή όλων των ανθρώπων, τόσο σε ατομικό επίπεδο, όσο και σε συλλογικό επίπεδο είναι απαραίτητη και μάλιστα κάθε γυναίκα, άνδρας, νέος, επιστήμονας κ.λ.π., αναλαμβάνουν από τη θέση που κατέχουν το δικό τους μερίδιο ευθύνης για τη διατήρηση ενός καθαρού περιβάλλοντος, τόσο για τις τωρινές, όσο και για τις επόμενες γενεές. (Φλογαΐτη, 2005)

Η συμμετοχή μη κυβερνητικών οργανώσεων γίνεται όλο και περισσότερο θεσμός στην επεξεργασία περιφερειακών και διεθνών στρατηγικών για το περιβάλλον, την κοινωνική δικαιοσύνη και την αειφορία. **Με αυτόν τον τρόπο οι πολίτες εμπλέκονται στη λήψη αποφάσεων και συμμετέχουν σε δράσεις.** Οι οργανώσεις ενθαρρύνουν τα μέλη τους να είναι πιο ενεργά, παίρνοντας μέρος σε διαδηλώσεις ή ακόμη και σε μαχητικές ενέργειες. (Φλογαΐτη, 2005). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ιδιωτική πρωτοβουλία πολιτών στην Κρήτη, στο Ηράκλειο και τα Μάλια, η ομάδα των MINOISTAS και SARPIDONISTAS αντίστοιχα, οι οποίοι ανέλαβαν τον καθαρισμό από σκουπίδια σε περιοχές του τόπου τους, αναβαθμίζοντας τις. Η φιλοπεριβαλλοντική κίνηση τους αυτή αποτελεί παράδειγμα και πρότυπο για τους υπόλοιπους πολίτες και αναδεικνύει τη σημασία του συμμετοχικού πνεύματος, δείχνοντας ότι η προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί προσωπική υπόθεση όλων μαζί και του καθ' ενός ξεχωριστά. Άλλωστε προκειμένου να μεταβεί η κοινωνία προς την αειφορία χρειάζεται επαγρύπνηση και εγρήγορση και από τους πολίτες, όχι μόνο πρωτοβουλία του κράτους.

Τα περιβαλλοντικά κινήματα συγκρούονται με την υποβάθμιση της ποιότητας της ζωής και του περιβάλλοντος, τη φτώχεια και την πείνα στον κόσμο, τον υπερκαταναλωτισμό, την ανεργία, τις συνθήκες εργασίας, την κερδοσκοπία, τα μεταλλαγμένα τρόφιμα, τις φυλετικές διακρίσεις, το ρατσισμό, τον πόλεμο, διεκδικούν ανθρώπινα δικαιώματα, την ειρήνη, την ισότητα, την δημόσια υγεία. Αλλά και πολλοί πολίτες μεμονωμένα ενισχύουν με τις καθημερινές τους επιλογές, τον τρόπο ζωής τους και τις δράσεις τους, την ανακύκλωση, την επαναχρησιμοποίηση, τη βιώσιμη κατανάλωση, τη χρήση μαζικών μέσων μεταφοράς, τη χρήση ανανεώσιμων

πηγών ενέργειας, το σεβασμό προς το περιβάλλον, εναλλακτικές προσπάθειες που αφορούν μεγάλη ποικιλία ζητημάτων, συνειδητοποιώντας ότι ο καθένας μπορεί να αποτελέσει παράδειγμα για τους υπόλοιπους.

Ημερομηνία σταθμός στην εξέλιξη του περιβαλλοντικού κινήματος είναι η 22 Απριλίου 1970, όπου οργανώθηκε στις ΗΠΑ η πρώτη Μέρα της Γης (Earth Day) από την ομάδα *Περιβαλλοντική Δράση*. Σ' αυτή την ομάδα συμμετείχαν πάνω από 300.000 άνθρωποι. (Τσαμπούκου-Σκαναβή, 2004)

Στην Ελλάδα οι πιο σημαντικές οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στο χώρο, έχουν σχέση με κυβερνητικές υπηρεσίες και έχουν εξασφαλίσει δημόσια ή ευρωπαϊκή χρηματοδότηση είναι η WWF Ελλάς, η Greenpeace, ο Αρκτούρος, η Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης, η Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία, η Ελληνική Εταιρεία για την Προστασία του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, η Μεσόγειος SOS, η Εταιρεία για τη Μελέτη και Προστασία της Μεσογειακής Φώκιας, ο Σύλλογος για την Προστασία της Θαλάσσιας Χελώνας και η Νέα Οικολογία. (Τσαμπούκου-Σκαναβή, 2004)

2.8.4 Μεγιστοποίηση καθαρού οφέλους της οικονομικής ανάπτυξης μέσα από την “καθαρή τεχνολογία”.

Το ζητούμενο της αιεφόρου ανάπτυξης δεν είναι ο αποκλεισμός της οικονομικής ανάπτυξης, αλλά η μεγιστοποίηση καθαρού οφέλους από αυτήν. Για να επιτευχθεί αυτό θα πρέπει να επιλεγθούν εργαλεία για την καλύτερη αξιοποίηση του εργατικού δυναμικού, την καλή διαχείριση και διαφύλαξη των περιβαλλοντικών πόρων και τη χρήση **καθαρής τεχνολογίας**.

Η ενσωμάτωση της καθαρής τεχνολογίας θα οδηγήσει σε μειωμένη ανάγκη των περιβαλλοντικών πόρων, μέσω των εξής παραγόντων: **τη βελτιωμένη φυσική παραγωγικότητα των προϊόντων**, όπως για παράδειγμα την αυξημένη ενεργειακή επάρκεια, προϊόντα με χαμηλότερο δείκτη πρώτων υλών, μεγαλύτερη διάρκεια ζωής του προϊόντος, (π.χ. κάνοντας πιο ελκυστικές τις υπηρεσίες επισκευής, οι οποίες απαιτούν και υψηλό δείκτη εργασιακής απασχόλησης), **της αυξημένης επαναχρησιμοποίησης και ανακύκλωσης**, (π.χ. χρησιμοποιώντας τις ίδιες πρώτες ύλες ή ανταλλακτικά πιο συχνά) και **της πιο εξελιγμένης τεχνολογίας στην**

παραγωγή (π.χ. οι παραγωγικές διαδικασίες και όχι οι τελικοί καταναλωτές παράγουν τις μεγαλύτερες ποσότητες υγρών και στερεών αποβλήτων).

Η τεχνολογική ανάπτυξη αποτελεί σημαντική συνιστώσα μιας σύγχρονης περιβαλλοντικής πολιτικής. Συμβάλλει σημαντικά στην αποσύνδεση, αφ' ενός με την διαχείριση των αποβλήτων και με άλλες μεθόδους αποκατάστασης του περιβάλλοντος, αφ' ετέρου με την σταδιακή απεξάρτηση από ενεργοβόρες και περιβαλλοντικά δυσμενείς παραγωγικές δραστηριότητες. Οι δυνατότητες της βιοτεχνολογίας, της πληροφορικής, των τηλεπικοινωνιών, των νέων υλικών, της νανοτεχνολογίας κ.λπ. μπορούν, με κατάλληλη πολιτική, να εξυπηρετήσουν ικανοποιητικά το τρίπτυχο «αιεφορία-ανταγωνιστικότητα- απασχόληση».

(Σιούτη 1998)

2.8.5 Ο ρόλος των Δημοσίων Αρχών στην εξασφάλιση της Αειφόρου Ανάπτυξης.

Η σημασία του Δημόσιου Τομέα, αφ' ενός μέσω της νομοθεσίας αλλά και λόγω της παρεμβατικής πολιτικής που ασκείται στις οικονομικές δραστηριότητες, είναι μεγάλη. Για την προσπάθεια λοιπόν των στόχων της αειφορίας οι κυβερνήσεις έχουν μεγάλη ευθύνη, τόσο όσον αφορά τις καθαρά κρατικές δραστηριότητες όσο και για αυτές που απλώς ελέγχονται από το κράτος. Οφείλουν να δημιουργήσουν το απαραίτητο πλαίσιο και τις προϋποθέσεις, να δημιουργήσουν κίνητρα και να άρουν εμπόδια, ώστε να διευκολύνουν τα άτομα και τις ιδιωτικές επιχειρήσεις να ανταπεξέλθουν στους ρόλους που τους αναλογούν.

Ειδικά οι τοπικές και περιφερειακές αρχές έχουν έναν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στη εξασφάλιση της αειφόρου ανάπτυξης, μέσω της άσκησης των καθηκόντων και των αρμοδιοτήτων, που τους απονέμουν κοινοτικές οδηγίες και κανονισμοί.

Τα πιο σημαντικά πεδία δράσης τους είναι:

- i. Ο χωροταξικός σχεδιασμός σε τοπικό επίπεδο, προκειμένου να προστατευθούν περιοχές με αξία, μνημεία της φύσης και τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, να βελτιωθούν οι αστικοί πολεοδομικοί ιστοί και να βελτιστοποιηθεί η επάρκεια της ενέργειας και της συγκοινωνίας.
- ii. Η οικονομική ανάπτυξη σε τοπικό επίπεδο, μέσω της εξασφάλισης αειφόρου χρήσης των αναγκαίων πόρων.

- iii. Η ενίσχυση έργων υποδομής, όπως είναι ο σχεδιασμός και η διαχείριση των οδών, των αποθεμάτων ύδατος και της διαχείρισης των αποβλήτων
- iv. Ο έλεγχος της βιομηχανικής ρύπανσης, μέσω της ελεγχόμενης και υπεύθυνης χορήγησης αδειών σκοπιμότητας και διάθεσης αποβλήτων, της χρήσης καθαρής τεχνολογίας και της δυνατότητας πρόσβασης σε περιβαλλοντικές πληροφορίες.
- v. Η διάθεση των αποβλήτων, μέσω της αυστηρής εφαρμογής της προβλεπόμενης ιεράρχησης του τρόπου διάθεσης των αποβλήτων, δηλαδή πρόληψη, επαναχρησιμοποίηση και ανακύκλωση, καύση, επιφανειακή απόθεση, ώστε να εξασφαλίζεται και η μείωση των προβλημάτων διάθεσης των αποβλήτων και να εξοικονομούνται ενέργεια και πρώτες ύλες.
- vi. Η συγκοινωνία, ώστε τα σχέδια μεταφοράς και κυκλοφορίας να είναι πλήρως ενταγμένα στη διαδικασία σχεδιασμού.
- vii. Η δημόσια πληροφόρηση, παιδεία και εκπαίδευση, ώστε να διευκολύνεται η μεγαλύτερη δημόσια συμμετοχή στην προστασία του περιβάλλοντος.
- viii. Η εσωτερική επιθεώρηση, ώστε οι δημόσιες αρχές να αναλύουν κριτικά τις ίδιες τους τις δραστηριότητες.
- ix. Καθιέρωση νομοθεσίας για την πρόληψη και αντιμετώπιση φυσικών καταστροφών.
- x. Οικονομικά κίνητρα για επένδυση και επιχορηγήσεις για την ίδρυση νέων αειφόρων επιχειρήσεων.

(Σιούτη, 1998)

2.9 Διακρίσεις της Αειφορίας.

Οι O’Riordan και Voisey (1998) διακρίνουν τέσσερις κατηγορίες αειφορίας:

Πολύ ήπια αειφορία – Very Weak Sustainability

Αυτή η κατηγορία είναι υπέρ μιας αχαλίνωτης οικονομικής μεγέθυνσης η οποία είναι χρήσιμο να πρασινίσει γιατί με τον τρόπο αυτό οδηγεί σε νέες επιχειρηματικές

δραστηριότητες. Οι περιβαλλοντικές διεκδικήσεις χρησιμοποιούνται προκειμένου να προωθηθούν καινούργια προϊόντα και αναπτυξιακά σχέδια. Περισσότερες πράσινες επιχειρήσεις, εργοστάσια και πράσινος καταναλωτισμός ανοίγουν καινούργια παιδιά κέρδους. Στην περίπτωση αυτή η αειφορία γίνεται εργαλείο στα χέρια των δυνάμεων της οικονομίας της αγοράς για περισσότερη οικονομική μεγέθυνση. Η οικονομική πολιτική που ακολουθεί χαρακτηρίζεται από μικρής κλίμακας πρωτοβουλίες και μικρή επένδυση προς την κατεύθυνση της αειφορίας. (O’Riordan & Voisey, 1998)

Ήπια Αειφορία – Week Sustainability

Σύμφωνα με αυτήν την κατηγορία η αειφόρος ανάπτυξη θα επιτευχθεί με την ανάπτυξη της τεχνολογίας και με κατάλληλες νομοθετικές ρυθμίσεις, που θα οδηγήσουν στη λύση των περιβαλλοντικών προβλημάτων. Η οικονομική της πολιτική χαρακτηρίζεται από ικανοποιητικό επανακαθορισμό των οικονομικών κινήτρων και μεγάλης κλίμακας επενδύσεις προς την κατεύθυνση της αειφορίας. (O’Riordan & Voisey, 1998)

Ισχυρή Αειφορία – Strong Sustainability

Αυτή η κατηγορία επεκτείνει και συμπληρώνει την κατηγορία της ήπιας αειφορίας, προσθέτοντας το πρασίνισμα της οικονομίας της αγοράς. Οι πρακτικές της οικονομικής μεγέθυνσης πρέπει να επαναπροσδιοριστούν, έτσι ώστε φυσικοί και κοινωνικοί πόροι να παραμείνουν διαθέσιμοι και για τις επόμενες γενεές. Γι’ αυτό απαιτείται προσοχή στις επενδυτικές πρακτικές, έτσι ώστε να διαφυλάσσεται το περιβάλλον, να διαμορφώνονται τα μοντέλα παραγωγής και κατανάλωσης για προϊόντα πιο φιλικά προς το περιβάλλον, να αλλάξει η φορολογική πολιτική και οι κυβερνητικές ρυθμίσεις, έτσι ώστε οι πολίτες και οι εταιρίες να πληρώνουν το πραγματικό κοινωνικό και περιβαλλοντικό κόστος των δραστηριοτήτων τους. (O’Riordan & Voisey, 1998)

Πολύ Ισχυρή Αειφορία – Very Strong Sustainability

Αυτή η κατηγορία υιοθετεί την άποψη της ισχυρής αειφορίας που πρασινίζει την οικονομία της αγοράς, αλλά πηγαίνει και ένα βήμα παραπέρα. Θέτει υπό

αμφισβήτηση την έννοια της οικονομικής μεγέθυνσης, χωρίς όμως να την αρνείται κατηγορηματικά. Επιχειρηματολογεί υπέρ της ανάγκης για οικονομική μεγέθυνση στο βαθμό όμως που αυτή αποτελεί προϋπόθεση προκειμένου να λυθούν τα προβλήματα της ανισότητας και της φτώχειας στον πλανήτη. Η πολύ ισχυρή αειφορία απαιτεί για το περιβάλλον ισχυρές διεθνείς συμβάσεις, εθνικές δεσμεύσεις και θεσμική και κοινωνική στήριξη. (O’Riordan & Voisey, 1998)

2.10 Δείκτες μέτρησης της αειφορίας.

Με ποιόν τρόπο όμως αποτιμάται η αειφόρος ανάπτυξη, η κοινωνική ευημερία, η οικονομική αποτελεσματικότητα και η περιβαλλοντική προστασία, έτσι ώστε να παρακολουθείται συστηματικά και να αξιολογείται η πρόοδος της;

Όπως αναφέραμε και στην ανάλυση του Μοντέλου Ανάπτυξης του Παρελθόντος ο βασικός δείκτης μέτρησης της κοινωνικής ευημερίας είναι το ΑΕΠ. Όμως το ΑΕΠ από μόνο του αδυνατεί να αποτιμήσει τις διαστάσεις που συνδέονται με την ποιότητα ζωής και την ευημερία, όπως είναι οι ανισότητες στο εσωτερικό μιας κοινωνίας, το επίπεδο ασφάλειας των πολιτών, η διασφάλιση των δικαιωμάτων του πολίτη, η ποιότητα του περιβάλλοντος κ.α (Σαρτζετάκης 2003). Άρα, απαιτούνται νέοι δείκτες πολυδιάστατου χαρακτήρα, που να αξιολογούν όχι μόνο την οικονομική, αλλά όλες τις συνιστώσες της αειφορίας. **Η εξέλιξη των δεικτών αυτών θα επιτρέψει την αξιολόγηση της κατάστασης και το σχεδιασμό της αντίστοιχης πολιτικής.**

Οι υπεύθυνοι της περιβαλλοντικής πολιτικής αντιμετωπίζουν ζητήματα ελέγχου, διαχείρισης και προστασίας του περιβάλλοντος. Οι δείκτες τους παρέχουν δεδομένα και γνώσεις, έτσι ώστε να εξάγουν τα απαραίτητα συμπεράσματα, να λάβουν αποφάσεις για το σχεδιασμό και την εφαρμογή προγραμμάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης. Ο κυριότερος στόχος όμως των δεικτών είναι η μέτρηση της αποτελεσματικότητας της περιβαλλοντικής πολιτικής που ασκείται. Οι δείκτες αειφορίας μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν από επιχειρήσεις, στατιστικές υπηρεσίες ή ερευνητικά κέντρα. Η συλλογή των απαραίτητων στοιχείων για την κατασκευή των δεικτών αειφορίας αφορά ένα ευρύ φάσμα πληροφοριών σχετικών με τη ρύπανση και του τρόπου διαχείρισης φυσικών πόρων. Το 1995 ιδρύθηκε από την

Επιτροπή για την Αειφόρο Ανάπτυξη (Commission on Sustainable Development) το πρόγραμμα εργασίας για Δείκτες Αειφόρου Ανάπτυξης. Στόχος του προγράμματος είναι η διαμόρφωση δεικτών για την αειφόρο ανάπτυξη και η προώθηση της χρήσης τους στη λήψη αποφάσεων σε εθνικό επίπεδο. (Λέκα & Γκούμας & Κασσιός, 2005)

Οι δείκτες αειφορίας μπορούν να ταξινομηθούν στις εξής κατηγορίες:

1. **Περιγραφικούς Δείκτες**, οι οποίοι εξετάζουν την υφιστάμενη κατάσταση στο περιβάλλον και τον άνθρωπο.
2. **Δείκτες Αποτελεσματικότητας - Απόδοσης**, έχει σημασία η λήψη συγκεκριμένων μέτρων για την αντιμετώπιση συγκεκριμένων προβλημάτων; θα αποδώσουν; συμφέρουν;
3. **Δείκτες Επίδοσης**, εξετάζει το κατά πόσο βελτιώνεται μία κατάσταση από τη λήψη συγκεκριμένων μέτρων.
4. **Δείκτες Ευημερίας**, συγκρίνει το κατά πόσο έχει εξελιχθεί καλύτερα μια κατάσταση από μία προηγούμενη.

Συγκεκριμένα παραδείγματα δεικτών είναι τα παρακάτω.

1. **Δείκτης Κλιματικής Μεταβολής (ΔΚΜ)**: Μετράει την αύξηση της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη.
2. **Δείκτης Υδατικού Περιβάλλοντος (ΔΥΠ)**: Μετράει τα επίπεδα λειψυδρίας, την ποιότητα των υδάτων που επιτρέπει την ισορροπία των οικοσυστημάτων και την ανθρώπινη υγεία, τα επίπεδα ρύπανσης των θαλασσών και την επάρκεια υδάτινων πόρων.
3. **Δείκτες Μέτρησης Περιβαλλοντικής Ποιότητας σε σχέση με την Απώλεια Ευημερίας (ΔΜΠΠΑΕ)**: Μετράει την πιθανότητα πρόκλησης βλαβών στην υγεία του ανθρώπου λόγω της υποβάθμισης του περιβάλλοντος.
4. **Δείκτης Περιβαλλοντικής Επίδοσης (ΔΠΕ)**: Παρουσιάζει τη σχέση της κατάστασης του περιβάλλοντος με την οικονομική ανάπτυξη, την πυκνότητα του πληθυσμού και την κατανάλωση ενέργειας από τη βιομηχανία.

(Λέκα & Γκούμας & Κασσιός, 2005)

2.11 Εφαρμοσμένες Διαστάσεις του Αειφόρου Μοντέλου Ανάπτυξης – Η Αειφόρος/οικολογική Βιομηχανία.

Η Οικολογική Βιομηχανία περιλαμβάνει τις εξής συνιστώσες: οικονομία, περιβάλλον, κοινωνία, πολιτισμός, ηθική και πολιτική στήριξη. Η αναδόμηση του βιομηχανικού συστήματος μέσα από την οικολογική βιομηχανία θα πρέπει να πραγματοποιηθεί μέσα στα πλαίσια μίας ολιστικής/συστημικής προσέγγισης της αειφόρου ανάπτυξης και όχι μονάχα μίας η μερικών από τις συνιστώσες. Η αναδόμηση του βιομηχανικού συστήματος σε οικολογική βιομηχανία έχει τέσσερις προσεγγίσεις: (newcity.ca, www.symbiosis.dk, www.smartcommunities.ncat.org)

- 1. Η αποτελεσματική χρήση των πόρων.** Για να περιοριστούν οι άσκοπες απώλειες πόρων, η οικολογική βιομηχανία αναλύει τα στάδια της παραγωγικής διαδικασίας. Η προσέγγιση αυτή βοηθάει στον καλύτερο εντοπισμό του προβλήματος και συνεπώς την αντιμετώπιση του, έτσι ώστε να περιοριστεί η ρύπανση και η σπατάλη των πόρων από την πηγή του προβλήματος. Η οικολογική βιομηχανία επίσης εισάγει την έννοια του «**βιομηχανικού οικοσυστήματος**» ή αλλιώς «**βιομηχανική τροφική αλυσίδα**». Η έννοια του βιομηχανικού οικοσυστήματος αναφέρεται στη δημιουργία ενός δικτύου επιχειρήσεων, όπως αναφέρουμε παρακάτω στην ίδια ενότητα για την περίπτωση του Kalundbord της Δανίας, όπου η κάθε μία αξιοποιεί τους πόρους που δεν χρησιμοποιούν οι άλλες, καθώς και τα υποπροϊόντα τους, με στόχο την αποτελεσματικότερη χρήση των πόρων.
- 2. Οι κυκλικές ροές των υλικών.** Τα απορρίμματα που δημιουργούν τα βιομηχανικά συστήματα μπορούν να ξαναχρησιμοποιηθούν από την ίδια τη βιομηχανία. **Τίποτα δε πετιέται.** Η διαδικασία ανακύκλωσης*(σελ.91) στοιχίζει λιγότερα χρήματα και δεν επιβαρύνει τους φυσικούς πόρους, από ότι αν παράγαμε εκ νέου τα ίδια υλικά.
- 3. Ελαχιστοποίηση της συνολικής ροής ύλης και ενέργειας.** Η προσέγγιση αυτή αφορά μεθόδους συρρίκνωσης της ποσότητας ύλης και ενέργειας που χρησιμοποιείται για την παραγωγή ενός προϊόντος και την υποκατάσταση των προσφερόμενων προϊόντων με άλλα, που απαιτούν λιγότερη ύλη και ενέργεια για την παραγωγή και τη διάθεση τους. Παρακάτω στην ίδια

ενότητα θέτουμε ένα τέτοιο παράδειγμα **βιομηχανικού μεταβολισμού**, όπως το διατυπώνουμε.

4. Η τέταρτη προσέγγιση της οικολογικής βιομηχανίας αφορά **τη χρήση εναλλακτικών πηγών ενέργειας**. Ο στόχος είναι να περιοριστεί ή αν είναι δυνατόν να καταργηθεί η εξάρτηση από τα ορυκτά καύσιμα που δεν ανανεώνονται και αποτελούν το αίτιο για πολλά και μεγάλα περιβαλλοντικά προβλήματα. Βέβαια η ενέργεια είναι πολύ σημαντικός παράγοντας για τη βιομηχανική παραγωγή. Το αειφόρο μοντέλο όμως δεν μιλάει για την κατάργηση της, αλλά για την υποκατάσταση της από τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας είναι ένα σημαντικό βήμα για την αναδόμηση του βιομηχανικού συστήματος και τη μετατροπή σε οικολογική βιομηχανία. Τις μορφές των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας θα αναλύσουμε παρακάτω, στην ενότητα «Τομείς εφαρμογών και οφέλη της Αειφόρου Ανάπτυξης» για την ενέργεια . (newcity.ca, www.symbiosis.dk, www.smartcommunities.ncat.org)

2.11.1 Το Βιομηχανικό Οικοσύστημα - Η Βιομηχανική Συμβίωση

Πως η έννοια της αειφόρου ανάπτυξης μπορεί να γίνει λειτουργική με τρόπο που να είναι ταυτόχρονα και οικονομικά βιώσιμη; Η οικολογική βιομηχανία μπορεί να προσφέρει συγκεκριμένες πρακτικές λύσεις. Η οικολογική βιομηχανία βασίζεται στην αρχή του **βιομηχανικού οικοσυστήματος** . Δηλαδή οι βιομηχανικές δραστηριότητες δεν θα πρέπει να θεωρούνται απομονωμένες, αλλά όπως και στο οικοσύστημα, βασίζονται σε ροές ύλης, ενέργειας και πληροφορίας και εξαρτώνται από τους πόρους και τις υπηρεσίες που προσφέρει η βιόσφαιρα*(σελ.91). Η οικολογική Βιομηχανία αναζητά να γνωρίσει σε βάθος πως λειτουργεί το βιομηχανικό σύστημα και ποιες είναι οι αλληλεπιδράσεις του με τη Βιόσφαιρα. Στη συνέχεια χρησιμοποιεί τις γνώσεις που σχετίζονται με τη λειτουργία των φυσικών οικοσυστημάτων για να καθορίσει πως πρέπει να δομηθεί το βιομηχανικό σύστημα, έτσι ώστε να γίνει συμβατό με τη λειτουργία των οικοσυστημάτων και να είναι μακροπρόθεσμα βιώσιμο. (www.symbiosis.dk)

Ένα από τα παραδείγματα οικολογικής Βιομηχανίας, που λειτουργεί ως βιομηχανικό οικοσύστημα, αποτελεί η βιομηχανική συμβίωση της kalundborg.

Το Kalundborg είναι μια μικρή παραλιακή βιομηχανική πόλη στη Δανία. Οι κυριότερες βιομηχανικές επιχειρήσεις ανταλλάσσουν τα υποπροϊόντα από την παραγωγική τους διαδικασία, δημιουργώντας ένα σύστημα που ονόμασαν «βιομηχανική συμβίωση».

Πέντε κύριες βιομηχανίες, που είναι εγκατεστημένες σε απόσταση κάποιων εκατοντάδων μέτρων μεταξύ τους, είναι συνδεδεμένες με ένα δίκτυο αγωγών. Τα προϊόντα που αξιοποιούνται περισσότερο συστηματικά είναι το νερό με υγρή ή αέρια μορφή. Το διυλιστήριο της εταιρίας Statoil έχει ως υποπροϊόν το νερό. Το χρησιμοποιημένο νερό παρέχεται μέσω του συνδεδεμένου αγωγού στο σταθμό παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας της περιοχής για την ψύξη του. Ο σταθμός αυτός έχει ως υποπροϊόν τον ατμό, που τον παρέχει μέσω του συνδεδεμένου αγωγού σε ένα άλλο διυλιστήριο, σε μια εταιρία βιοτεχνολογίας, της Novo Nordisk, στο Δήμο της Kalundborg για το δίκτυο θέρμανσης της περιοχής, και σε μια εταιρία υδατοκαλλιέργειας.

Επίσης ο Σταθμός Παραγωγής Ηλεκτρικής Ενέργειας του Kalundborg έχει ως υποπροϊόν το γύψο. Ο γύψος χρησιμοποιείται ως πρώτη ύλη για τις κατασκευές της εταιρίας Gyproc, η οποία είναι επίσης εγκατεστημένη στη βιομηχανική περιοχή του Kalundborg. (www.symbiosis.dk)

Η «Βιομηχανική Συμβίωση» του Kalundborg έχει καταφέρει να δημιουργήσει ένα βιομηχανικό σύστημα με μεγάλα περιβαλλοντικά και οικονομικά πλεονεκτήματα. Δείχνει να υπάρχει μια σημαντική μείωση στην κατανάλωση φυσικών πόρων για την παραγωγική διαδικασία. Εξοικονομούνται περίπου 45.000 τόνοι πετρελαίου, 15.000 τόνοι κάρβουνο και 600.000 m³ νερού το χρόνο, μειώνοντας έτσι και το κόστος παραγωγής των βασικών προϊόντων. Τα οφέλη για τη μόλυνση του περιβάλλοντος είναι επίσης πολύ σημαντικά. Παρατηρείται μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και άλλων ρυπαντικών ουσιών περίπου 175.000 τόνοι διοξειδίου του άνθρακα το χρόνο και σημαντική επαναχρησιμοποίηση απορριμμάτων, περίπου 4.500 τόνοι θείου, 130.000 τόνοι στάχτης και 90.000 τόνοι γύψου το χρόνο. (www.symbiosis.dk, newcity.ca, www.symbiosis.dk, www.smartcommunities.ncat.org)

Συμφέρει λοιπόν ή δεν συμφέρει το μοντέλο της αειφορίας στην βιομηχανική παραγωγή; Το παράδειγμα της περίπτωσης του Kalundborg δίνει θετική απάντηση στο ερώτημα αυτό.

2.11.2 Ο Βιομηχανικός Μεταβολισμός

Στα πλαίσια της Οικολογικής Βιομηχανίας εντάσσεται και ο Βιομηχανικός Μεταβολισμός που σχετίζεται με τη βιομηχανία, αλλά και τη βιώσιμη κατανάλωση .

Οι ερευνητές του Ινστιτούτου Wuppertal στη Γερμανία πραγματοποίησαν μελέτες βιομηχανικού μεταβολισμού σε πολλά προϊόντα ευρείας κατανάλωσης. Εμείς αναφέρουμε χαρακτηριστικά τη περίπτωση του χυμού πορτοκαλιού.

Το 90% της παγκόσμιας ετήσιας παραγωγής χυμού πορτοκαλιού καταναλώνεται στην Ευρώπη, την Ιαπωνία και τις Η.Π.Α. Η Γερμανία είναι η μεγαλύτερη καταναλώτρια χυμού πορτοκαλιού στον κόσμο. καταναλώνονται 21 λίτρα χυμού ανά κάτοικο το χρόνο.

Περισσότερο από το 80% του χυμού πορτοκαλιού που καταναλώνεται στην Ευρώπη προέρχεται από τη Βραζιλία, η οποία είναι και ο μεγαλύτερος παραγωγός χυμού παγκοσμίως. Ο χυμός πορτοκαλιού που καταναλώνεται στη Γερμανία κάνει ένα ταξίδι 12.000 χιλιομέτρων για να μεταφερθεί από τη Βραζιλία.

Ο χυμός αυτός για να μεταφερθεί και να φτάσει στη Γερμανία διατηρώντας την ποιότητα του, συμπυκνώνεται κατά 8% και καταψύχεται στους -18C. Ο χυμός πορτοκαλιού για να παραχθεί χρησιμοποιούνται δυο κύρια υλικά. Το νερό και το πετρέλαιο. Και τα δυο χρησιμοποιούνται κυρίως για να παραχθεί ο ατμός που χρειάζεται για τη διαδικασία συμπίκνωσης του χυμού. Το Ινστιτούτο υπολόγισε ότι για την κατάψυξη και τη μεταφορά κάθε τόνου χυμού πορτοκαλιού από τη Βραζιλία προς τη Γερμανία, χρειάζονται περίπου 100 κ. πετρελαίου. Για κάθε ποτήρι χυμού πορτοκαλιού που καταναλώνεται στη Γερμανία, πρέπει να χρησιμοποιηθούν περίπου 22 ποτήρια νερού, κυρίως για τη παραγωγή ατμού που χρειάζεται για να συμπυκνωθεί ο χυμός και στη συνέχεια για να αραιωθεί από το τελικό Γερμανό καταναλωτή.

Όμως οι συνολικές επιπτώσεις σε όρους κατανάλωσης φυσικών πόρων, δηλαδή νερού και ενέργειας, είναι πιο σημαντικές. Στην παραπάνω ανάλυση δεν συμπεριλαμβάνονται η ενέργεια και οι Ά ύλες που είναι απαραίτητες για να παραχθεί το νερό και το πετρέλαιο, που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή χυμού πορτοκαλιού. Η διάλυση ενός κιλού πετρελαίου Diesel χρειάζεται από 0,5 έως 20L νερού. Επίσης δεν συμπεριλαμβάνονται οι Ά ύλες και η ενέργεια που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή φυτοφαρμάκων, λιπασμάτων, υλικών

συσκευασίας, πετρέλαιο για το πότισμα και τα μηχανήματα που χρησιμοποιούνται για τη καλλιέργεια των πορτοκαλόδεντρων. Το Ινστιτούτο υπολόγισε συνολικά περίπου τη χρήση 25 κ υλικών, για την παραγωγή ενός μόνο λίτρου χυμού πορτοκαλιού.

Βάση της μελέτης του Ινστιτούτου Wuppertal το Ινστιτούτο προτείνει δύο τρόπους για να γίνει η συγκεκριμένη βιομηχανική δραστηριότητα περισσότερο συμβατή με τη αειφορία, δηλαδή την εξοικονόμηση φυσικών πόρων και τη μείωση εκπομπής ρύπων στο περιβάλλον, και οικο-αποδοτική*(σελ.91). Ο ένας τρόπος είναι να χρησιμοποιηθεί ένα αειφόρο μοντέλο γεωργικής καλλιέργειας, ούτως ώστε να μειωθούν οι φυσικοί πόροι που χρησιμοποιούνται για την καλλιέργεια και τη συγκομιδή πορτοκαλιών, με τέτοιο τρόπο ώστε να παραμείνει η αγροτική παραγωγή αποτελεσματική και ο δεύτερος τρόπος που προτείνει το Ινστιτούτο είναι η μείωση κατανάλωσης χυμού πορτοκαλιού και η υποκατάσταση του με άλλο είδος, δραστηριότητα που σχετίζεται με τη βιώσιμη κατανάλωση. Για παράδειγμα η Γερμανία παράγει φραγκοστάφυλα, των οποίων η περιεκτικότητα σε βιταμίνη C είναι ανάλογη με αυτή των πορτοκαλιών.

(www.wupperinst.org)

2.12 Αδυναμίες Αειφόρου Μοντέλου Ανάπτυξης.

Η περιβαλλοντική συνιστώσα κυριαρχεί στο εννοιολογικό περιεχόμενο της αειφόρου ανάπτυξης. Παρόλα αυτά υπάρχουν αρκετές προσεγγίσεις στην επεξήγηση του όρου. Η εννοιολογική προσέγγιση της έκθεσης Brutland, της WWF, της Παγκόσμιας Τράπεζας, η ισχυρή, η ασθενής αειφορία, οι οποίες τελικά καθιστούν **τη μεγαλύτερη αδυναμία της αειφόρου ανάπτυξης την ασάφεια του εννοιολογικού προσδιορισμού της**, ο οποίος εξαρτάται από την κοινωνία, το επίπεδο διακυβέρνησης και τον χρόνο στον οποίο ορίζεται. (Μαραβέγιας & Ταλιούρης, 2009)

Η δυσκολία εφαρμογής ενός νέου μοντέλου διοίκησης, που συμβαδίζει με τις αρχές της αειφορίας είναι επίσης μία αδυναμία. Η διοικητική αποτυχία του κεντρικού κράτους να απαντήσει αποτελεσματικά σε εθνικό επίπεδο στα σύνθετα κοινωνικά, οικονομικά και περιβαλλοντικά ζητήματα απαιτεί ένα νέο μοντέλο διακυβέρνησης που θα συνδέει το κράτος, τις επιχειρήσεις και τους πολίτες σε τοπικό επίπεδο, έτσι ώστε η αειφόρος ανάπτυξη να αποτελεί προϊόν συμμετοχικότητας. Υπάρχει ανάγκη για ισχυρή τοπική αυτοδιοίκηση μέσα από μεταφορά εξουσίας και

ένα επιτελικό κεντρικό κράτος με αιρετές περιφέρειες και ισχυρούς δήμους. Αυτό το σύστημα διακυβέρνησης θα αναδεικνύει τις τοπικές ανάγκες και θα λειτουργεί με μακροπρόθεσμους στόχους και πιο βραχυπρόθεσμα στην επίλυση προβλημάτων. Για να το καταφέρει αυτό χρειάζεται η συνεργασία μιας ενεργούς τοπικής αυτοδιοίκησης, των τοπικών επιχειρηματιών και καλά πληροφορημένη τοπική κοινωνία. Αυτό όμως δεν φαίνεται να είναι αυτονόητο ούτε από τη χώρα μας, ούτε από την Ευρωπαϊκή Ένωση, στις οποίες το κεντρικό κράτος και οι μηχανισμοί του αποτελούν ακόμη το βασικό ρυθμιστή της ανάπτυξης σε εθνικό και τοπικό επίπεδο. (Μαραβέγιας & Ταλιούρης, 2009)

Επίσης η διασύνδεση διακυβέρνησης, επιχειρήσεων, εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και ιδρυμάτων τεχνολογίας και έρευνας μπορεί να αποτελέσει το κλειδί για την επίλυση σοβαρών ζητημάτων, όπως περιβαλλοντικά ζητήματα που απειλούν τη βιωσιμότητα της ανάπτυξης οικονομικών τομέων, όπως για παράδειγμα ο αγροτικός και ο τουριστικός. Γι' αυτό το λόγο η κρατική χρηματοδότηση των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων για ερευνητικούς σκοπούς απαιτείται προκειμένου να εξάγει προϊόντα τεχνογνωσίας και εκπαιδευμένου κατάλληλα προσωπικού, που θα συμβάλλει στην επίτευξη των στόχων της αειφόρου ανάπτυξης. (Μαραβέγιας & Ταλιούρης, 2009). Υπάρχει όμως δυστυχώς ακόμη περιορισμένη διασύνδεση μεταξύ αυτών και ελλιπής παροχή χρηματοδότησης.

Από την πλευρά της κοινωνικής κινητικότητας η εφαρμογή της αειφόρου ανάπτυξης απαιτεί αλλαγές στον τρόπο ζωής του κάθε πολίτη ξεχωριστά, αλλά και δράσεις. Η WWF και η Greenpeace είναι μη κυβερνητικές οργανώσεις οι οποίες λειτουργούν σε εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο, αλλά και οι Μινόιστας και Σαρπιδονιστας οι οποίοι λειτουργούν σε τοπικό επίπεδο αποτελούν παραδείγματα δράσεων. **Η συμμετοχικότητα των πολιτών όμως παραμένει χαμηλή και υπάρχει μεγαλύτερη ανάγκη ευαισθητοποίησης και κινητοποίησης των πολιτών, προκειμένου να πραγματοποιηθούν οι στόχοι της αειφόρου ανάπτυξης.** Επιπλέον η έλλειψη επαρκών χρηματικών πόρων για τη λειτουργία των μη κυβερνητικών οργανώσεων, οι οποίοι προέρχονται από επιχορηγήσεις και δωρεές, δεν τους δίνει τη δυνατότητα να επεκτείνουν τη δράση τους και να προσεγγίσουν μεγαλύτερο μέρος πολιτών, αλλά τις καθιστά εξαρτώμενες από τους φορείς της επιχορήγησης. (Τσαμπούκου-Σκαναβή. 2004, Φλογαϊτή, 2005)

2.13 Ο Ρόλος των Επιχειρήσεων.

Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη – Corporate Social Responsibility

Πάντοτε ο κυρίαρχος στόχος για τις επιχειρήσεις ήταν η δημιουργία κέρδους και η αύξηση της μετοχικής αξίας. Όμως πλέον τα δεδομένα έχουν αλλάξει και οι επιχειρήσεις σήμερα έχουν να αντιμετωπίσουν νέες προκλήσεις, κυρίως από τις δυσμενείς επιπτώσεις της λειτουργίας τους στο περιβάλλον. Σήμερα, ολοένα και περισσότερες επιχειρήσεις αντιλαμβάνονται ότι προκειμένου να παραμείνουν ανταγωνιστικές και παραγωγικές στο βιομηχανικό κόσμο πρέπει να γίνουν **κοινωνικά υπεύθυνες**.

Σύμφωνα με τον ορισμό που δίνει η Ευρωπαϊκή Ένωση στην Πράσινη Βίβλο το 2001, **η εταιρική κοινωνική ευθύνη είναι μία έννοια με την οποία οι επιχειρήσεις ενσωματώνουν τις κοινωνικές και περιβαλλοντικές τους ανησυχίες στις διαδικασίες παραγωγής και στην αλληλεπίδραση που έχουν με τους συμμετέχοντες σε εθελοντική βάση**. Με γνώμονα την έννοια αυτή η επιχείρηση θεωρείται αφενός υπεύθυνη για τις πράξεις της και αφετέρου αποφασίζει εθελοντικά να συνεισφέρει στην οικονομική ανάπτυξη και ανταγωνιστικότητα, σε ένα καθαρότερο περιβάλλον και σε μία καλύτερη κοινωνία.

Η πρακτική της επίτευξης του κέρδους με κάθε θεμιτό και αθέμιτο μέσο από τις επιχειρήσεις είχε ως αποτέλεσμα την καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος, την εργασιακή ανασφάλεια, εργασιακές ασθένειες και άλλες δυσμενείς επιπτώσεις για την κοινωνία και το περιβάλλον. Αν και ο πρωταρχικός στόχος των επιχειρήσεων παραμένει το κέρδος, μπορούν ταυτόχρονα να συνεισφέρουν στο περιβάλλον και την κοινωνία ενσωματώνοντας την εταιρική κοινωνική ευθύνη ως μία ακόμη στρατηγική στις παραγωγικές τους διαδικασίες και τη λήψη αποφάσεων. Με τα προγράμματα κοινωνικής ευθύνης οι επιχειρήσεις στέλνουν ένα μήνυμα σε όλους όσους σχετίζονται με την επιχείρηση για αλλαγή πρακτικής η οποία επενδύει στο μέλλον, χωρίς να το θέτει σε κίνδυνο. Κοινωνική ευθύνη σημαίνει επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο, το περιβάλλον και τις σχέσεις τους με τους συμμετέχοντες (μέτοχοι, πιθανοί επενδυτές, συνεργάτες, εργαζόμενοι, πελάτες, καταναλωτές, προμηθευτές, η κοινωνία, οι άλλες επιχειρήσεις).

Η εταιρική κοινωνική ευθύνη διακρίνεται από δύο διαστάσεις: την **εσωτερική** διάσταση και την **εξωτερική**. Η πρώτη αφορά την ίδια την επιχείρηση και αναφέρεται σε επενδύσεις σε ανθρώπινο κεφάλαιο, στη υγεία, στην εργασιακή ασφάλεια και τις αλλαγές στη υποδομή ανοίγοντας νέους δρόμους διαχείρισης και συμφιλίωσης ανάμεσα στην κοινωνική ανάπτυξη και ανταγωνιστικότητα. Η δεύτερη διάσταση, μεταφέρεται εκτός ορίων της επιχείρησης και αναφέρεται στις ομάδες ενδιαφέροντος που σχηματίζουν τον κύκλο επαφών της επιχείρησης.

Η εταιρική κοινωνική ευθύνη αγγίζει τις σχέσεις της επιχείρησης με την αγορά, δηλαδή τη σχέση της με τους προμηθευτές και τους πελάτες της. Ως προς τους προμηθευτές οι επιχειρήσεις δεσμεύονται από και προς αυτών για τον καθορισμό προτύπων ποιότητας στον εφοδιασμό και την παραγωγή. Ως προς τους πελάτες της, σε επίπεδο υγείας και ασφάλειας οι υπεύθυνες κοινωνικά επιχειρήσεις οφείλουν να ελέγχουν την υγιεινή και την ασφάλεια στις διαδικασίες παραγωγής, τα προϊόντα και τις υπηρεσίες που παρέχουν και να τηρούν πρότυπα ποιότητας ISO στη συσκευασία, τη διανομή και την αποδοτικότητα των προϊόντων.

Από την πλευρά του οικονομικού οφέλους για την επιχείρηση με την εθελοντική εφαρμογή προγραμμάτων εταιρικής κοινωνικής ευθύνης, οι εταιρίες δείχνουν τη θετική τους τοποθέτηση απέναντι στην κοινωνία και το περιβάλλον. Με τον τρόπο αυτόν αυξάνουν την πιθανότητα προσέλκυσης και διατήρησης τόσο των πελατών όσο και των εργαζομένων. Σε μία εποχή που η φήμη μίας επιχείρησης θεωρείται μία από τις πολυτιμότερες μετοχές της, η υιοθέτηση εταιρικής κοινωνικής ευθύνης μπορεί να οικοδομήσει σε όλους όσους εμπλέκονται με την επιχείρηση εμπιστοσύνη και αφοσίωση, εξασφαλίζοντας μελλοντικά οικονομικά οφέλη. Εκτός όμως από τους πελάτες, η εταιρική κοινωνική ευθύνη μπορεί να επηρεάσει κατά πολύ και την προσέλκυση και διατήρηση ικανών στελεχών και γενικότερα εργαζομένων. Κάθε εργαζόμενος ενδιαφέρεται να έχει καλές αμοιβές και καλές προοπτικές στη δουλειά του, ωστόσο όλο και περισσότερο έχει ανάγκη να αισθάνεται και υπερήφανος για την επιχείρηση για την οποία εργάζεται. Η εταιρική κοινωνική ευθύνη μπορεί να αυξήσει την παραγωγικότητα των εργαζομένων καθώς οι επιχειρήσεις βελτιώνουν τις συνθήκες, τις πρακτικές εργασίας και παρέχουν επιμόρφωση στους εργαζομένους τους.

Ο ρόλος των επιχειρήσεων στην επίτευξη της αειφόρου ανάπτυξης κερδίζει ολοένα και περισσότερο έδαφος στην παγκόσμια σκηνή. Τα πλεονεκτήματα από την εφαρμογή της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης δεν περιορίζονται μόνο σε επίπεδο

επιχείρησης, αντίθετα επεκτείνονται στο κοινωνικό, οικονομικό και περιβαλλοντικό άξονα, τις τρεις δηλαδή διαστάσεις της αειφόρου ανάπτυξης. Η κοινωνικά υπεύθυνη επιχείρηση συνεισφέρει στην κοινωνία, γιατί παρέχει ευκαιρίες απασχόλησης στα άτομα και δυνατότητα βελτίωσης της ποιότητας ζωής τους. Μία υγιής, σταθερή και ακμάζουσα κοινωνία θεωρείται απαραίτητο στοιχείο στη λειτουργία της επιχείρησης που έχει εγκατασταθεί εκεί. Ορισμένες από τις επιχειρήσεις προσπαθούν να τονώσουν την τοπική αγορά προβάλλοντας υπεύθυνες αναπτυξιακές πρωτοβουλίες ή παρέχει δωρεές στην κοινότητα της έδρας της, προκαλώντας το ενδιαφέρον ξένων επενδυτών. Επενδύσεις και δραστηριότητες από κοινωνικά υπεύθυνες επιχειρήσεις σε έδαφος άλλων χωρών μπορεί να έχει άμεση επίπτωση στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη των χωρών αυτών.

Στο θέμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων η κοινωνική ευθύνη των επιχειρήσεων υιοθετεί κανόνες προστασίας για τις συνθήκες απασχόλησης και τα εργασιακά δικαιώματα, με σκοπό τη βελτίωση της εικόνας της και τη μείωση του κινδύνου από την αρνητική αντίδραση των καταναλωτών στα προϊόντα της. Κάθε επιχείρηση που υιοθετεί την εταιρική κοινωνική ευθύνη οπωσδήποτε συντάσσεται και με τη Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών. Από ηθικής πλευράς οι επιχειρήσεις μέσα από την εταιρική κοινωνική ευθύνη δεσμεύονται με αξίες που υποστηρίζουν τις δημοκρατικές αρχές, την καταβολή φόρων, την έντιμη εμπορία, την αποφυγή κάθε μορφής δωροδοκίας, ξέπλυμα χρήματος, συνεργασία με καταπιεστικά καθεστάτα.

Σε θέματα περιβάλλοντος οι επιδιώξεις όλων των επιχειρήσεων είναι περίπου οι ίδιες. Μία κοινωνικά υπεύθυνη επιχείρηση που υιοθετεί πράσινες πολιτικές συμβάλλει στη μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, στην υπεύθυνη διαχείριση των πόρων, στην ανακύκλωση των υλικών που χρησιμοποιεί και στη μείωση του κόστους ενέργειας και απόθεσης αποβλήτων. Η μείωση της κατανάλωσης των πόρων και των αποβλήτων από τις επιχειρήσεις μπορεί να περιορίσει τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις και τα κόστη που προκαλούνται από την χρήση ενέργειας και τις εκπομπές ρύπων, αυξάνοντας την αποδοτικότητα και ανταγωνιστικότητα των προϊόντων τους. **(Παράρτημα 2)**

(Μακρυδημήτρης & Μαρούδας & Πραβίτα, 2009)

3. Συζητήσεις και στρατηγικές που ακολουθήθηκαν ανά τον κόσμο με σκοπό την επίτευξη μίας Αειφόρου Ανάπτυξης.

Η έννοια της Αειφόρου Ανάπτυξης δημιουργήθηκε για να εκφράσει μια πραγματικότητα όπου όλοι αντιλαμβάνονταν, επιστήμονες, πολιτικοί και κοινωνία. Αρχικά υπήρξε προβληματισμός από την παρατήρηση φαινομένων όπως αυτό του θερμοκηπίου, η όξινη βροχή, το λιώσιμο των πάγων των πόλων της γης, που ευαισθητοποίησαν το κοινό σε ζητήματα περιβάλλοντος. Υπήρξαν δειλές συζητήσεις για την περιβαλλοντική μέριμνα, στις οποίες οι συμμετέχοντες χαρακτηρίζονταν ως γραφικοί, ριζοσπάστες, περιθωριακοί και εκκεντρικοί. Στην πορεία όμως άρχισαν να αντιλαμβάνονται τις επιπτώσεις της υποβάθμισης του περιβάλλοντος στην οικονομία, την ποιότητα ζωής των ανθρώπων και την υγεία τους. Ψυχικές ασθένειες όπως η κατάθλιψη και η ψύχωση σχετίζονται με το αστικό περιβάλλον, συνεχώς αυξανόμενα ποσοστά αναπνευστικών προβλημάτων και αλλεργιών και δερματικών καρκίνων, που οφείλονται στην μόλυνση της ατμόσφαιρας και φυσικά οι πρώτες στον κατάλογο των ασθενειών που πλέον θεωρούνται πανδημία είναι η παχυσαρκία, ο διαβήτης τύπου 2 και καρδιακές ασθένειες οι οποίες σχετίζονται με την ποιότητα διατροφής.

Αλλά και οι επιπτώσεις στην οικονομική ανάπτυξη δεν άργησαν να φανούν. Οι μειωμένες βροχοπτώσεις, η ξηρασία, οι εντατικές καλλιέργειες, η εντατική αλιεία, η ερημοποίηση, η αλλαγή του κλίματος και μια σωρεία από άλλες δραστηριότητες με μεγάλες επιπτώσεις στην παραγωγή, οδήγησαν στην συνειδητοποίηση ότι οι φυσικοί πόροι έχουν την ιδιότητα της εξάντλησης και είναι πολύ σημαντικό να διατηρηθούν και για τις επόμενες γενεές. Άλλωστε οι οικονομικές κρίσεις των τελευταίων δεκαετιών, καθώς και η πετρελαϊκή κρίση οδήγησαν σε αμφιβολίες για τη δυνατότητα των οικονομιών να μεγεθύνονται απεριόριστα.

Με βάση τις παραπάνω συνειδητοποιήσεις η Ευρώπη και η υπόλοιπη παγκόσμια κοινότητα σταδιακά καθιέρωσαν την Αειφόρο Ανάπτυξη στο λεξιλόγιο των πολιτικών τους δραστηριοτήτων και συνέταξαν στρατηγικές με στόχο να την επιτύχουν.

Παρακάτω παραθέτουμε την ιστορική διαδρομή της υιοθέτησης του όρου και των στρατηγικών πρακτικών της παγκόσμιας κοινότητας και ειδικά της Ευρώπης.

3.1 Στη παγκόσμια κοινότητα

3.1.1 Η Παγκόσμια Επιτροπή Περιβάλλοντος και Ανάπτυξης του ΟΗΕ. World Commission on Environment and Development (WCED)

Το 1987 η Παγκόσμια Επιτροπή Περιβάλλοντος και Ανάπτυξης, που συγκροτήθηκε από τον ΟΗΕ, δημοσιεύει την έκθεση με τίτλο «Το κοινό μας μέλλον», γνωστή και ως **έκθεση Brundland** στην οποία υιοθετείται για πρώτη φορά η έννοια της αειφόρου ανάπτυξης. (Τσαμπούκου-Σκαναβή, 2004)

3.1.2 Η Agenda Των 21 και η Διακήρυξη του Ρίο

Μετά την έκθεση Brundland λαμβάνει χώρα η παγκόσμια διάσκεψη για το περιβάλλον και την ανάπτυξη στο Ρίο Ντε Τζάνερο το 1992, με θέμα “Περιβάλλον και Ανάπτυξη”, γνωστή και ως **Σύνοδος Κορυφής για τη Γη**, στην οποία έλαβαν μέρος πάνω από 170 χώρες, οριοθετώντας ένα νέο επίπεδο προβληματισμού και δράσης για την παγκόσμια κοινότητα. Οι χώρες δεσμεύτηκαν πως η αειφόρος ανάπτυξη είναι βιώσιμη και αποτελεί τη βασική ιδέα για την μελλοντική τους ανάπτυξη.

Από τα σημαντικότερα επιτεύγματα της Διάσκεψης ήταν η υιοθέτηση της Agenda Των 21, ενός παγκόσμιου προγράμματος δράσης για την ενεργοποίηση των τοπικών κοινοτήτων στην κατεύθυνση της αειφόρου ανάπτυξης, η Διακήρυξη του Ρίο που συμπύκνωσε σε ένα σύνολο οικουμενικών αρχών τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των χωρών, καθώς και η δρομολόγηση μίας σειράς διεθνών συμφωνιών και δεσμευτικών συμβάσεων για την αντιστροφή της πορείας κατάρρευσης του φυσικού περιβάλλοντος. Η Διάσκεψη ίδρυσε επίσης την Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για την Αειφόρο Ανάπτυξη (CSD), προκειμένου να παρακολουθεί την εφαρμογή του προγράμματος δράσης Agenda Των 21.

Στο Ρίο για πρώτη φορά η διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος μπαίνει στην πρώτη γραμμή ως προϋπόθεση για την επιβίωση ανθρώπινων κοινωνιών,

διαπιστώνεται η σημασία της ως συνιστώσα για την ανάπτυξη, και εντοπίζεται η αλληλεξάρτηση της με την κοινωνική ευημερία και την οικονομική αποδοτικότητα.

Ειδικότερα για το περιβάλλον στη Διάσκεψη διατυπώνεται:

1. Προβληματισμός για την κλιματική αλλαγή
2. Η αύξηση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης και της ρύπανσης του υδροφόρου ορίζοντα, καθώς και τα νέα διατροφικά πρότυπα που απειλούν τη δημόσια υγεία.
3. Η υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων που βρίσκονται σε στενότητα

Οι στόχοι της Αειφόρου Ανάπτυξης με βάση την Ατζέντα των 21 είναι:

1. Η μείωση της χρήσης φυσικών πόρων και παραγωγής αποβλήτων, η αύξηση της αποδοτικότητας των πόρων, η επαναχρησιμοποίηση και ανακύκλωση απορριμμάτων.
2. Η αποτροπή με κάθε τρόπο της μεταφοράς και εναπόθεσης τοξικών αποβλήτων σε υπό ανάπτυξη χώρες και ανοιχτές θάλασσες και να επιβληθούν φόροι σε αυτούς που καταφεύγουν σε τέτοιες δραστηριότητες.
3. Η επιστημονική έρευνα στον τομέα της πρόληψης περιβαλλοντικών ατυχημάτων.
4. Καθιέρωση εθνικής και παγκόσμιας νομοθεσίας που κατοχυρώνει τα κράτη έναντι φυσικών καταστροφών που δημιουργούνται από άλλα κράτη και επιβολή αποζημιώσεων.
5. Η κοινωνική δικαιοσύνη μεταξύ και εντός των χωρών και δια μέσου των γενεών.
6. Ο σεβασμός στις τοπικές κουλτούρες και στην πολυπολιτισμικότητα των κοινωνιών.
7. Η κοινωνική συμμετοχή και δράσεις σε όσο το δυνατόν περισσότερο τοπικό επίπεδο στο θέμα προστασίας του περιβάλλοντος.
8. Οι ανεπτυγμένες χώρες θα πρέπει να αναγνωρίσουν την ευθύνη τους και σε μία διεθνή προσπάθεια αειφόρου ανάπτυξης να δώσουν οικονομική υποστήριξη και τεχνογνωσία στις υποβαθμισμένες χώρες, ώστε να αναπτυχθούν και αυτές χωρίς περαιτέρω καταστροφή του περιβάλλοντος.
9. Ενεργός προγραμματισμός, σε περιπτώσεις φυσικών καταστροφών και ατυχημάτων, πρέπει αμέσως να ενημερώνονται τα γειτονικά προς το ατύχημα κράτη, ώστε να λαμβάνονται έγκαιρα μέτρα κατά των καταστροφών αυτών.

10. Η εκπαίδευση, κατάρτιση, πληροφόρηση, ενημέρωση των πολιτών και η πρόσβαση τους σε πληροφορίες, που έχουν να κάνουν με την προστασία του περιβάλλοντος.

11. Η αντιμετώπιση της ενεργειακής κρίσης με την ανάπτυξη νέων τεχνολογιών και τη χρήση ήπιων μορφών ενέργειας.

(Φλογαϊτή, 2005, Τσαμπούκου-Σκαναβή, 2004, www.europa.eu)

3.1.3 Πρωτόκολλο του Κιότο

Μετά τη διάσκεψη στο Ρίο, το 1997 στη Παγκόσμια Σύνοδο του Κιότο στην Ιαπωνία υπεγράφη το πρωτόκολλο του Κιότο, το οποίο τέθηκε σε πλήρη ισχύ στις 16 Φεβρουαρίου του 2005, όπου επικυρώθηκε και από τη Ρωσία.

Μέχρι το 2007 το πρωτόκολλο είχε επικυρωθεί από 192 κράτη και οργανισμούς, οι οποίοι δεσμεύτηκαν για τον περιορισμό των αερίων που προκαλούν το Φαινόμενο του Θερμοκηπίου.

Το πρωτόκολλο του Κιότο περιέχει το πλαίσιο των απαραίτητων βημάτων, για την αντιμετώπιση των κλιματικών αλλαγών, που οφείλονται στην ανθρώπινη παρέμβαση. Κατοχυρώνει τη δέσμευση των βιομηχανικά αναπτυγμένων κρατών να μειώσουν τις εκπομπές έξι αερίων του θερμοκηπίου τη περίοδο 2008-2012 σε ποσοστό 5,2% σε σχέση με τα επίπεδα του 1990.

Μια χώρα μπορεί να πετύχει τους καθορισμένους από το πρωτόκολλο στόχους, είτε μειώνοντας τις εκπομπές της είτε χρησιμοποιώντας παράλληλα και κάποιους από τους λεγόμενους εξέλικτους μηχανισμούς που διαθέτει το πρωτόκολλο.

Συνοπτικά οι μηχανισμοί αυτοί είναι τρεις:

- i. **Εμπορία Δικαιωμάτων Εκπομπών** :η εθνική υποχρέωση για μείωση των εκπομπών σύμφωνα με το πρωτόκολλο καθορίζεται με βάση ένα εθνικό ανώτατο όριο εκπομπών. Αν οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου μιας χώρας είναι κάτω από το όριο εκπομπών που της αναλογεί, μπορεί να πουλήσει το αχρησιμοποίητο μέρος των εκπομπών της σε κάποια άλλη χώρα που έχει ξεπεράσει το δικό της επιτρεπτό όριο εκπομπών.
- ii. **Δημιουργία ενός Μηχανισμού Καθαρής Ανάπτυξης** :ο μηχανισμός καθαρής ανάπτυξης παρέχει κίνητρα για τις βιομηχανικά ανεπτυγμένες χώρες να

χρηματοδοτήσουν προγράμματα με σκοπό τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στις αναπτυσσόμενες χώρες. Έτσι μια βιομηχανικά ανεπτυγμένη χώρα αντί να μειώσει τις δικές της εκπομπές μπορεί να βοηθήσει στη μείωση των εκπομπών σε κάποια φτωχότερη χώρα όπου η μείωση αυτή είναι ευκολότερη και φθηνότερη.

- iii. **Από κοινού υλοποίηση :** οι αναπτυγμένες χώρες και οι χώρες των οποίων η οικονομία βρίσκεται σε μεταβατικό στάδιο μπορούν να εφαρμόσουν από κοινού προγράμματα μείωσης της εκπομπής αερίων θερμοκηπίου στο έδαφος της μιας χώρας και μετά να μοιραστούν τη μείωση εκπομπών που θα επιτευχθεί μέσω των κοινών τους προγραμμάτων.

(www.europa.eu, www.wwf.gr, oceans.greenpeace.org)

Παρόλο που 192 χώρες έχουν υπογράψει το Πρωτόκολλο του Κιότο οι ΗΠΑ που αποτελούν το μεγαλύτερο ρυπαντή παγκοσμίως και η Αυστραλία έχουν αρνηθεί να υπογράψουν.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση επικύρωσε το Πρωτόκολλο του Κιότο στις 31 Μαΐου το 2002, δεσμευόμενη για συνολική μείωση των εκπομπών των αερίων του Θερμοκηπίου κατά 8% τη περίοδο 2008- 2012. Η Ελλάδα έχει δεσμευτεί ότι οι εκπομπές της δεν θα αυξηθούν περισσότερο από 25% πάνω από τα επίπεδα του 1990 κατά τη περίοδο 2008-2012. Το Εθνικό Αστεροσκοπείο Αθηνών όμως εκτιμά ότι αν συνεχιστεί ο σημερινός ρυθμός αύξησης των εκπομπών, η Ελλάδα δεν πρόκειται να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις της απέναντι στο Πρωτόκολλο του Κιότο. Μέχρι το έτος 2020 αν δεν υιοθετηθούν άλλες πολιτικές και διατηρώντας τις ίδιες πρακτικές συμπεριφοράς των καταναλωτών, η συνολική αύξηση των εκπομπών των αερίων του θερμοκηπίου στην Ελλάδα σε σχέση με το έτος βάσης (1990) θα είναι συν 49,4% .

(www.minenv.gr)

Το Πρωτόκολλο του Κιότο και η πολιτική των ΗΠΑ

Το σύνολο των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα (CO₂) των ΗΠΑ ανέρχεται σε 5,41 δισεκατομμύρια τόνους διοξειδίου του άνθρακα (CO₂) ετησίως, σχεδόν το ¼ των συνολικών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα (CO₂) **παγκοσμίως**.

Από τότε που ανέλαβε την εξουσία ο George Bush, οι ΗΠΑ άφησαν να εννοηθεί ότι δεν θα συνεργαστούν με τον υπόλοιπο κόσμο σε θέματα αλλαγής του κλίματος και ότι θεωρούν περισσότερο ωφέλιμο για τον αμερικανικό λαό να δράσουν μεμονωμένα. Οι ΗΠΑ είναι στην ουσία το μόνο κράτος που δήλωσε συμμετοχή στο Πρωτόκολλο του Κιότο και στη συνέχεια υποχώρησε.

Το Μάρτιο του 2001, ο πρόεδρος Bush δήλωσε ότι δεν σκόπευε να επικυρώσει το Πρωτόκολλο του Κιότο, γιατί θα μπορούσε να προκαλέσει σημαντική οικονομική ζημία στη χώρα του. Τον απασχολούσε ακόμα η πίεση που ασκούνταν στις «εκβιομηχανισμένες» χώρες για μείωση των εκπομπών του διοξειδίου του άνθρακα (CO₂), ενώ οι αναπτυσσόμενες χώρες, όπως η Ινδία και η Κίνα, δεν ήταν υποχρεωμένες να μειώσουν τις δικές τους εκπομπές.

Οι εκπομπές στις ΗΠΑ αυξάνονται συνεχώς και είναι πλέον κατά 11% υψηλότερες από αυτές του 1990, αν και όταν προσωρινά δήλωσαν συμμετοχή στο Κιότο είχαν υποσχεθεί μείωση κατά 6%.

(Τσαμπούκου-Σκαναβή, 2004)

3.1.4 Αύγουστος-Σεπτέμβριος 2002, Παγκόσμια Διάσκεψη στο Γιοχάνεσμπουργκ

Πραγματοποιείται η Παγκόσμια Συνδιάσκεψη Κορυφής με θέμα την Αειφόρο Ανάπτυξη στο Γιοχάνεσμπουργκ της Νότιας Αφρικής με τη συμμετοχή 104 αρχηγών κρατών και κύριο στόχο την αποτίμηση των αποτελεσμάτων των συμφωνιών του Ρίο και τη χάραξη στρατηγικών και πολιτικών. Παγιώνει την αειφορία ως κεντρικό στοιχείο της διεθνούς πολιτικής και επίσημο στόχο για όλους όσους υπέγραψαν τη διακήρυξη. Στο σχέδιο εφαρμογής της Διάσκεψης διατυπώνεται σύσταση προς τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ να αφιερώσει τη δεκαετία 2005-2014 στην εκπαίδευση για την αειφόρο ανάπτυξη. Η UNESCO ανέλαβε να οργανώσει και να υλοποιήσει τη

«Δεκαετία για την Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη» η οποία ξεκίνησε επίσημα το Μάρτιο του 2005. Στο σχέδιο εφαρμογής επίσης διατυπώνεται η πρόθεση για την καταπολέμηση της φτώχειας και προστασία του περιβάλλοντος, η προστασία των φυσικών πόρων και η αποτελεσματική χρήση και διαχείριση τους με βάση την αρχή της αειφορίας, η αλλαγή των μη αειφόρων προτύπων παραγωγής και κατανάλωσης.

Όμως τα πορίσματα της Συνόδου θεωρήθηκαν απογοητευτικά, αφού δεν υπήρξε παγκοσμίως καμία πρόοδος σε οποιοδήποτε σημαντικό θέμα που συζητήθηκε στη Διακήρυξη του Ρίο.

(Τσαμπούκου Σκαναβή 2004).

3.2 Στην Ευρωπαϊκή κοινότητα

3.2.1 Βρυξέλλες 1993, Η Λευκή Βίβλος

Στην Ευρωπαϊκή Διάσκεψη Κορυφής στις 11-12 Δεκεμβρίου 1993 υπογράφηκε η **Λευκή Βίβλος** της Επιτροπής για την Ανάπτυξη, τον Ανταγωνισμό και την Απασχόληση. Βασικά χαρακτηριστικά της «Λευκής Βίβλου» ήταν η προσπάθεια διαμόρφωσης συνθηκών τέτοιων ώστε η οικονομία της Ευρώπης να γίνει περισσότερο ανταγωνιστική.

Το Κεφάλαιο 10 της Λευκής Βίβλου είναι αφιερωμένο στις σκέψεις για ένα νέο αναπτυξιακό μοντέλο, αυτό της αειφόρου ανάπτυξης. Το ήδη υπάρχον αναπτυξιακό μοντέλο χαρακτηρίζεται από τη μη αξιοποίηση των εργασιακών πόρων και την υπερεξάντληση των φυσικών πόρων. Η καινούργια πολιτική πρέπει να δώσει ουσιαστικές απαντήσεις στο πώς θα μειωθεί η ρύπανση και πως θα βελτιωθεί η ποιότητα ζωής. Η πολιτική αυτή προϋποθέτει την αντιστροφή της παρούσας αρνητικής σχέσης μεταξύ της κλασικής οικονομικής ανάπτυξης και της αυξημένης ρύπανσης.

(www.europa.eu)

3.2.2 Συνθήκη του Άμστερνταμ 1997

Η συνθήκη του Άμστερνταμ υπογράφηκε στις 2 Οκτωβρίου 1997. Στόχος της συνθήκης ήταν να δημιουργηθούν οι αναγκαίες θεσμικές και πολιτικές συνθήκες που θα επιτρέψουν στη Ευρωπαϊκή Ένωση να αντιμετωπίσει μελλοντικές προκλήσεις όπως καταπολέμηση της τρομοκρατίας, τις διεθνούς εγκληματικότητας και του εμπορίου ναρκωτικών, τις οικολογικές ανισοροπίες και τις απειλές για τη δημόσια υγεία. Η συνθήκη του Άμστερνταμ πραγματεύεται ουσιαστικά δυο κεφάλαια:

1. ελευθερία, ασφάλεια και δικαιοσύνη των πολιτών της Ευρωζώνης μέσω της προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων, ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών, εξάλειψη των διακρίσεων, ελεύθερης κυκλοφορίας προσώπων εντός της Ευρωζώνης.
2. πολιτικά δικαιώματα των Ευρωπαίων μέσω της ανάπτυξης της έννοιας της Ευρωπαϊκής ιθαγένειας, τον καθορισμό στρατηγικών υπέρ της απασχόλησης, την προώθηση υψηλού επιπέδου δημόσιας υγείας, τη προστασία των καταναλωτών, την εξασφάλιση δικαιώματος πρόσβασης για όλους τους πολίτες στα έγγραφα των οργάνων της ευρωπαϊκής ένωσης. Σε αυτό το σημείο επίσης αναδεικνύεται η αειφόρος ανάπτυξη ως κεντρικό στοιχείο της Ευρωπαϊκής πολιτικής για το περιβάλλον.

(www.europa.eu)

3.2.3 Σύνοδος Κορυφής της Νίκαιας το 2000

Υιοθετήθηκε η Κοινωνική Πολιτική Ατζέντα που προσδιόριζε μέτρα για τη δημιουργία περισσότερων και καλύτερων θέσεων εργασίας και για τον περιορισμό φαινόμενων κοινωνικού αποκλεισμού. (Φλογαίτη, 2005)

3.2.4 Γκετεμποργκ Ιούνιος 2001

Διατυπώνεται και εγκρίνεται η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Αειφόρο Ανάπτυξη. Στη Συνθήκη γίνεται σαφής προσθήκη και εξειδίκευση στα

περιβαλλοντικά ζητήματα με στόχο την Αειφόρο Ανάπτυξη και κρίνεται απαραίτητη η συστηματική παρακολούθηση της προόδου των χωρών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την επίτευξη του στόχου αυτού εντός της ευρωζώνης. (Τσαμπούκου-Σκαναβή, 2004)

3.2 5 Βρυξέλλες, Φεβρουάριος 2002

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχοντας ήδη καθορίσει την εσωτερική της στρατηγική με στόχο την αειφόρο ανάπτυξη το 2001 στο Γκέτεμποργκ, πλέον το 2002 στις Βρυξέλλες αναγνωρίζει την ανάγκη να προσδιορίσει στρατηγικές που δρουν και εκτός της ευρωζώνης, ώστε να αντιμετωπιστούν οι προκλήσεις που προκύπτουν από την παγκοσμιοποίηση.

Αναγνωρίζει την οικονομική ανάπτυξη που προέκυψε τα τελευταία χρόνια από το άνοιγμα των αγορών, την απελευθέρωση των ξένων επενδύσεων, την αύξηση του διεθνούς εμπορίου και όλα αυτά ως επιτεύγματα της παγκοσμιοποίησης.

Παρόλα αυτά όμως διαπιστώνει ότι ζητήματα όπως η φτώχεια, η υποαπασχόληση, η ανεργία, οι εισοδηματικές ανισότητες παραμένουν. Αντιλαμβάνεται επίσης ότι οι φυσικοί πόροι υφίστανται εκμετάλλευση που ξεπερνά τα όρια τους, προκαλώντας σοβαρή ζημιά στο περιβάλλον.

Ως συνέπεια των παραπάνω, Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ανακοινώνει την απόφαση της προς το ευρωπαϊκό κοινοβούλιο για παγκόσμια σύμπραξη, με στόχο την Αειφόρο Ανάπτυξη, προσδίδοντας της εξωτερική διάσταση, αναγνωρίζοντας με αυτόν τον τρόπο την αλληλεξάρτηση μεταξύ των χωρών και τις επιπτώσεις που έχει η στρατηγική της κάθε χώρας στις υπόλοιπες, σε ζητήματα φυσικού περιβάλλοντος, κοινωνικής συνοχής και οικονομίας.

Οι στόχοι που καθορίζονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση είναι:

1. Η εξασφάλιση ότι η παγκοσμιοποίηση συμβάλλει στην αειφόρο ανάπτυξη, μέσω της δίκαιης ενσωμάτωσης των αναπτυσσόμενων χωρών στην παγκόσμια οικονομία, ώστε να αποκομίσουν και αυτές τα οφέλη του εμπορίου και της απελευθέρωσης των επενδύσεων, της απόδοσης κινήτρων για περιβαλλοντική και κοινωνικά αειφόρο παραγωγή και εμπόριο και την ενίσχυση του διεθνούς χρηματοοικονομικού συστήματος.

2. Καταπολέμηση της φτώχειας και προώθηση της κοινωνικής ανάπτυξης, μέσω επισιτιστικών προγραμμάτων και επενδύσεων στους τομείς υγείας και εκπαίδευσης.
3. Αειφόρος διαχείριση των φυσικών και περιβαλλοντικών πόρων, μέσω της αντιστροφής απώλειας περιβαλλοντικών πόρων.
4. Εξασφάλιση ότι οι στόχοι της αειφόρου ανάπτυξης ενσωματώνονται σταδιακά σε όλες τις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, για το σκοπό αυτό θα πρέπει να αξιολογούνται οι επιπτώσεις των πολιτικών προτάσεων, αναλύοντας τις οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές συνέπειες, θα πρέπει να προσαρμόζονται οι πολιτικές στους τομείς γεωργίας, αλιείας, ενέργειας μεταφορών, βιομηχανίας στους στόχους της αειφόρου ανάπτυξης.
5. Καλύτερη και αποτελεσματικότερη διακυβέρνηση σε όλα τα επίπεδα και σε όλες τις χώρες, έτσι ώστε να επιτευχθούν οι κοινοί στόχοι της αειφόρου ανάπτυξης, μέσω της ενίσχυσης της νομιμότητας, τη συνοχή, την ευθύνη, τη συμμετοχή και τις ανοιχτές διαδικασίες.
6. Χρηματοδότηση της αειφόρου ανάπτυξης για την επίτευξη των διεθνών αναπτυξιακών στόχων.

(Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2002)

3.2.6 Βρυξέλλες Μάρτιος 2006

Η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων με την περίφημη «**Πράσινη Βίβλο**», συζητεί την ενεργειακή της στρατηγική για την Ευρώπη με στόχο την επίτευξη ισορροπίας μεταξύ αειφόρου ανάπτυξης, ανταγωνιστικότητας και ασφάλειας εφοδιασμού.

Στην Πράσινη Βίβλο προσδιορίζονται έξι τομείς καίριας σημασίας:

1. Ανάπτυξη και θέσεις εργασίας μέσω ευρωπαϊκού διασυνδεδεμένου δικτύου αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας και αερίου. Η αειφόρος, ανταγωνιστική και ασφαλής ενέργεια θα επιτευχθεί εάν υπάρξουν ανοιχτές και ανταγωνιστικές αγορές ηλεκτρικής ενέργειας και αερίου σε ευρωπαϊκή κλίμακα και όχι σε εθνικό πλαίσιο, έτσι ώστε όλοι οι

καταναλωτές, οι ιδιωτικές και δημόσιες επιχειρήσεις να καταστούν ικανοί να αγοράζουν το ρεύμα και το αέριο από προμηθευτές οποιουδήποτε κράτους μέλους. Μία ενιαία ευρωπαϊκή αγορά ηλεκτρικής ενέργειας και αερίου θα ρίξει τις τιμές, θα βελτιώσει την ασφάλεια εφοδιασμού, θα βοηθήσει το περιβάλλον, θα αυξήσει την ανταγωνιστικότητα, θα συμβάλλει στην ανάπτυξη και την αύξηση θέσεων εργασίας. Για να προωθηθεί το ευρωπαϊκό διασυνδεδεμένο δίκτυο, χρειάζεται να τονωθούν ιδιωτικές και δημόσιες επενδύσεις για υποδομές και να επιταχυνθούν οι διαδικασίες αδειοδότησης, έτσι ώστε να αντικατασταθούν οι μονάδες ηλεκτροπαραγωγής που παλιώνουν και να υποκατασταθούν με ανανεώσιμες πηγές ενέργειας με πλάνο εικοσαετίας.

2. Εγγύηση ασφάλειας εφοδιασμού. Η Ευρωπαϊκή Ένωση προτείνει δράσεις για την ασφάλεια αιφνίδιων ελλείψεων υποδομών και διακοπής εφοδιασμού ενέργειας από ενδεχόμενες φυσικές καταστροφές, τρομοκρατικές απειλές, πολιτικούς κινδύνους, λάθος εκτιμήσεων κ.α.
  - Ανάπτυξη ευφύων δικτύων ηλεκτρισμού, ώστε να παρακολουθούν την προσφορά-ζήτηση ενέργειας στην αγορά της Ευρωπαϊκής Ένωσης και να προβλέπουν πιθανές ελλείψεις σε υποδομή και προσφορά ενέργειας.
  - Εξέλιξη ευρωπαϊκού κέντρου για ενεργειακά δίκτυα φορέων εκμετάλλευσης συστημάτων μεταφοράς με εξουσία συλλογής, ανάλυσης και δημοσίευσης πληροφοριών.
  - Ανάπτυξη μηχανισμού για τη διασφάλιση αλληλεγγύης και υποστήριξης σε χώρα που αντιμετωπίζει πιθανή βλάβη στις υποδομές της.
  - Αποθήκευση ενέργειας και αερίου και δημοσίευση των ενεργειακών αποθεμάτων των χωρών, έτσι ώστε εάν υπάρξει αιφνίδια διακοπή του εφοδιασμού σε κάποια χώρα, να εξασφαλίζεται η αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών μελών.
3. Επίλυση προβλημάτων ασφάλειας προσφοράς ενέργειας. Η εξάρτηση σε μεγάλο βαθμό από μια πηγή ενέργειας σε μία χώρα, σε περιπτώσεις έλλειψης της πηγής αυτής θα υπάρξει αντίκτυπος στην ασφάλεια εφοδιασμού των γειτονικών χωρών. Επομένως, υπάρχει ανάγκη ενός πλαισίου σύνθεσης ενεργειακών πηγών για την κάθε χώρα, που

συγχρόνως θα εξισορροπεί τους στόχους της αειφορίας, της ανταγωνιστικότητας και της ασφάλειας εφοδιασμού.

4. Ενοποιημένη προσέγγιση του προβλήματος της αλλαγής του κλίματος. Η πολιτική συνοχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέσα από επιχορηγήσεις και φορολογικά κίνητρα προωθεί την ιδέα στο κοινό ότι η ενεργειακή απόδοση μπορεί να αποφέρει εξοικονόμηση χρημάτων. Με την ανάπτυξη και εγκατάσταση μονάδων ανανεώσιμης ενέργειας πιστεύει ότι θα μειώσει την εξάρτηση από εισαγωγές ορυκτών καυσίμων. Αυτές οι δράσεις πιστεύει ότι θα ωφελήσουν την οικονομία, την ανεργία, αλλά και την αντιμετώπιση του προβλήματος της αλλαγής του κλίματος. Όμως για να επιτευχθεί ο στόχος θα πρέπει να ενώσουν τις δυνάμεις τους τα κράτη μέλη, οι επιχειρήσεις και οι πολίτες.
5. Ενθάρρυνση της καινοτομίας και των ενεργειακών τεχνολογιών. Η Ευρωπαϊκή Ένωση χρίζει στόχο της να καταστήσει τη βιομηχανία της πρότυπο ενεργειακής τεχνολογίας φιλική προς το περιβάλλον. Τα οφέλη είναι πολλά. Η εξοικονόμηση κόστους και ποσότητας ενέργειας, η προστασία προς το περιβάλλον και η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Ακόμη διακρίνει τα οφέλη που μπορεί να προσφέρει στο εμπόριο, καθώς οι τεχνολογίες για την ενεργειακή απόδοση και τις χαμηλές εκπομπές άνθρακα συνιστούν μία ταχέως αναπτυσσόμενη διεθνή αγορά. Γι' αυτό το λόγο πιστεύει ότι χρειάζεται να εξετάσει τρόπους χρηματοδότησης της έρευνας για την ανάπτυξη τέτοιων τεχνολογιών και η την ενθάρρυνση χρήσης της μέσω μηνυμάτων και οικονομικών κινήτρων από τα κράτη, τις επιχειρήσεις και τους πολίτες.
6. Πρόθεση για μία συνεκτική εξωτερική ενεργειακή πολιτική. Η Ευρωπαϊκή Ένωση προσβλέπει σε μία συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών και των γειτόνων της, έτσι ώστε να διαδραματίσει αποτελεσματικότερο διεθνή ρόλο στο χειρισμό κοινών προβλημάτων με ενεργειακούς εταίρους παγκοσμίως, για να εξασφαλιστεί ανταγωνιστική, αειφόρος και ασφαλής ενέργεια. Η διεύρυνση της ενεργειακής αγοράς της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τη συμπερίληψη των γειτόνων της θα συνεπαγόταν την ανάπτυξη κοινών κανόνων για το εμπόριο, τη διαμετακόμιση και το περιβάλλον. Θα εξασφάλιζε τόνωση των επενδύσεων και της ανάπτυξης και ασφάλεια εφοδιασμού για την Ευρωπαϊκή Ένωση και τους γείτονες της. Θα

ενθάρρυνε την ορθολογική χρήση της ενέργειας παγκοσμίως και τη βιομηχανική και τεχνολογική συνεργασία στο χώρο της ανάπτυξης και της εφαρμογής τεχνολογιών υψηλής ενεργειακής απόδοσης, ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και καθαρών τεχνολογιών ορυκτών καυσίμων με δέσμευση άνθρακα.

(Επιτροπή Ευρωπαϊκών κοινοτήτων, 2006)

3.3 Στην Ελληνική κοινότητα

Οι άξονες της εθνικής στρατηγικής για την αειφόρο ανάπτυξη αποτελούν τις βασικές αρχές, κανόνες, στόχους και τομεακές προτεραιότητες περιβαλλοντικής πολιτικής. Κύριο ρόλο στην άσκηση περιβαλλοντικής πολιτικής έχει το Υπουργείο Περιβάλλοντος που για να επιτύχει τους στόχους του αποβλέπει στην συνεργασία των κατά τομέα υπουργείων (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης, Πολιτισμού κ.α) και των διευθύνσεων τους. Η Ελλάδα αποσκοπεί στην εναρμόνιση με τις κοινές πολιτικές και τα μέτρα που επεξεργάζεται η ΕΕ. Παρακολουθεί εντατικά και συμβάλει στις διεθνείς και κοινοτικές περιβαλλοντικές εξελίξεις, συμμετέχει σε όλες τις διαδικασίες και υποβάλλει ετησίως εθνικές εκθέσεις στην Επιτροπή Αειφόρου Ανάπτυξης του ΟΗΕ σχετικά με την εφαρμογή της Agenda 21. Δραστηριοποιείται τόσο σε εθνικό και κοινοτικό επίπεδο όσο και σε περιφερειακό (Μεσόγειος, Μαύρη Θάλασσα) και διεθνές, προσβλέποντας σε μια δίκαιη και βιώσιμη κοινωνία πολιτών η οποία λειτουργεί σε αρμονία με το φυσικό περιβάλλον

Άξονες δράσεων και μέτρα για την μείωση των περιβαλλοντικών πιέσεων.

α) Αντιμετώπιση κλιματικής αλλαγής. Βασικός στόχος είναι η αναδιάρθρωση και διαφοροποίηση της προσφοράς ενέργειας με σκοπό τον περιορισμό των εκπομπών του CO₂. Δυο κεντρικές κατηγορίες δράσεων είναι η σταδιακή αντικατάσταση της παραγωγής ενέργειας από την καύση λιγνίτη με τη χρήση του φυσικού αερίου και των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και η εκπαίδευση/ενημέρωση των πολιτών για την ορθολογική χρήση ενέργειας που θα συμβάλλει στην εξοικονόμηση της. Επιπλέον επιβάλλει μέτρα περιορισμού άλλων αερίων του θερμοκηπίου (φθορίου,

μεθανίου και του υποξειδίου του αζώτου) επικεντρώνοντας κυρίως στη βιομηχανία και στη γεωργία, νομοθετώντας την επιβολή κυρώσεων, φορολογική πολιτική και ενθαρρύνοντας την χρήση καθαρής τεχνολογίας. Η Ελλάδα προσβλέπει στη λειτουργία ενός μηχανισμού ελέγχου της πορείας και της απόδοσης των μέτρων, συμπεριλαμβανόμενης της συγκρότησης Εθνικής Επιτροπής για τις Κλιματικές Αλλαγές.

β) Αντιμετώπιση ερημοποίησης. Σχεδιάζει προγράμματα για την προστασία των δασών από πυρκαγιές και καταστροφικές εκχερσώσεις και επιβάλλει κυρώσεις στους ιθύνοντες των καταστροφών. Επιδιώκει στην έγκαιρη αποκατάσταση της καταστρεφόμενης από τις πυρκαγιές δασικής βλάστησης, στην προστασία των υδατικών πόρων από την υπερκατανάλωση και τη ρύπανση, στην προστασία αγροτόπων και δασικών εκτάσεων από πιέσεις για οικοδομική, βιομηχανική και τουριστική χρήση.

γ) Προστασία βιοποικιλότητας και φυσικών οικοσυστημάτων. Στόχος είναι η διατήρηση και αποκατάσταση σε ευνοϊκά επίπεδα των σημαντικών φυσικών οικοτόπων και ειδών άγριας πανίδας και χλωρίδας της χώρας και η διαχείριση υδατικών και εδαφικών πόρων για την αντιστροφή των τρεχουσών τάσεως απώλειας της βιοποικιλότητας.

δ) Προστασία υδάτινων πόρων. Προωθεί προγράμματα εξοικονόμησης και ανακύκλωσης νερού, εκπαίδευσης πολιτών για την εξοικονόμηση και προγράμματα αφαλάτωσης και χρήσης θαλασσινού νερού.

Εθνικό Κέντρο Περιβάλλοντος και Αειφόρου Ανάπτυξης, 2002

Σκούρτος & Σοφούλης, 1998

ΙΣΤΑΜΕ, 2005

ΙΣΤΑΜΕ, 2009

www.ypeka.gr

4. Τομείς εφαρμογών και οφέλη της αειφόρου ανάπτυξης

4.1 Τουριστικός τομέας

Ο τουρισμός είναι μια πρωτεύουσα δραστηριότητα για τη χώρα μας. Πάντοτε στηριζόταν στην κεφαλαιοποίηση του ήλιου, της θάλασσας και των αμμουδιών. Αναμφίβολα αυτό το κεφάλαιο είναι πολύ πολύτιμο, όμως η εμφάνιση νέων εξωτικών και οικονομικά προσιτών προορισμών, όπως για παράδειγμα η Τουρκία, καθώς και η υποβάθμιση συχνά της φυσικής ομορφιάς και του παραδοσιακού χαρακτήρα από την ομογενοποίηση της αισθητικής των τουριστικών προορισμών και των παρεχόμενων υπηρεσιών, η άναρχη πολεοδόμηση, η ανέγερση μεγάλων τουριστικών μονάδων, ο μαζικός και απρόσωπος τουρισμός έχουν πάψει πλέον να αποτελούν συγκριτικό πλεονέκτημα για τη χώρα μας. Παράλληλα, ένα μεγάλο μέρος της ελληνικής υπαίθρου σε αναζήτηση εργασίας στις παραλιακές τουριστικές περιοχές, υπέστη επιπτώσεις όπως η μετανάστευση, η αστυφιλία, η εγκατάλειψη και ερήμωση των χωριών, η μείωση της αγροτικής παραγωγής, η οικονομική και πολιτιστική υποβάθμιση. Ένα μεγάλο μέρος της περιφέρειας έχασε την αγροτική του ταυτότητα με μεγάλες οικονομικές συνέπειες για τους ίδιους και την εθνική οικονομία.

Ο Αγροτουρισμός είναι ένα μοντέλο τουρισμού που ανταποκρίνεται ιδανικά στην αναζήτηση νέων κατευθύνσεων για την αναβάθμιση του τουρισμού στην χώρα μας, αλλά και την ενίσχυση της περιφερειακής ανάπτυξης. Αποτελεί ένα μοντέλο ολιστικής ανάπτυξης των ορεινών και περιφερειακών περιοχών της χώρας, που γεφυρώνει τις παραδοσιακές δραστηριότητες οι οποίες τείνουν να εξαφανιστούν, με τη σύγχρονη επιχειρηματική δράση (το λαϊκό τεχνίτη και τον ντόπιο παραγωγό με το σύγχρονο επενδυτή).

Σκοπός του Αγροτουρισμού είναι η οικονομική τόνωση των περιοχών της υπαίθρου, η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, των τοπικών εθίμων και του περιβάλλοντος με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι αειφόρος. Η ανάπτυξη του Αγροτουρισμού μας ενδιαφέρει για να κρατήσουμε τον κόσμο στην ύπαιθρο, να τονώσουμε την αγροτική ζωή, να ενισχύσουμε το οικονομικό εισόδημα στις τοπικές κοινωνίες, να σταματήσουν να ερημώνουν τα χωριά που δεν έχουν ευκαιρία ανάπτυξης και αξιοποίησης, να διατηρηθεί η αρχιτεκτονική κληρονομιά

ανακαινίζοντας παλιά σπίτια και αρχοντικά (στην Κρήτη υπάρχουν παραδείγματα διάσωσης ολόκληρων χωριών και οικισμών που είχαν εγκαταληφτεί από την εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση. Στην Σητεία ο οικισμός Ιτάνου, στα Χανιά η περιοχή του Βάμμου και οι Μηλιές), να κρατήσουμε τους νέους στον τόπο τους και να δώσουμε διέξοδο στην ανεργία, επιμηκύνοντας συγχρόνως την τουριστική περίοδο. Αυτή η εναλλακτική μορφή τουρισμού δεν επεμβαίνει στο περιβάλλον, στον τόπο και τους φυσικούς πόρους αλλοιώνοντας τα, αλλά φέρνει τον κάτοικο της πόλης στο περιβάλλον της επαρχίας, της αγροτικής ζωής και του δίνει τη δυνατότητα να ενσωματωθεί, να μυηθεί για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα στις τοπικές συνήθειες, τη φύση, τις γεωργικές και παραδοσιακές ασχολίες και τέχνες. Η φιλοσοφία του Αγροτουρισμού βασίζεται στη διαπροσωπική, ανθρώπινη, άμεση και φιλόξενη σχέση ανάμεσα στον κάτοικο της υπαίθρου και τον επισκέπτη.

(Ασκέλη, 2005)

Αξιοποίηση – διάθεση – απορρόφηση τοπικών προϊόντων

Τα προϊόντα που παράγονται στην έδρα του αγροτουριστικού καταλύματος ή από την τοπική κοινωνία, γεωργικά και κτηνοτροφικά, διατίθενται προς κατανάλωση ή προς πώληση στους πελάτες του καταλύματος. Αυτός είναι ένας τρόπος βελτίωσης και τόνωσης της τοπικής επιχειρηματικότητας, τόσο γιατί προσφέρονται επιπλέον υπηρεσίες, όσο και γιατί ο πελάτης έρχεται σε επαφή με τα προϊόντα τα οποία συνήθως επιθυμεί να αγοράσει φεύγοντας ή ακόμη και να τα παραγγέλει τακτικά. Έτσι οι πωλήσεις τοπικών προϊόντων αυξάνονται. Πολύ περισσότερο αν διαθέτουμε τυποποιημένα προϊόντα τα οποία μπορούν να προέρχονται από ένα οινοποιείο, ένα ελαιοτριβείο, τυροκομείο ή συνεταιρισμό της περιοχής. Πολλοί γυναικείοι συνεταιρισμοί σε όλη την Ελλάδα παρασκευάζουν και πωλούν τα προϊόντα του τόπου τους, διατηρώντας και διαφυλάσσοντας τις πατροπαράδοτες συνταγές και τις παλιές τεχνικές και χειροτεχνίες που κληροδοτήθηκαν από γενιά σε γενιά (γλυκά κουταλιού, μαρμελάδες, λικέρ, τουρσιά, κεντήματα, πλεκτά, κεραμικά). Στους περισσότερους συνεταιρισμούς λειτουργούν παράλληλα εκθετήρια για την πώληση των προϊόντων αυτών η διαθέτουν εκθετήρια μέσα στα αγροτουριστικά καταλύματα.

(Ασκέλη, 2005)

Παρεχόμενες υπηρεσίες και προϊόντα που συνθέτουν το αγροτουριστικό πακέτο.

Η δημιουργία ενός φιλικού και ζεστού περιβάλλοντος για την υποδοχή του επισκέπτη, η φιλοξενία του σε καταλύματα παραδοσιακού τύπου σε ένα περιβάλλον λιτό, με τοπικό χαρακτήρα, αλλά και όλες τις απαραίτητες ανέσεις (φως, θέρμανση,

νερό), χωρίς όμως περιττές πολυτέλειες, η γνωριμία του επισκέπτη με τα ήθη και τα έθιμα μιας περιοχής που αναβιώνουν με αυθεντικό τρόπο, η συμμετοχή του ταξιδιώτη σε ένα σύνολο δραστηριοτήτων: αγροκτηνοτροφικές δραστηριότητες (συγκομιδή ελιών, τρύγος, φροντίδα των ζώων), ο οικότουρισμός (παρατήρηση πουλιών, ξενάγηση σε εθνικούς δρυμούς ή προστατευόμενες περιοχές), αθλήματα περιπέτειας (αναρρίχηση σε βουνά, ιππασία, διάσχιση φαραγγιών), πολιτιστικές περιηγήσεις (επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους, εργαστήρια χειροτεχνίας, αυθεντική αναβίωση εθίμων), μαθήματα (παραδοσιακών χωρών, μουσικής, παρασκευή γλυκών), γαστρονομία (ελληνική, κρητική, μινωική κουζίνα), η δυνατότητα να αγοράσουν τα παραδοσιακά προϊόντα που επιθυμούν (τρόφιμα, χειροτεχνήματα), που παράγονται τοπικά, μέσα από το αγροτουριστικό κατάλυμα ή από τις επισκέψεις στους κατά τόπους συνεταιρισμούς ή επιχειρήσεις.

(Ασκέλη, 2005)

Ενίσχυση της απασχόλησης

Η βασική αρχή της φιλοσοφίας του Αγροτουρισμού είναι να δημιουργηθούν επιχειρήσεις στην τοπική κοινότητα, που θα δίνουν εργασία στους ανθρώπους της και ζωή στον τόπο. Έτσι τα οφέλη, οικονομικά και αναπτυξιακά, θα επιστρέψουν πάλι στην ίδια την κοινότητα.

Ειδικοί αθλητικοί εκπαιδευτές, οικοξεναγοί, ορειβάτες, οδηγοί βουνού, αρχαιολόγοι ξεναγοί, κεραμιστές, αγγειοπλάστες είναι μερικά μόνο από τα επαγγέλματα που μπορούν να αξιοποιηθούν στις περιοχές αγροτουριστικών καταλυμάτων. Παράλληλα επισκέψιμα εργαστήρια μεταποίησης αγροτικών προϊόντων, πρατήρια-εκθετήρια τοπικών προϊόντων, αγροτουριστικά κέντρα εστίασης, επιχειρήσεις διεξαγωγής υπαίθριων δραστηριοτήτων, παραδοσιακά εστιατόρια αποτελούν καινοτόμες επιχειρήσεις ήπιων εναλλακτικών μορφών τουρισμού με μεγάλη οικονομική προοπτική.

(Ασκέλη, 2005)

Ποιος είναι ο δυνητικός αγροτουρίστας;

Ο αγροτουρίστας είναι αυτός που έχει κορεστεί από τον απρόσωπο μαζικό τουρισμό και αναζητά την χαλάρωση και την ξεκούραση σε ένα ήρεμο περιβάλλον, σε μια προσπάθεια να αποκοπεί προσωρινά από την καθημερινότητα στην πόλη. Επιζητά την επαφή με τη φύση και την αυθεντικότητα του επαρχιακού τρόπου ζωής, τη φιλοξενία, την καθαρότητα του φυσικού περιβάλλοντος, τα παραδοσιακά σπίτια

του χωριού, την αγνή γεύση των αγροτικών προϊόντων και τα παραδοσιακά εδέσματα.

Ο αγροτουρίστας ανήκει σε ένα ευρύ ηλικιακό φάσμα και απευθύνεται σε όλη την οικογένεια. Τα άτομα αυτά θεωρείται ότι έχουν αυξημένη οικολογική συνείδηση, ποικίλα ενδιαφέροντα, διάθεση για μόρφωση και πολιτιστική προσέγγιση. Είναι πελάτες με υψηλές απαιτήσεις ως προς την ποιότητα και το επίπεδο των υπηρεσιών που τους παρέχονται με την προοπτική να γίνουν μόνιμοι και μακροπρόθεσμοι πελάτες. Ο αγροτουρίστας θεωρείται ποιοτικός, υψηλών προδιαγραφών και σημαντικής αγοραστικής δύναμης. Μήπως λοιπόν μέσα στις προοπτικές που δίνει ο αγροτουρισμός είναι και η διέξοδος που αναζητάει ο ελληνικός τουρισμός για την προσέλκυση ποιοτικού και υψηλού επιπέδου τουρισμού;

(Ασκέλη, 2005)

4.1.1 Μελέτη Περίπτωσης: Αγροτουριστικοί Ξενώνες Βάμος Α.Ε.

Μεταξύ Χανίων και Ρέθυμνου, μian ανάσα από το Κρητικό Πέλαγος, βρίσκεται η επαρχία του Αποκόρωνα, η οποία εκτείνεται από τα Λευκά Όρη μέχρι τα παραθαλάσσια χωριά Αλμυρίδα, Καλύβες και Γεωργιούπολη. Ο Βάμος βρίσκεται στο κέντρο του Αποκόρωνα. Πρόκειται για ένα ημιορεινό χωριό με 900 μόνιμους κατοίκους σε υψόμετρο 200 μέτρα από τη θάλασσα, το οποίο περιβάλλεται από καλλιεργημένη και άγρια φύση. Οι πρώτοι κάτοικοί του ήταν Άραβες πειρατές γύρω στον 8ο αιώνα. Κατά τη διάρκεια της τουρκικής κυριαρχίας στην Ελλάδα ο Βάμος ήταν το αρχηγείο του τουρκικού στρατού και το 1863 ένας πασάς με το όνομα Σάββας επέλεξε το Βάμο ως πρωτεύουσα της επαρχίας Σφακίων. Την περίοδο εκείνη η περιοχή γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη που χαρακτηρίζεται από τα πολυτελή σπίτια και τα δημόσια κτήρια με νεοκλασικά στοιχεία και αρχιτεκτονική έντονα επηρεασμένη από την Ενετική κυριαρχία.

αισθητικής τους, ώστε να εναρμονίζονται απόλυτα με το φυσικό περιβάλλον, αλλά και να παρέχουν συγχρόνως όλες τις ανέσεις που απαιτεί η σύγχρονη ζωή.

Το όραμα για τους ενοικιαζόμενους ξενώνες ξεκίνησε από την ιδέα της αναβίωσης του παραδοσιακού οικισμού του Βάμου, όπου οι συμμετέχοντες στην εταιρία έζησαν την παιδική τους ηλικία ακούγοντας από τους παλιότερους για την ιστορία του χωριού και θέλησαν να μοιραστούν τις ιστορίες αυτές καθώς και τις γεύσεις, τα χρώματα, τα αρώματα, τις εικόνες, την επαφή με τη φύση και το συναίσθημα της διαβίωσης σε ένα παραδοσιακό χωριό. Η υλοποίηση της ιδέας έδωσε ζωή στον τόπο, ο οποίος χαρακτηριζόταν ως αγροτική περιοχή, θέτοντας του νέα όρια ανάπτυξης, αλλά και θέσεις εργασίας. Σε διαφορετική περίπτωση ο οικισμός θα μαράζωνε, όπως άλλωστε συμβαίνει σε πολλές περιοχές της υπαίθρου στη χώρα μας, προσπαθώντας οι κάτοικοι να δώσουν διέξοδο στο εργασιακό τους πρόβλημα και αναζητώντας ένα καλύτερο δίκτυο υπηρεσιών και επίπεδο διαβίωσης που θα τους παρείχε κάποιο αστικό κέντρο.

Η Βάμος Α.Ε ξεκίνησε τη λειτουργία της το 1996. Παρόλο που οι συμμετέχοντες επιδίωξαν να λάβουν επιχορήγηση για την υλοποίηση του οράματός τους, τελικά αυτό δεν έγινε εφικτό. Η εταιρία δημιουργήθηκε κατά 100% από ίδια κεφάλαια των συμμετεχόντων και φυσικά πολύ μεράκι! Οι ξενώνες βρίσκονται διασκορπισμένοι σε όλο το χωριό και κυρίως στην παλιά γειτονιά του Βάμου. Πρόκειται για 25 ξενώνες που φιλοξενούν από δύο έως οχτώ άτομα, κάποιες από αυτές διαθέτουν κοινόχρηστη ή ιδιωτική πισίνα. Ενδεικτικά αναφέρουμε τους Ξενώνες Αγγέλαμος, Ξενώνες Αγρουλίδα, Ξενώνας Απανεμίδι, Βίλα Ελαιώνας, Ξενώνες Φάμπρικα, Ξενώνες Γεράνι και Βίλες Ροδιά. Οι ξενώνες της λειτουργούν καθ' όλη τη διάρκεια του

χρόνου. Οι τιμές των ξενώνων για δύο άτομα κυμαίνονται από 65 € την χαμηλή περίοδο έως 130€ την υψηλή περίοδο για τους παραδοσιακούς ξενώνες με κοινόχρηστη πισίνα και αντιστοίχως για τους ξενώνες με ιδιωτική πισίνα από 150€ έως 200€ και για τους παραδοσιακούς ξενώνες στην παλιά γειτονιά από 75€ έως 180€. Το κόστος διαμονής για τους επισκέπτες δεν διαφέρει από το κόστος διαμονής σε ένα δωμάτιο παραλιακού ξενοδοχείου πέντε αστέρων μαζικού τουρισμού.

Ο συνεντευξιαζόμενος Κος Νίκος Φραντζεσκάκης (Πρόεδρος Συνδέσμου Ενώσεων Αγροτουρισμού Ελλάδος-ΣΕΑΓΕ) μας μίλησε ως εκπρόσωπος της Βάμος Α.Ε. Στην ερώτηση για το ποιοι είναι οι ανταγωνιστές της εταιρίας, μας απάντησε πως ο ανταγωνισμός δεν υπάρχει στη φιλοσοφία τους. Στην πραγματικότητα όλα τα καταλύματα που εκπροσωπούν τον αγροτουρισμό και τον οικοτουρισμό στη χώρα μας συνεργάζονται, συμπράττουν, ανταλλάσσουν ιδέες και απόψεις, ακόμη και πελάτες. Για παράδειγμα τα καταλύματα του Βάμου αλλά και καταλύματα που υπάρχουν στα γύρω χωριά της περιοχής, όπως τα Ντουλιανά, έχουν δημιουργήσει ένα δίκτυο συνεργασίας. Αν ένας πελάτης αναζητήσει κατάλυμα στην περιοχή του Βάμου και δεν βρει λόγω πληρότητας, η εταιρία θα βοηθήσει τον πελάτη να βρει κατάλυμα σε κοντινή περιοχή. Αυτή η στάση είναι αμφίδρομη και αποκαλύπτει μία ιδεολογία άμιλλας και αλληλοϋποστήριξης, ιδιότητα που καλύπτει σε μεγάλο βαθμό την κοινωνική συνιστώσα της αειφόρου ανάπτυξης. Φυσικά στην φιλοσοφία της εταιρίας δεν υπάρχει ανταγωνισμός, όμως οικονομοδιοικητικά μιλώντας θα πρέπει να αναφέρουμε ότι ο ανταγωνισμός είναι υπαρκτός και υπάρχει ανάμεσα στις αγροτουριστικές επιχειρήσεις της περιοχής, αλλά και ανάμεσα σε αυτές και τον μαζικό τουρισμό. Επομένως θα πρέπει να εξετάσουμε για ποιο λόγο να προτιμήσει ο τουρίστας τη διαμονή στη Βάμος Α.Ε, ποιο είναι το συγκριτικό της πλεονέκτημα; Στο Βάμο μπορεί κανείς να συνδιάσει τη μαγεία του βουνού με τη δροσιά της θάλασσας. Η τοποθεσία του χωριού, η ιστορία του, τα σωζόμενα μνημεία όπως το μοναστήρι Καρύδι και το ελαιοτριβείο με τις 12 ασίδες, το διατηρημένο παραδοσιακό περιβάλλον σε συνδυασμό με τις εναλλαγές του τοπίου συνθέτουν την ιδανική ατμόσφαιρα για μία απολαυστική διαμονή στη αυθεντική Κρήτη. Ο Βάμος είναι ιδανικά τοποθετημένος σε ένα στρατηγικό σημείο που επιτρέπει σύντομες εξορμήσεις σε άλλες τοποθεσίες αισθητικού και αρχαιολογικού ενδιαφέροντος στην περιφέρεια των Χανίων όπως Κεφαλάς, Κόκκινο Χωριό, Γαβαλοχώρι, Ντουλιανά, Αρμένιοι,

Βρύσσες, το χωριό Άπτερα και τα αρχαία Άπτερα, τα παραθαλάσσια χωριά Καλύβες και Αλμυρίδα και παραλίες όπως η Κυανή Ακτή, ο Κόλπος Ομπρόσγιαλος κ.α.

Για κάποιους από τους εταίρους η ενασχόληση με τα καταλύματα στο Βάμο αποτελούν κύριο επάγγελμα και για κάποιους αποτελούν συμπλήρωμα εισοδήματος. Οι απασχολούμενοι στην επιχείρηση κυμαίνονται από 15 άτομα τους χειμερινούς μήνες έως 20 τους θερινούς μήνες, όπου και ο φόρτος εργασίας είναι μεγαλύτερος λόγω αυξημένης ζήτησης. Οπωσδήποτε όμως η συνεργασία με άλλες ντόπιες επιχειρήσεις είναι δεδομένη. Οι προμήθειες τους σε πρώτες ύλες, τα αναλώσιμα και διατροφικά είδη, αλλά και η προώθηση ντόπιων προϊόντων μέσα από το παντοπωλείο της εταιρίας προέρχονται κυρίως από τοπικές παραγωγές, ενισχύοντας με αυτόν τον τρόπο οικονομικά και τις ντόπιες και περιφερειακές επιχειρήσεις. Η δημιουργία οικονομικού οφέλους από την αγροτουριστική ενασχόληση καλύπτει την κοινωνική και οικονομική συνιστώσα του αειφόρου μοντέλου ανάπτυξης.

Η σχέση της εταιρίας με το φυσικό περιβάλλον είναι μια σχέση εξάρτησης. Η διατήρηση της αισθητικής του φυσικού περιβάλλοντος έχει άμεση σχέση με τον παράγοντα επιτυχίας της Βάμος Α.Ε γι' αυτό το λόγο η λειτουργία των ξενώνων είναι εναρμονισμένη με την προστασία του ικανοποιώντας και τη περιβαλλοντική συνιστώσα του αειφόρου μοντέλου ανάπτυξης.

Εκτός από τους ξενώνες η Βάμος Α.Ε διαθέτει ένα τουριστικό γραφείο όπου λειτουργεί και σαν χώρος υποδοχής, την παραδοσιακή Κρητική ταβέρνα «η στέρνα του Μπλουμοσήφη», το παντοπωλείο «Μυροβόλον» το οποίο διαθέτει ντόπια και παραδοσιακά παραγόμενα προϊόντα, όπως για παράδειγμα μαρμελάδες και το Art café «Το Λιακωτό» στο κέντρο του χωριού. Οι επιπλέον παρεχόμενες υπηρεσίες στους φιλοξενούμενους είναι μαθήματα Κρητικής μαγειρικής που παραδίδονται από τις ντόπιες νοικοκυρές, στα οποία μαζί με τις χρήσιμες πληροφορίες για τα βότανα, το

ελαιόλαδο και τα άλλα συστατικά που χρησιμοποιούνται, δίνονται εξηγήσεις για τη θρεπτική τους αξία καθώς και τους τρόπους χρήσης τους, η οργάνωση εκδρομών και περιπάτων στις κοντινές περιοχές φυσικού κάλλους και αρχαιολογικού ενδιαφέροντος, πολιτιστικά γεγονότα και τοπικά φεστιβάλ καθώς ο πολιτισμός βρίσκεται πολύ ψηλά στο σύστημα αξιών της εταιρίας και πιστεύει πως ο εναλλακτικός τουρισμός πρέπει να αναδεικνύει και τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά της περιοχής, τοπικά δρώμενα και πανηγύρια, ενοικίαση αυτοκινήτου, αγροτικές δραστηριότητες.

Η εταιρία απευθύνεται σε πελάτες κάθε ηλικίας μεμονωμένους ταξιδιώτες, οικογένειες, παρέες φίλων οι οποίοι μοιράζονται τις ίδιες αξίες με τους συμμετέχοντες στην επιχείρηση. Δηλαδή τη φιλοξενία, το περιβάλλον του χωριού, την επαφή με τη φύση και τις προσωπικές σχέσεις, αυτή τη ζύμωση μεταξύ των ανθρώπων, την ανταλλαγή απόψεων, πολιτιστικών και πολιτισμικών στοιχείων που τείνει να εξαφανιστεί στις μέρες μας. Η μεγάλη προσέλευση ξένων τουριστών στα καταλύματα της εταιρίας δημιουργεί ένα ενδιαφέρον εισαγωγής τουριστών από το εξωτερικό στη χώρα μας, αξιόλογης οικονομικής σημασίας, δημιουργώντας τοπικό και εθνικό όφελος. Τέτοιου είδους καταλύματα ίσως είναι η απάντηση στο πρόβλημα προσέλευσης τουριστών κατά τους χειμερινούς μήνες. Το συγκριτικό πλεονέκτημα της Βάμος Α.Ε καθώς και το φιλόξενο κλίμα έχουν δημιουργήσει πιστούς πελάτες καθιστώντας την περιοχή μόνιμο προορισμό των διακοπών τους.

Η εταιρία έρχεται σε επαφή με το κοινό της μέσα από τουριστικά γραφεία, τουριστικούς καταλόγους, την ιστοσελίδα της και φυσικά την από στόμα σε στόμα διαφήμιση. Από 16-19 Σεπτεμβρίου 2011 θα πραγματοποιηθεί η έκθεση Αγροτουρισμός 2011 στο Ζάππειο Μέγαρο στην Αθήνα στα πλαίσια της οποίας θα πραγματοποιηθεί το κεντρικό Συνέδριο Αγροτουρισμού. (www.agroxenia.net). Η συνάντηση των επιχειρηματιών αγροτουρισμού από όλη την Ελλάδα έχει ως σκοπό

την προβολή της ιδέας του Αγροτουρισμού αλλά και προώθησης της επιχειρηματικότητας που προκαλεί η ενασχόληση με αυτόν. (www.vamosa.gr)

(Η περίπτωση μελέτης της Βάμος Α.Ε πραγματοποιήθηκε μετά από συνέντευξη με τον υπεύθυνο καταλύματος κο Φραντζεσκάκη Νικόλαο)

4.2 Αγροκτηνοτροφικός τομέας

Περίπου το 97% των τροφίμων που καταναλώνουν οι άνθρωποι προέρχεται από τη γη, ενώ μόνο το 3% από τη θάλασσα. Το 35% της καλλιεργήσιμης γης σε όλο τον κόσμο χρησιμοποιείται για γεωργική παραγωγή και το υπόλοιπο για βοσκότοπους. (Makofske & kaplin, 1995)

Στον αγροτικό τομέα τα προβλήματα που αντιμετωπίζονται είναι πολλά. Όπως αναφέραμε και στην ενότητα των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, η διάβρωση του εδάφους, η μόλυνση των υδάτων, η δηλητηρίαση από τα εντομοκτόνα και λιπάσματα, η μείωση και η υφαλμύρυνση των υπογείων υδάτων, η εξάρτηση από τα απολιθωμένα καύσιμα και η απώλεια αναπαραγωγής των φυτών, η απώλεια των τροπικών δασών, η μείωση του όζοντος, η όξινη βροχή, η αύξηση της παγκόσμιας θερμοκρασίας και ο αυξανόμενος πληθυσμός απειλούν με άμεσο ή έμμεσο τρόπο την αγροκτηνοτροφική παραγωγή με ενδεχόμενο τον παγκόσμιο υποσιτισμό.

Η αειφόρος γεωργία ως λύση

Για να είναι η γεωργία αειφόρος θα πρέπει να στηρίζεται στις εξής αρχές: οικολογική πληρότητα, οικονομική βιωσιμότητα, κοινωνική δικαιοσύνη και ανθρωπισμός. (Harwood, 1985)

Οικολογική πληρότητα.

Υπάρχουν δύο συστατικά απαραίτητα για να πετύχουμε ένα ολοκληρωμένο υγιές αγροτικό οικοσύστημα. Και τα δύο βασίζονται σε βασικές βιολογικές διαδικασίες της φύσης: η αυτορρύθμιση και η αποδοτικότητα των φυσικών πόρων (Harwood, 1985). Ένα τέτοιο σύστημα θα διαφυλάσσει την ανθρώπινη υγεία, τη γλωρίδα και την πανίδα και θα είναι σχεδιασμένο με τέτοιο τρόπο, ώστε να λύνει με μία εσωτερική διαδικασία το πρόβλημα των ζιζανίων και των θρεπτικών συστατικών, αντί να χρειάζεται δαπανηρές και χρονοβόρες εξωτερικές παρεμβάσεις. Θα χαρακτηρίζεται

επίσης από αποδοτικότητα που θα συντελεί στη διαφύλαξη των πολύτιμων φυσικών πόρων, θα αποφεύγει την τοξικότητα των συστημάτων και θα μειώνει τη δαπάνη σε καύσιμα. Θα σέβεται τους σύνθετους χημικούς, ενεργειακούς και υδάτινους κύκλους αναγνωρίζοντας ότι κάθε πράξη που διακόπτει την κυκλική διαδικασία είναι καταστροφική για τη ζωή και απειλητική για την αειφορία των ζωικών και φυτικών ειδών (Moles 1986).

Οικονομική Βιωσιμότητα

Οι εξωτερικές δαπάνες όπως η απώλεια της άγριας ζωής, η δαπάνη στην υγεία από έκθεση σε χημικά συστατικά δεν λαμβάνονται υπόψη στον υπολογισμό κόστους της συμβατικής καλλιέργειας. Ούτε το περιβαλλοντικό κόστος από τη μείωση των απολιθωμένων καυσίμων, τη διάβρωση του εδάφους, την απώλεια ανεκτίμητων φυτικών ειδών κ.α. λαμβάνεται υπόψη. Επίσης αγνοούνται οι πολυάριθμες επιδοτήσεις που κάνουν τη γεωργία να εμφανίζεται οικονομικά βιώσιμη και επιβαρύνουν τους φορολογούμενους. (Makofske & Karlin, 1995)

Αν όλες οι παραπάνω δαπάνες και οι επιδοτήσεις συνυπολογιστούν, τότε η συμβατική γεωργία δεν θα πρέπει να θεωρείται οικονομικά βιώσιμη. Ένα τέτοιο σύστημα μπορεί μόνο να συνεχιστεί κρύβοντας την πραγματική δαπάνη και μεταφέροντας την στις επόμενες γενιές.

Κοινωνική Δικαιοσύνη

Το σύστημα πρέπει να επιβεβαιώνει πως οι φυσικοί πόροι και η ενέργεια διανέμονται ισότιμα, έτσι ώστε οι βασικές ανάγκες όλων να αντιμετωπίζονται για να διασφαλίζονται τα δικαιώματά τους. (Σκούρτος & Σοφούλης, 1998)

Βασικό συστατικό κοινωνικής δικαιοσύνης είναι η πλήρης συμμετοχή στη διαδικασία λήψης αποφάσεων χωρίς διακρίσεις. Σε πολλές χώρες η αγροτική πολιτική που ακολουθείται είναι προγραμματισμένη έτσι ώστε να περιορίζει τα οικογενειακά αγροκτήματα, ενώ παρέχει επιχορήγηση σε κατόχους μεγάλων εκτάσεων. Το κράτος και οι μεγάλες εταιρίες ελέγχουν την αγορά και τις τιμές πολλών προϊόντων ενώ οι αγρότες και οι καταναλωτές έχουν ελάχιστη επίδραση στην τιμαριθμική πολιτική για τα προϊόντα τους ή στα Υπουργεία Γεωργίας. (Makofske & Karlin, 1995)

Ανθρωπισμός

Μία ανθρωπιστική αγροκαλλιέργεια πρέπει να ενσωματώνει τις υψηλότερες αξίες από κάθε άποψη, από το σεβασμό μας για τη γη έως την προστασία διαφορετικών πολιτισμών. Αν και οι άνθρωποι έχουν μία αλληλοεξαρτώμενη σχέση με τα ζώα, από

τη σωματική εργασία και τη συντροφιά, μέχρι την πολύτιμη ανακύκληση οργανικών ουσιών και την παροχή τροφίμων, πολύ συχνά τα ζώα φαίνονται μόνο σαν αντικείμενα που μπορούμε να εκμεταλλευτούμε. Στις αγροτικές επιχειρήσεις τα ζώα υποβάλλονται σε απάνθρωπες συνθήκες μέσα στις εργοστασιακές φάρμες, όπου βλέπουμε κοτόπουλα να είναι κολλημένα το ένα πάνω στο άλλο, βοδινά να διατηρούνται σε μικρούς σκοτεινούς χώρους και να τρέφονται με αμφίβολη διατροφή και χοιρίδια που τρέφονται με αντιβιοτικά ώστε να διασφαλιστεί το επιπλέον βάρος. Οι συνθήκες διαβίωσης των ζώων απειλούν την υγεία τους και συνεπώς την υγεία των ανθρώπων που τα καταναλώνουν. Γι' αυτό το λόγο πρέπει να υπάρχει σεβασμός προς τη φύση και τα είδη της, γιατί αυτή πάντα εκδικείται και θα ήταν αυτοκαταστροφικό να την αγνοήσουμε. (Makofske & Karlin, 1995). Ας θυμηθούμε τη νόσο των τρελών αγελάδων, τη γρίπη των χοίρων και τη γρίπη των πτηνών. Όλα ήταν αποτελέσματα της κακής διατροφής και κακών συνθηκών διαβίωσης των ζώων, που απείλησαν την υγεία του ανθρώπου σε πολλές χώρες του κόσμου, αλλά και τη χώρα μας, με αποτέλεσμα πολλών ανθρώπινων θανάτων, μεγάλο οικονομικό κόστος για την εύρεση θεραπείας και μεγάλο κόστος στην κτηνοτροφική παραγωγή από την δυσφήμιση, την απόσυρση και θανάτωση ζώων.

Η αειφόρος γεωργία εκπροσωπεί μία θετική απάντηση στα όρια και στα προβλήματα, τόσο της παραδοσιακής όσο και της σύγχρονης γεωργίας. (www.minagric.gr). Δεν είναι ούτε μία επιστροφή στο παρελθόν ούτε μία ειδωλολατρία του νέου, αλλά αποτελεί ισορροπία αυτών των δύο. Αναζητεί να υποστηρίξει τις καλύτερες πλευρές της παραδοσιακής σοφίας και των τελευταίων επιστημονικών επιτεύξεων. Αυτό αποτελεί ένα κοινό αγροτικό οικοσύστημα με βάση τη φύση, σχεδιασμένο για αυτάρκεια, διατήρηση φυσικών πόρων και παραγωγικότητα τόσο βραχυπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα. Οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται από την αειφόρο γεωργία για την παραγωγή ανταγωνιστικών, καινοτόμων, ποιοτικών και οικονομικών αγροκτηνοτροφικών προϊόντων είναι ο οργανικός έλεγχος ζιζανίων μέσω φυσικών βοτανοκτόνων και οι κυκλικές καλλιέργειες, φυσική λίπανση με κόμποστ, οι άνυδρες καλλιέργειες, οι ανοικτές κτηνοτροφικές μονάδες, η διαχείριση περιττωμάτων ζώων, οι τεχνολογίες διατήρησης νερού οι οποίες μπορούν να μειώσουν τον κίνδυνο ανεπαρκούς βροχόπτωσης και να βοηθήσουν την αποκατάσταση υποβαθμισμένων εδαφών για γεωργική χρήση μέσω της άρδευσης, του αυτόματου ποτίσματος, τις δεξαμενές συλλογής νερού και τις γεωτρήσεις. (Makofske & Karlin, 1995)

Τα οφέλη της αειφόρου γεωργίας είναι η εξοικονόμηση του κόστους παραγωγής χωρίς να μειώνεται η παραγόμενη ποσότητα, ο σεβασμός και η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, η μειωμένη χρήση των πόρων της γης (νερό, ενέργεια), η μείωση έκθεσης του αγρότη σε κίνδυνο από δηλητηριώδεις ουσίες φυτοφαρμάκων αλλά και του καταναλωτή. Σημαντική επίσης είναι η βελτιωμένη ποιότητα και γεύση, καθώς και η μεγαλύτερη θρεπτική αξία των παραγόμενων βιολογικών προϊόντων, που συμβάλει στην ανθρώπινη υγεία και ευεξία.

4.2.1 Μελέτη περίπτωσης: Συνεταιριστικός Πολυχώρος Το Κουκούτσι

Στην καρδιά του Ηρακλείου τους τελευταίους έξι μήνες λειτουργεί ένας πρωτότυπος χώρος συνάντησης παραγωγών, χειροτεχνών και των προϊόντων τους. Πρόκειται για **το Κουκούτσι**, έναν μη κερδοσκοπικό συνεταιριστικό πολυχώρο που έχει ως αποστολή την ικανοποίηση των αναγκών των καταναλωτών που επιθυμούν την υγιεινή διατροφή, τον επαναπροσδιορισμό των φυσικών γεύσεων και την προστασία του περιβάλλοντος από τις χημικές ουσίες που χρησιμοποιούνται στις συμβατικές καλλιέργειες, δίδοντας τους τη δυνατότητα να καταναλώσουν και να απολαύσουν αγνές βιολογικές γεύσεις αγροτικών προϊόντων, καθώς και να προωθήσουν τον σωστό τρόπο διατροφής, την οικολογική συνείδηση, την τέχνη και τον πολιτισμό.

Σκοπός του συνεταιρισμού είναι η δημιουργία ενός δικτύου άμεσης σχέσης παραγωγού / χειροτέχνη με τον καταναλωτή, αποφεύγοντας τους μεσάζοντες μέσα από την αυτοδιάθεση της ιδιοπαραγωγής τους, αλλά και τον έλεγχο των τιμών των τελικών αγροτικών προϊόντων από τους ίδιους τους παραγωγούς και όχι από το κράτος ή τις επιχειρήσεις. Το Κουκούτσι ασκεί μόνον λιανικό εμπόριο, από το οποίο το οικονομικό όφελος που

λαμβάνει απορροφάται αποκλειστικά από τον παραγωγό που διαθέτει το προϊόν. Σε καμία περίπτωση δεν λειτουργεί ως προμηθευτική. Στόχος του είναι να φέρει σε

επαφή τις επιχειρήσεις με τους παραγωγούς. Αν μία επιχείρηση επιθυμεί να προμηθευτεί συγκεκριμένα προϊόντα που διατίθενται στο συνεταιρισμό, τότε ο συνεταιρισμός θα φέρει σε επαφή την επιχείρηση με τον παραγωγό.

Τα μέλη του συνεταιρισμού αποτελούνται από τρία ιδρυτικά οργανωτικά στελέχη και μέχρι στιγμής πάνω από τριάντα μέλη-παραγωγούς. Εργαζόμενοι στον συνεταιρισμό είναι τα ίδια τα μέλη τα οποία είναι κατ' επάγγελμα παραγωγοί. Αν κάποιος νέος παραγωγός επιθυμεί να διαθέσει τα προϊόντα του μέσα από το Κουκούτσι, προϋπόθεση είναι να γίνει μέλος του.

Η δημιουργία του συνεταιρισμού χρηματοδοτήθηκε από τα ίδια τα μέλη του, τα οποία μοιράζονται τα λειτουργικά έξοδα και εργάζονται στο χώρο εθελοντικά. Το οικονομικό όφελος των παραγωγών προέρχεται από την πώληση των προϊόντων τους μέσα από έναν χώρο που λειτουργεί ως σημείο πώλησης και διαθέτει ποικιλία βιολογικών αγροτικών προϊόντων, χειροτεχνιών και στον οποίο επίσης πραγματοποιούνται πολιτιστικά δρώμενα που σχετίζονται με τη φιλοσοφία ενός εναλλακτικού τρόπου ζωής, προσελκύοντας έναν ικανοποιητικό αριθμό ενδιαφερόμενων και δυνητικών αγοραστών.

Τα διατιθέμενα προϊόντα είναι μεταποιημένα βιολογικά αγροτικά προϊόντα (μαρμελάδες, τουρσιά, όσπρια, βότανα, ελαιόλαδο, ρακί, κρασί), φυτικά βιολογικά καλλυντικά, χειροτεχνίες (κόσμημα, κεραμικά, ζωγραφικοί πίνακες κ.α). Παράλληλα στο χώρο πραγματοποιούνται σεμινάρια κοσμήματος, κεραμικής, μαγειρικής, παρασκευής φυσικών καλλυντικών, φυσικής θεραπευτικής, καλλιέργειας κ.α, καθώς και καλλιτεχνικές εκθέσεις και πολιτιστικές εκδηλώσεις. Εντός της έδρας λειτουργεί και μία καφετερία στην οποία ο επισκέπτης μπορεί να δοκιμάσει και πολλά από τα διατιθέμενα προϊόντα αποκτώντας άμεσα προσωπική άποψη για τα ποιοτικά χαρακτηριστικά τους. Τα χαρακτηριστικά των προϊόντων που διατίθενται είναι ότι πρόκειται για κυρίως ντόπιες και γηγενείς παραγωγές, με πιστοποιημένες βιολογικές

πρώτες ύλες, που έχουν παραχθεί με παραδοσιακό τρόπο. Οι χειροτεχνίες δημιουργούνται με φυσικά, μη βλαπτικά για το περιβάλλον και την ανθρώπινη υγεία υλικά, πολλά από τα οποία είναι επαναχρησιμοποιούμενα και έχουν δημιουργηθεί με οικολογικές τεχνικές. Μελλοντικός στόχος του συνεταιρισμού είναι η διάθεση φρέσκων βιολογικών γεωργικών προϊόντων από το χώρο, με τη μέθοδο του «καλαθιού». Δηλαδή ο ενδιαφερόμενος καταναλωτής να μπορεί να παραγγέλνει τα φρέσκα αγροτικά προϊόντα εποχής της εβδομάδας. Ο Συνεταιριστικός Πολυχώρος Το Κουκούτσι συνεργάζεται επίσης με τον μη κυβερνητικό οργανισμό «Εμείς και ο Κόσμος» ο οποίος ασχολείται με το δίκαιο και αλληλέγγυο εμπόριο στην προσπάθεια του να ενισχύσει το βιοτικό επίπεδο μειονοτήτων. (www.nuestromundo.gr)

Αυτό που κατάφεραν τα μέλη του συνεταιρισμού με την αποφυγή των μεσαζόντων είναι να διαθέτουν ένα μέρος της παραγωγής τους μέσα από το Κουκούτσι σε τιμές ανταγωνιστικότερες από αυτές αντίστοιχων προϊόντων, που πωλούνται σε εμπορικά καταστήματα. Αυτή η διαδικασία δημιουργεί οικονομικό όφελος για τον καταναλωτή που αγοράζει φθηνότερα ποιοτικά βιολογικά προϊόντα, αλλά και για τον παραγωγό ο οποίος εισπράττει εξολοκλήρου το αντίτιμο. Η αυτοδιαχείριση, δηλαδή η αυτοδιάθεση, ο έλεγχος της ποιότητας και της τιμής των προϊόντων από τον ίδιο τον παραγωγό αποτελεί και το συγκριτικό τους πλεονέκτημα.

Τα βιολογικά προϊόντα του συνεταιρισμού απευθύνονται σε κάθε κοινωνική ομάδα και φυσικά όλες τις ηλικίες, ιδιαιτέρως τα μικρά παιδιά, των οποίων η διατροφή πρέπει να είναι προσεγμένη, για την ανάπτυξη τους και τη δημιουργία ανθεκτικού ανοσοποιητικού συστήματος. Τα

βιολογικά προϊόντα αφορούν ανθρώπους, που αναζητούν την υγιεινή διατροφή, τις αγνές φυσικές γεύσεις, την προστασία του περιβάλλοντος, την οικολογική συνείδηση και βιώσιμη κατανάλωση. Είναι καταναλωτές, που δεν αρκούνται σε τροφή απλά για την ικανοποίηση της πείνας τους, αλλά είναι απαιτητικοί, κοιτάνε το μέλλον και επιδιώκουν την καλή υγεία.

Το Κουκούτσι, εκτός από τον χώρο του, έρχεται σε επαφή με το κοινό μέσα από αφίσες, καταχωρήσεις σε εφημερίδες, περιοδικά, face book και blogs για τις

πραγματοποιούμενες εκδηλώσεις τους και σεμινάρια, καθώς και μέσα από την συνάντηση βιοκαλλιεργητών και χειροτεχνών στα πλαίσια της οποίας πραγματοποιείται το ετήσιο φεστιβάλ «Έν Οίκω» στα μέσα Ιουνίου εντός του πάρκου Γεωργιάδη στο κέντρο του Ηρακλείου.

(Η μελέτη περίπτωσης: Συνεταιριστικός Πολυχώρος Κουκούτσι πραγματοποιήθηκε μετά από συνέντευξη με την υπεύθυνη κα Κοκκινάκη Ειρήνη.)

4.3 Ενεργειακός Τομέας

Η Παραγωγή ενέργειας με τη χρήση αποκλειστικά ορυκτών καυσίμων ευθύνεται σε μεγάλο βαθμό για πολλά και σοβαρά περιβαλλοντικά προβλήματα που αντιμετωπίζει ο πλανήτης μας. Ταυτόχρονα, το πεπερασμένο των ορυκτών πόρων της γης και η πολιτική αστάθεια των παραγωγών χωρών έχει ως αποτέλεσμα την συνεχώς αυξανόμενη τιμή τους και αμφιβολίες για την ασφάλεια προμήθειας τους. (Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2002). Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, έχουν ως επακόλουθο δυσμενείς επιπτώσεις σε πολλούς οικονομικούς τομείς όπως ο τουρισμός, η γεωργία, η αλιεία, αλλά και επιπτώσεις στην υγεία με δυσβάσταχτο κόστος που επιβαρύνει τα δημόσια νοσοκομεία και τους ασφαλιστικούς οργανισμούς. Καθώς αυξάνεται ο πληθυσμός της γης, βελτιώνεται το βιοτικό του επίπεδο και πολλαπλασιάζονται οι δραστηριότητες του, οι ανάγκες ενεργειακής κάλυψης αυξάνονται συνεχώς. Το ενεργειακό ζήτημα έχει απασχολήσει την παγκόσμια κοινότητα μέσα από διασκέψεις όπως αυτή του Ρίο το 1992, στο Κιότο το 1997 και στις Βρυξέλλες με την Πράσινη Βίβλο το 2006 χωρίς όμως να καταφέρουν να δώσουν ουσιαστική λύση στο ενεργειακό ζήτημα. Η ανθρωπότητα καλείται να απαντήσει στο κρίσιμο ερώτημα εάν θα συνεχίσει να παράγει υψηλού κόστους ενέργεια με τη χρήση των πεπερασμένων ορυκτών καυσίμων ή θα προβεί σε αναζήτηση εναλλακτικών λύσεων.

Αντιμετώπιση ενεργειακού ζητήματος - Εναλλακτικές Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας

Το ενεργειακό ζήτημα μπορεί να αντιμετωπιστεί παράλληλα με δύο τρόπους, τη συνετή και σταδιακά μειούμενη χρήση ορυκτών καυσίμων και σταδιακή αντικατάσταση τους με Εναλλακτικές Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΕΑΠΕ). Οι κυριότερες ΕΑΠΕ είναι η ηλιακή, η αιολική, η γεωθερμική και η υδροηλεκτρική ενέργεια. Η εκμετάλλευση αυτών των μορφών ενέργειας παρουσιάζει σημαντικά οφέλη καθώς είναι φιλική προς το περιβάλλον, έχει χαμηλό κόστος και οι πόροι δεν εξαντλούνται, αφού είναι ανανεώσιμοι. Η χρήση των ΕΑΠΕ μπορεί να συμβάλλει στην εξοικονόμηση των φυσικών πόρων (ευρέως χρησιμοποιούμενος πόρος για παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας στη χώρα μας είναι ο λιγνίτης), στον περιορισμό η τη μηδενική εκπομπή ρύπων και αποβλήτων, στην εξοικονόμηση συναλλάγματος από τη μείωση εισαγωγών πετρελαίου και τη μειωμένη εξάρτηση από τις πετρελαιοπαραγωγές χώρες, στην παραγωγή φθηνής ενέργειας, αλλά και τη δημιουργία πολλών νέων θέσεων εργασίας. (Αντωνίου & Δημητριάδης & Καμπούρης & Παπαμιχαήλ & Παπατσίμπα, 2009)

Ηλιακή ενέργεια και φωτοβολταϊκά συστήματα.

Η εξέλιξη της τεχνολογίας μας δίνει τη δυνατότητα για εκμετάλλευση της ηλιακής ακτινοβολίας με τη χρήση φωτοβολταϊκών συστημάτων. Τα φωτοβολταϊκά συστήματα μπορούν να καλύψουν τις ενεργειακές ανάγκες σε οικείες, επιχειρήσεις, βιομηχανίες, δημόσια κτίρια και οδούς, ακόμη και μέσα μεταφοράς (ηλιακά αυτοκίνητα, λεωφορεία). Η ενέργεια που παράγεται από τα φωτοβολταϊκά έχει τη δυνατότητα αποθήκευσης σε συσσωρευτές, ούτως ώστε να μην υπάρχει απώλεια ενέργειας και το πλεόνασμα να χρησιμοποιηθεί όταν υπάρξει ανάγκη. Επίσης, η συσσώρευση ενέργειας καθιστά δυνατή την από τόπο σε τόπο μεταφορά της.

Η ηλιακή ενέργεια πλεονεκτεί καθώς είναι ανεξάντλητη πηγή, ανανεώσιμη, οικονομική και με μηδενικούς ρύπους. Η τεχνολογία των φωτοβολταϊκών συστημάτων είναι αξιόπιστη, με μεγάλη διάρκεια ζωής, η λειτουργία τους είναι αθόρυβη και απαιτούν ελάχιστη συντήρηση. Το βασικό μειονέκτημα είναι το υψηλό κόστος εγκατάστασης, το οποίο όμως αντισταθμίζεται αν σκεφτούμε το οικονομικό όφελος στο διηνεκές από την παραγωγή δωρεάν ενέργειας. Άλλωστε στη χώρα μας δίδεται η δυνατότητα υπογραφής σύμβασης με τη Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού

για τη πώληση του πλεονάσματος ενέργειας, δημιουργώντας επιπλέον εισόδημα/κέρδος για τα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις. Επίσης οι ελληνικές τράπεζες το τελευταίο διάστημα χορηγούν χαμηλότοκα πράσινα δάνεια δίδοντας κίνητρο για την εγκατάσταση φωτοβολταϊκών σε οικείες και επιχειρήσεις.

Άλλο μειονέκτημα είναι η εξάρτηση από τις καιρικές συνθήκες, που όμως και πάλι οι νέες τεχνολογίες έχουν τη δυνατότητα αξιοποίησης και της παραμικρής ηλιαχτίδας για την απόδοση ενέργειας. Άλλωστε στη χώρα μας η ηλιοφάνεια είναι δεδομένη και περίσσεια καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου, επομένως είναι κρίμα να μην εκμεταλλευτούμε τον άφθονο ήλιο. (Αντωνίου & Δημητριάδης & Καμπούρης & Παπαμιχαήλ & Παπατσιμπα, 2009)

Αιολική ενέργεια και αιολικά πάρκα.

Η εκμετάλλευση αιολικής ενέργειας είναι διαδεδομένη στη χώρα μας και γίνεται με τη χρήση αναμογεννητριών. Οι ανεμογεννήτριες συνδέονται απευθείας με το δίκτυο ηλεκτροδότησης της χώρας. Γι' αυτό ένα αιολικό πάρκο μπορεί να λειτουργήσει σαν μία μονάδα

παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας. Μία ανεμογεννήτρια ισχύος 550KW παράγει τέτοια ποσότητα ηλεκτρισμού που μπορεί να υποκαταστήσει την ενέργεια που παράγεται από την καύση 2.700 βαρελιών πετρελαίου, αποτρέποντας την εκπομπή περίπου 735 Τόνων CO₂. Επομένως το οικονομικό και περιβαλλοντικό όφελος είναι πολύ μεγάλο.

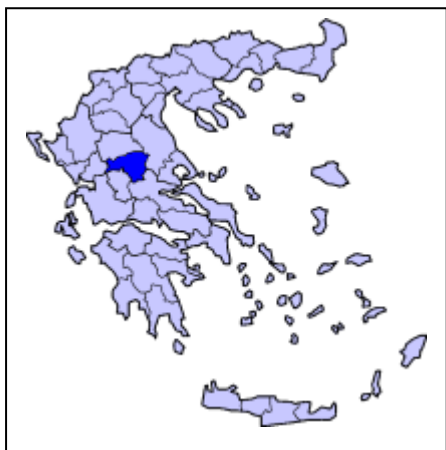
Βασικά μειονεκτήματα ενός αιολικού πάρκου είναι το πολύ υψηλό κόστος κατασκευής και εγκατάστασης, καθώς και ο θόρυβος που παράγεται από τη λειτουργία των ανεμογεννητριών, γι' αυτό το λόγο εγκαθίστανται σε απομακρυσμένες από κατοικημένες περιοχές. (Αντωνίου & Δημητριάδης & Καμπούρης & Παπαμιχαήλ & Παπασιμίπα, 2009)

Γεωθερμική ενέργεια

Η γεωθερμική ενέργεια αφορά τη θερμική ενέργεια που εκλύεται από υπόγεια πετρώματα ή υπόγεια νερά. Υπάρχει η δυνατότητα να αξιοποιηθεί αυτούσια ως θερμική ενέργεια για τη θέρμανση κτιρίων, αλλά και να μετασχηματιστεί σε ηλεκτρική. Στην Ισλανδία αυτή η μορφή ενέργειας είναι πολύ διαδεδομένη. Στην Ελλάδα υπάρχουν διάσπαρτα γεωθερμικά πεδία όπως οι Θερμοπύλες, η Μήλος, η Σαντορίνη, η Νίσυρος, η Μυτιλήνη, η Λαγκαδά Θεσσαλονίκης που παραμένουν όμως ανεκμετάλλευτα.

Προβλήματα που μπορούν να προκύψουν από την αξιοποίηση γεωθερμικής ενέργειας είναι η έκλυση δύσσομων αερίων (υδρόθειο) που όμως υπάρχει η δυνατότητα δέσμευσης τους με ειδικές συσκευές, καθώς και προβλήματα διάβρωσης και δημιουργίας αλάτων στους αγωγούς μεταφοράς, που μπορούν παρόλα αυτά να αντιμετωπιστούν με τη χρήση ειδικών χημικών. (Αντωνίου & Δημητριάδης & Καμπούρης & Παπαμιχαήλ & Παπασιμίπα, 2009)

4.3.1 Μελέτη περίπτωσης: Ενεργειακός Δήμος Κάμπου

Μόλις λίγα χιλιόμετρα έξω από την Καρδίτσα εκτείνεται ο Δήμος Κάμπου. Πρόκειται για έναν μικρό Δήμο 5.300 μόνιμων κατοίκων. Το 2004 ο Δήμαρχος του Κάμπου κύριος Κωνσταντίνος Παπαλός, οραματίστηκε έναν πρότυπο Δήμο. Η αρχική σκέψη του Δημάρχου ήταν να φωταγωγήσει με οικολογικό τρόπο έναν δρόμο. Το αποτέλεσμα της αρχικής σκέψης ήταν τελικά

πολύ μεγαλύτερο των αρχικών προσδοκιών.

Ο Δήμος Κάμπου και η Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Νομού Καρδίτσας προχώρησαν στην ίδρυση της Ενεργειακής Ανώνυμης Εταιρίας του Δήμου Κάμπου. Η Ανώνυμη Εταιρία έχει ως σκοπό τη παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας με φωτοβολταϊκά συστήματα και την πώληση της στη ΔΕΗ. Ο Δήμος Κάμπου επένδυσε στη δημιουργία πέντε φωτοβολταϊκών πάρκων ισχύος 20 KW το καθένα σε πέντε από τα επτά δημοτικά διαμερίσματα του Κάμπου: Μυρίνη, Πρόδρομος, Σταυρός, Άγιοι Θεόδωροι, Πτελοπούλα.

Το έργο της δημιουργίας των πέντε φωτοβολταϊκών πάρκων παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας τέθηκε σε ισχύ στις δέκα Απριλίου του 2009.

Η πραγματοποίηση του έργου στοίχισε συνολικά **575.500€**. Το 45% του κόστους επιδοτήθηκε από το Υπουργείο Ανάπτυξης στο οποίο συμμετείχε το ελληνικό κράτος κατά 25%, δηλαδή 194.231,25€ ενώ το 55% του κόστους επενδύθηκε από την

Ενεργειακή Ανώνυμη Εταιρία του Δήμου Κάμπου. Το έργο δημοπρατήθηκε και ανακηρύχθηκε ανάδοχος του η Εταιρία ECO-SUN.

Το μεγαλύτερο πρόβλημα που αντιμετώπισε ο Δήμος Κάμπου για την πραγματοποίηση του έργου ήταν η γραφειοκρατία του Δημοσίου, η οποία διήρκεσε τρία χρόνια (2005-2008), ενώ η διαδικασία κατασκευής και εγκατάστασης των φωτοβολταϊκών πάρκων διήρκεσε μόλις τρεις μήνες!

Τα οφέλη που εισέπραξε ο Δήμος από την υλοποίηση της ιδέας είναι οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά, ικανοποιώντας και τις τρεις συνιστώσες της Αειφόρου Ανάπτυξης. Έχει υπολογίσει ότι γλιτώνει περίπου τις εκπομπές 190.000 τόνων CO₂ το χρόνο συμβάλλοντας σημαντικά στην προστασία της ατμόσφαιρας και του οικοσυστήματος της περιοχής.

Το ύψος της παραγωγής ενέργειας από τα φωτοβολταϊκά πάρκα υπολογίζεται στις 146.000 KW. Ένα νοικοκυριό αγοράζει τη μια κιλοβατώρα περίπου 0,10€. Ο Δήμος Κάμπου πουλάει την κιλοβατώρα 0,465€ στη ΔΕΗ όπως ορίζει η σύμβαση του για τα επόμενα είκοσι χρόνια που έχει υπογράψει. Αυτή η διαδικασία αποφέρει στο Δήμο Κάμπου έσοδα της τάξης των 67.800 ευρώ περίπου το χρόνο.

Η καινοτομική ιδέα του Δήμου Κάμπου δεν περιορίζεται στη δημιουργία εσόδων από παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας μέσω των εγκατεστημένων δημοτικών φωτοβολταϊκών πάρκων, ούτε στη περιβαλλοντική συνείδηση. Αλλά εκτείνεται και στην κοινωνικοπολιτιστική δράση. Από το ποσό των δημοτικών εσόδων από τη παραγωγή και πώληση ενέργειας το 50% επανεπενδύεται σε περιβαλλοντικά έργα επεκτείνοντας την φιλοπεριβαλλοντική δράση του Δήμου αλλά και αυξάνοντας τα έσοδα του και το υπόλοιπο 50% δίδεται με μορφή χορηγίας σε σχολεία, πολιτιστικούς συλλόγους και αθλητικές ομάδες με στόχο τη προώθηση της περιβαλλοντικής πολιτικής και της οικολογικής συνείδησης. Από τα έσοδα του πρώτου έτους λειτουργίας των πέντε φωτοβολταϊκών πάρκων του Δήμου χορηγήθηκαν περίπου

4.000 ευρώ σε καθένα από τα επτά σχολεία τους.

Η χρήση εξελιγμένης τεχνολογίας δίνει τη δυνατότητα στο Δήμο Κάμπου να παρακολουθεί διαδουκτικά σε πραγματικό χρόνο τη λειτουργία των φωτοβολταϊκών συστημάτων,

κάνοντας του γνωστή του την ποσότητα CO₂ που έχει αποφύγει να απελευθερώσει στην ατμόσφαιρα.

Η υλοποίηση της ιδέας του Δήμου Κάμπου αποτελεί και το συγκριτικό του πλεονέκτημα. Η ενεργητικότητα του δημάρχου κατέστησε την περιοχή έναν σημαντικό προορισμό δίνοντας κίνητρο μόνιμης κατοικίας και για επιπλέον πολίτες εκτός των δημοτών. Παρά το γεγονός ότι είναι ένας πολύ μικρός Δήμος αποτέλεσε παράδειγμα για τους δημότες της, αλλά και τους υπόλοιπους Δήμους της χώρας, το σημαντικότερο είναι ότι έκανε μια πράσινη τεχνολογία προσιτή στον κόσμο.

(www.karditsa-city.gr)

Συμπεράσματα

Οι ανάγκες του παρελθόντος ανέδειξαν το συμβατικό μοντέλο ανάπτυξης ως λύση στα κοινωνικοοικονομικά προβλήματα που αντιμετώπιζε η ανθρωπότητα τότε. Στην πορεία της εξέλιξης του όμως προέκυψαν αδιέξοδα που φανερώνουν το υψηλό κόστος της εφαρμογής του. Στην αποτίμηση του κόστους το φιλελεύθερο Καπιταλιστικό μοντέλο ανάπτυξης δεν συνυπολογίζει το περιβαλλοντικό κόστος, το οικονομικό κόστος που προκύπτει από την περιβαλλοντική υποβάθμιση με την απώλεια θέσεων εργασίας, τη μείωση παραγωγής τροφίμων, την μείωση αγοραστικής δύναμης, την αύξηση των τιμών των μειωμένων διαθέσιμων προϊόντων και προαγωγή του υποσιτισμού, το κόστος που συνδέεται με την ανθρώπινη μετανάστευση για εύρεση εργασίας, τις πολιτικές και κοινωνικές εντάσεις από τη μετανάστευση και άλλες απώλειες και καταστροφές που αποτελούν άμεσο κίνδυνο για το μέλλον κάθε χώρας του κόσμου. Οι παραπάνω διαπιστώσεις μας οδηγούν στο συμπέρασμα της αναγκαιότητας αλλαγής πορείας.

Το αειφόρο μοντέλο ανάπτυξης είναι ένα εναλλακτικό μοντέλο ανάπτυξης το οποίο συνυπολογίζει την οικονομία με το περιβάλλον και την κοινωνία και προωθεί την μακροπρόθεσμη αρμονική συνύπαρξη τους. Η σύζευξη των τριών διαστάσεων της αειφορίας αποτελούν την καινοτομία και το συγκριτικό της πλεονέκτημα σε σχέση με το φιλελεύθερο καπιταλιστικό μοντέλο ανάπτυξης. Η ενασχόληση μας με το αειφόρο μοντέλο ανάπτυξης μας οδήγησε στο συμπέρασμα ότι μπορεί να αποτελέσει απάντηση στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις σε πολλούς οικονομικούς τομείς. Οι επιχειρήσεις και η κοινωνία μπορούν να

επωφεληθούν από την εφαρμογή του. Οι μελέτες περίπτωσης που χρησιμοποιήσαμε αποδεικνύουν περίτρανα ότι η οικονομική δραστηριότητα μπορεί να συμβαδίσει με την διατήρηση του περιβάλλοντος με πολύ θετικά οικονομικά αποτελέσματα, δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας.

Η προτεινόμενη στάση της αειφορίας δίνει τη δυνατότητα στην κοινωνία να βελτιώσει το επίπεδο διαβίωσης της εάν λειτουργεί μέσα στα πλαίσια της. Η περιβαλλοντική εκπαίδευση μπορεί να της δώσει την ευκαιρία της ενημέρωσης και δράσης προκειμένου να συμμετέχει ενεργά στη λήψη αποφάσεων σε ζητήματα που την αφορούν. Σε κάθε περίπτωση η εφαρμογή του καινοτόμου μοντέλου ανάπτυξης στην κοινωνία, τον κόσμο των επιχειρήσεων και στο φυσικό περιβάλλον απαιτεί αλλαγή στη συνείδηση και την ηθική. Αρκεί να παρακολουθήσουμε την εξέλιξη του προηγούμενου μοντέλου ανάπτυξης και να εντοπίσουμε τις αδυναμίες του, για να μπορέσουμε να συνειδητοποιήσουμε, όπως υποστήριξε και ο Einstein, ότι δεν μπορούμε να λύσουμε τα προβλήματα με τον ίδιο τρόπο σκέψης που χρησιμοποιήσαμε κατά τη γένεση τους.

Γλωσσάριο

Ανακύκλωση: Η επαναχρησιμοποίηση χρήσιμων υλικών μέσα από τον όγκο των απορριμμάτων που πάνε για πέταμα, αλλά όμως διατηρούν σημαντικό μέρος της αξίας τους. Με την ανακύκλωση επιτυγχάνουμε εξοικονόμηση πρώτων υλών, ενέργειας, δημιουργούμε νέες θέσεις εργασίας, προστατεύουμε το περιβάλλον, βοηθάμε την εθνική μας οικονομία.

Βιόσφαιρα: είναι το εξωτερικό περίβλημα του πλανήτη, περιλαμβάνει τον αέρα, το έδαφος, το οικολογικό σύστημα που ενσωματώνει όλους τους ζωντανούς οργανισμούς και τις μεταξύ τους σχέσεις, περιλαμβανομένης της αλληλεπίδρασης τους με τα στοιχεία της λιθόσφαιρας (πετρώματα), της υδρόσφαιρας (νερό), και της ατμόσφαιρας (αέρας).

Ηχορύπανση: Η εκπομπή ήχων και θορύβων (=δυσάρεστων ήχων) σε συχνότητα, ένταση και διάρκεια τέτοια που να προκαλεί υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Η ένταση του ήχου μετράται στη λογαριθμική κλίμακα των ντεσιμπέλ (db). Ήχοι πάνω από 85 dB θεωρούνται επιβλαβείς για την υγεία. Η διαρκής έκθεση του ανθρώπου σε υψηλή στάθμη θορύβου μπορεί να προκαλέσει παροδική ή και μόνιμη βαρηκοΐα (βλάβη του ακουστικού νεύρου) και ψυχικές διαταραχές, με αποτέλεσμα την αυξημένη πιθανότητα πρόκλησης εργατικών ατυχημάτων, αλλά και γενικότερη υποβάθμιση της ποιότητας της ζωής. Κανείς δεν συνηθίζει στον δυνατό θόρυβο. Εκείνο που συμβαίνει είναι η σταδιακή μείωση της ικανότητας αντίληψης ήχων, αρχικά δε των ήχων με υψηλή συχνότητα (γύρω στα 400Hz). Επειδή οι συχνότητες της καθημερινής επικοινωνίας είναι κάτω από 3000Hz, ο άνθρωπος αντιλαμβάνεται τη βλάβη στην ακοή όταν αυτή φτάσει στις συχνότητες μεταξύ 1000 και 2000Hz, οπότε πλέον αρχίζει να δυσκολεύεται στην συνομιλία.

Οικολογικό Αποτύπωμα: Είναι η επιφάνεια της γης που απαιτείται για να φιλοξενήσει όλες τις ανθρώπινες δραστηριότητες, χωρίς να διαταραχθεί η οικολογική ισορροπία. Αποτελεί έναν από τους δείκτες της αειφόρου ανάπτυξης που προσμετρούν τα Ηνωμένα Έθνη.

Οίκο-αποδοτικότητα: Είναι η αυξανόμενη παραγωγή ωφέλιμων αγαθών και υπηρεσιών με την παράλληλη μείωση της χρήσης των φυσικών πόρων, δηλαδή των πρώτων υλών και της ενέργειας.

Οικοσύστημα: Είναι ένα πεπερασμένο σύνολο έμβιων οργανισμών και ανόργανων υλικών, καταλαμβάνει συγκεκριμένη έκταση, διαθέτει καθορισμένη δομή, αλληλεπιδρά με το περιβάλλον του και ανταλλάσσει με αυτό ύλη και ενέργεια, έτσι ώστε να δημιουργείται μία οργανωμένη λειτουργική ενότητα.

Παράρτημα:

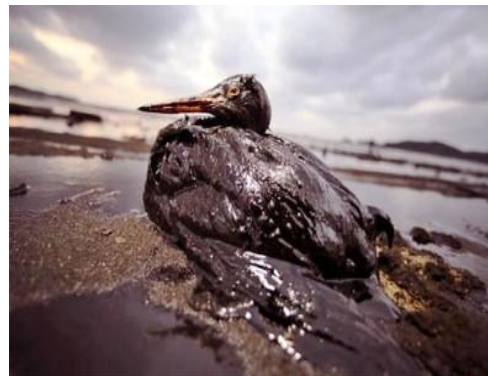
1. Πετρελαιοκηλίδα στον Κόλπο του Μεξικού.

Τον Απρίλιο του 2010 μετά από έκρηξη που προκλήθηκε στην εξέδρα εξόρυξης πετρελαίου *Deerwater Horizon* της BP, δημιουργήθηκε η μεγαλύτερη πετρελαιοκηλίδα στην αμερικανική ιστορία. Από την έκρηξη που σημειώθηκε στην πλατφόρμα άντλησης πετρελαίου έχασαν τη ζωή τους **11** εργάτες και διέρρευσαν **4,9** εκατομμύρια βαρέλια

πετρελαίου στη θάλασσα. Η **BP** εκτιμά ότι οι αποζημιώσεις των θυμάτων που επλήγησαν από την πετρελαιοκηλίδα στον Κόλπο του Μεξικού θα φτάσουν τα **20** δις δολάρια.

Η **Greenpeace** με το πλοίο της οργάνωσης **Arctic Sunrise**, βρέθηκε στον Κόλπο του Μεξικού, λίγους μήνες μετά το ατύχημα και για διάστημα **3** μηνών από τον Ιούλιο μέχρι το Σεπτέμβριο του **2010** διεξήγαγε έρευνα σχετικά με τις επιπτώσεις του ατυχήματος σε συνεργασία με ανεξάρτητους επιστήμονες. Η έρευνα περιλάμβανε θαλάσσια είδη όπως οι σπόγγοι, το πλαγκτόν και οι φάλαινες, ενώ παράλληλα εξετάστηκε η χημεία του νερού. Τα πρώτα αποτελέσματα έδειξαν ότι το εύρος των επιπτώσεων του ατυχήματος είναι τεράστιο και το οικοσύστημα έχει υποστεί σημαντικές βλάβες.

Σε περιοχές ακόμα και 140 μίλια μακριά από την εξέδρα υπάρχει ανεπάρκεια οξυγόνου στα νερά του Κόλπου λόγω της μόλυνσης των υδάτων. Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία, μέχρι το Νοέμβριο του **2010** είχαν καταγραφεί **6.814** νεκρά ζώα, ανάμεσά τους **6.000** νεκρά πουλιά, σχεδόν **700** θαλάσσιες χελώνες και **101** κητώδη.

Έξω από τις ακτές της Αλαμπάμα ανακαλύφθηκε μία κολλώδης μαύρη ουσία η οποία αποτελούνταν από νεκρό πλαγκτόν και άλλους οργανισμούς. Οι επιστήμονες βεβαιώνουν ότι η ουσία αυτή δημιουργήθηκε ταυτόχρονα με την έκλυση πετρελαίου. Η πετρελαιοκηλίδα απειλεί μερικά πολύ σημαντικά είδη που βρίσκονται υπό εξαφάνιση, όπως ο ερυθρός τόνος. Πέντε από τα επτά είδη θαλάσσιας χελώνας παγκοσμίως ζουν και αναπαράγονται στον Κόλπο του Μεξικού. Θαλάσσια είδη, όπως καρχαρίες, φάλαινες και δελφίνια απειλούνται επίσης άμεσα από την πετρελαιοκηλίδα.

Η οικολογική καταστροφή συνεπάγεται απώλειες δισεκατομμυρίων δολαρίων για την

τοπική κοινωνία και την οικονομία της περιοχής που συντηρείται από την αλιεία, τον τουρισμό και τον αθλητισμό. Το κόστος περιορισμού της καταστροφής εκτιμάται ότι θα ξεπεράσει τα 3 δισεκατομμύρια δολάρια ενώ είναι αποδεδειγμένο

ότι η περιοχή θα χρειαστεί δεκαετίες για να αποκατασταθεί. Το πραγματικό κόστος σε βάθος χρόνου είναι ανυπολόγιστο. Η εμπειρία από παρόμοιες καταστροφές (όπως για παράδειγμα το Exxon Valdez στην Αλάσκα το **1989**) δείχνει ότι οι άνθρωποι και το περιβάλλον εξακολουθούν να υφίστανται τις συνέπειες μίας πετρελαιοκηλίδας για πολλά χρόνια μετά.

Η **Greenpeace** επισημαίνει ότι ο μόνος τρόπος για να αποφύγουμε τέτοια ατυχήματα στο μέλλον είναι να απεξαρτηθούμε άμεσα από την επικίνδυνη ενέργεια και να στραφούμε στις ανανεώσιμες πηγές. Δυστυχώς η καταστροφή στον κόλπο του Μεξικού, μας δείχνει με τον πιο οδυνηρό τρόπο το πραγματικό κόστος των ορυκτών καυσίμων για τον πλανήτη. Η Greenpeace υπηρετεί ένα όραμα για μία κοινωνία, όχι απλά μηδενικού άνθρακα, αλλά 100% Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας.

(oceans.greenpeace.org)

2. Henkel-Η Αειφορία ως Παράγοντας Επιτυχίας

Η Αειφορία και η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη (CSR) αποτελούν αντικείμενο συζήτησης από το κοινό συχνότερα και πιο επιτακτικά. Ο Kasper Rorsted, πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου της Henkel, εξηγεί για ποιο λόγο είναι πιο σημαντικό από ποτέ να αδράξουμε την αειφορία και την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη σαν ευκαιρία και να τις χρησιμοποιήσουμε ως παράγοντα επιτυχίας.

--Πώς η εταιρεία Henkel συνδυάζει την κοινωνική και οικολογική ευθύνη με την επιχειρηματική επιτυχία;

Φιλοδοξία μας είναι να συνδυάζουμε τις επιδόσεις των προϊόντων με την υπευθυνότητα απέναντι στους ανθρώπους και στο περιβάλλον και, έτσι, να θέσουμε ένα νέο πρότυπο ποιότητας. Για την επίτευξη αυτής της φιλοδοξίας, η Henkel προσδιόρισε πέντε τομείς εστίασης: ενέργεια & κλίμα, νερό & λύματα, υλικά & απόβλητα, υγεία & ασφάλεια και κοινωνική πρόοδος. Πέρα από την αύξηση του περιθωρίου κέρδους μας, κάθε νέο προϊόν πρέπει επίσης να συμβάλλει στην αειφόρο ανάπτυξη σε έναν τουλάχιστον από αυτούς τους τομείς εστίασης. Για να σας δώσω ένα παράδειγμα, έχουμε εξελίξει ακόμα περισσότερα τα απορρυπαντικά πλυντηρίου μας έτσι ώστε να έχουν πολύ καλές επιδόσεις ακόμα και σε χαμηλές θερμοκρασίες και μικρές δόσεις. Με αυτό τον τρόπο δίνεται η δυνατότητα στους καταναλωτές να

εξοικονομούν ενέργεια έχοντας τα ίδια αποτελέσματα καθαρισμού. Πάνω από τα δύο τρίτα των συστατικών στις συνθέσεις προϊόντων μας, όπως τα σαπούνια, τα σαμπουάν και τα αφρόλουτρα, βασίζονται πλέον σε ανανεώσιμες πρώτες ύλες. Όσον αφορά στον κλάδο των βιομηχανικών συγκολλητικών, προσφέρουν λύσεις συστημάτων που βοηθούν στη μείωση του κόστους της ενέργειας, του νερού και της απόρριψης αποβλήτων σε πολλές διαδικασίες. Επίσης, έχουμε αναπτύξει νέες τεχνολογίες για την αντιδιαβρωτική προστασία οι οποίες λειτουργούν χωρίς φωσφορικά και αποφεύγοντας την απόρριψη βαρέων μετάλλων.

--Η εταιρεία έχει βραβευτεί με το γερμανικό Βραβείο Αειφορίας και έχει συμπεριληφθεί στον Παγκόσμιο Δείκτη Αειφορίας Dow Jones. Τι σημαίνει αυτό;

Ο Παγκόσμιος Δείκτης Αειφορίας Dow Jones περιλαμβάνει εταιρείες που λειτουργούν σύμφωνα με τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης. Τα τελευταία δέκα χρόνια, η SAM Indexes GmbH διεξάγει μια ετήσια ανασκόπηση των εταιρειών με βάση οικονομικά, οικολογικά και κοινωνικά κριτήρια. Η Henkel κατέκτησε πρόσφατα για μια ακόμα φορά την ηγετική θέση σε θέματα αειφορίας στα Αναλώσιμα Οικιακά Προϊόντα. Μόλις το 10% από τις 2.500 μεγαλύτερες εταιρείες στον κόσμο κατορθώνουν να περιληφθούν στο δείκτη Dow Jones.

--Πού πιστεύετε ότι υπάρχει μεγαλύτερη ανάγκη για δράση αναφορικά με την αειφόρο ανάπτυξη στην εταιρεία σας και ίσως και σε ολόκληρο τον κλάδο;

Πρέπει να προάγουμε την καινοτόμο και αειφόρο κατανάλωση. Τα μεγέθη του πληθυσμού αυξάνονται παγκοσμίως, όπως επίσης και το μέσο επίπεδο διαβίωσης και κατανάλωσης. Ως αποτέλεσμα, καταναλώνονται ολοένα περισσότεροι πόροι και αυξάνονται οι εκπομπές ρύπων. Επομένως, πρέπει να αναπτύξουμε ακόμα καλύτερα προϊόντα και λύσεις διευκολύνοντας ταυτόχρονα τους καταναλωτές ανά τον κόσμο να λαμβάνουν υπεύθυνες αγοραστικές αποφάσεις και να χρησιμοποιούν τα προϊόντα

με αειφόρο τρόπο. Γενικότερα, το οικολογικό αποτύπωμα πολλών καταναλωτικών αγαθών εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την αποδοτική χρήση των προϊόντων που γίνεται από τους καταναλωτές. Τα απορρυπαντικά πλυντηρίου είναι ένα καλό παράδειγμα. Η εξοικονόμηση ενέργειας με την πλύση των ρούχων σε χαμηλότερες θερμοκρασίες μπορεί να συμβάλει σημαντικά στην προστασία του κλίματος. Ωστόσο, θα πρέπει να κάνουμε γνωστές αυτές τις προσφορές στους καταναλωτές με ακόμα πιο ξεκάθαρο τρόπο. Η «μετάφραση» αυτών των αειφόρων ωφελειών σε αξιόπιστα και εύκολα κατανοητά μηνύματα επικοινωνίας βοηθά ώστε οι καταναλωτές να συμμετέχουν πιο ενεργά στην αντιμετώπιση των προκλήσεων που δημιουργεί η αειφόρος ανάπτυξη για την κοινωνία στο σύνολό της.

--Η αρχή της αειφορίας έχει οφέλη και για τους υπαλλήλους της εταιρίας;

Ναι, οπωσδήποτε. Ως οικογενειακή επιχείρηση, η Henkel εστιάζει στη μακροπρόθεσμη και κερδοφόρα ανάπτυξη. Για την επίτευξη αυτού του στόχου, χρειαζόμαστε καλούς υπαλλήλους και επενδύουμε συνεχώς στην επιμόρφωση και συνεχή εκπαίδευσή τους. Ένας από τους λόγους για τους οποίους γίνεται αυτό είναι διότι προτιμάμε να καλύπτουμε τις διευθυντικές θέσεις από τις τάξεις του εργατικού δυναμικού μας. Μόνο στη Γερμανία, επενδύσαμε πέρυσι δέκα εκατομμύρια ευρώ συνολικά σε περίπου 19.000 εκπαιδευτικές δραστηριότητες για τους υπαλλήλους μας.

--Πόσο καλά καλύπτεται η αειφορία στην επαγγελματική εκπαίδευση που παρέχετε στα νεαρά άτομα έτσι ώστε οι υπάλληλοί να ενστερνίζονται αυτό το στόχο σε πρώιμο στάδιο;

Προσπαθούμε να εμφυτεύσουμε την ηθική της αειφορίας στο μυαλό των εκπαιδευομένων μας από την αρχή. Όταν ξεκινούν την εκπαίδευσή τους, όλοι παρακολουθούν μια εισαγωγή στην αειφόρο ανάπτυξη. Στη συνέχεια, εξοικειώνονται με τις πρακτικές πτυχές του θέματος κατά τη διάρκεια της καθημερινής εργασίας τους στην εταιρεία. Οι βοηθοί στα εργαστήρια χημείας μαθαίνουν να χειρίζονται τις χημικές ουσίες με υπευθυνότητα. Οι εκπαιδευόμενοι στα τμήματα αγορών του εμπορικού τομέα μαθαίνουν τι περιμένουμε από τους προμηθευτές μας σε σχέση με

την αειφορία. Αυτά είναι μόλις δύο παραδείγματα από μια πληθώρα παραδειγμάτων. Επιπρόσθετα, οργανώνουμε εκπαιδευτικά εργαστήρια για τις αειφόρες επιχειρηματικές πρακτικές. Μια ιδιαίτερα σημαντική πτυχή είναι η αειφορία των ίδιων των εκπαιδευτικών μεθόδων μας. Η Henkel παρέχει μια ιδιαίτερα περιεκτική εκπαίδευση που προχωρά πολύ πιο πέρα από τις απαιτήσεις των επίσημων εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Για παράδειγμα, εστιάζουμε εντατικά σε δεξιότητες που έχουν να κάνουν με την προσωπικότητα, όπως την ικανότητα εργασίας στο πλαίσιο της ομάδας, την ευελιξία και τη δημιουργικότητα. Επίσης, η Henkel προσφέρει τακτικά ευκαιρίες προκειμένου οι εκπαιδευόμενοι να διευρύνουν τους ορίζοντές τους, για παράδειγμα με τη διοργάνωση ομαδικών επισκέψεων σε μουσεία ή στο θέατρο.

--Με ποιόν τρόπο άλλαξαν οι συμπεριφορές των γερμανικών εταιρειών σε σχέση με την αειφορία ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης;

Όσοι πιστεύουν ακόμα ότι η εταιρική κοινωνική ευθύνη και η αειφορία αποτελούνται από δωρεές, χορηγίες και έργα που αφορούν σε ελάχιστο βαθμό τις δικές τους επιχειρηματικές δραστηριότητες, ίσως έχουν μειώσει τη συμμετοχή τους κατά τη διάρκεια της κρίσης. Άλλοι, όμως, όπως η Henkel, που θεωρούν ότι η αειφορία είναι μια ευθύνη που εκτείνεται σε ολόκληρη την αλυσίδα αξίας κερδίζουν τώρα οικονομικά πλεονεκτήματα μέσω αυτής. Στην περίπτωσή μας, η αύξηση της αποδοτικότητας τα τελευταία δέκα χρόνια οδήγησε στην εξοικονόμηση περίπου 200 εκατομμυρίων ευρώ μόνο και μόνο λόγω της μείωσης στη ζήτηση ενέργειας. Για τη Henkel, η αειφορία είναι ένας μακροπρόθεσμος παράγοντας επιτυχίας και καινοτομίας. Η οικονομική κρίση δεν έκανε τίποτα για να αλλάξει αυτή την άποψη. Βλέπουμε την αειφόρο ανάπτυξη σε ιδιαίτερα μακροπρόθεσμη βάση, κάτι που αποτελούσε ανέκαθεν μέρος της εταιρικής φιλοσοφίας και των ενεργειών μας. Η τρέχουσα δύσκολη οικονομική κατάσταση δεν πρόκειται να το αλλάξει αυτό. Επιπλέον, ο στόχος μας που είναι να συνδυάζουμε τις επιδόσεις των προϊόντων με την υπευθυνότητα απέναντι στους ανθρώπους και στο περιβάλλον λειτουργεί ως ένας παράγοντας που ωθεί στην καινοτομία. Αυτό βοηθά σε εποχές κρίσης, ιδιαίτερα όπου μπορούμε να προσφέρουμε σε πελάτες και καταναλωτές μια ξεκάθαρη προστιθέμενη αξία. (www.henkel.com)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ασκέλη Σ. (2005). «Επιχειρήστε αγροτουριστικά» εκδόσεις: ΚΕΡΚΥΡΑ
- Εθνικό Κέντρο Περιβάλλοντος και Αειφόρου Ανάπτυξης. (2002). «Εισηγητικό Κείμενο: Η Ελληνική Στρατηγική προς την Αειφόρο Ανάπτυξη»
- Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. (2002) «Ανακοίνωση της επιτροπής στο ευρωπαϊκό κοινοβούλιο, το συμβούλιο, την οικονομική και κοινωνική επιτροπή και την επιτροπή των περιφερειών: Προς μια παγκόσμια σύμπραξη για την αειφόρο ανάπτυξη»
- Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. (2006). «ΠΡΑΣΙΝΗ ΒΙΒΛΟΣ: ευρωπαϊκή στρατηγική για αειφόρο, ανταγωνιστική και ασφαλή ενέργεια»
- ΙΣΤΑΜΕ (2005). «Η Νέα Κοινή Αγροτική Πολιτική: Ευκαιρίες και Κίνδυνοι»
- ΙΣΤΑΜΕ. (2009). «Πράσινη ανάπτυξη: Συνοπτικά Κείμενα Διαβούλευσης
- Κότιος Α. (2005). «Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου στο Νέο Διεθνές Οικονομικό Περιβάλλον». Στο Ινστιτούτο Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων (2005). «Διεθνής Πολιτική Οικονομία: Θεωρία, Δομή και Προκλήσεις της Παγκόσμιας Οικονομίας» (Επιμέλεια: Κόντης Α. – Τσαρδανίδης Χ.) . Εκδόσεις Παπαζήση
- Κυτωνάκης Ν. – Κόντης Α. (2005). «Η Πολυεθνική επιχείρηση ως φορέας Παγκοσμιοποιημένης Οικονομικής Δράσης». Στο Ινστιτούτο Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων (2005). «Διεθνής Πολιτική Οικονομία: Θεωρία, Δομή και Προκλήσεις της Παγκόσμιας Οικονομίας» (Επιμέλεια: Κόντης Α. – Τσαρδανίδης Χ.) . Εκδόσεις Παπαζήση
- Λέκα Α. – Γκούμας Σπύρος-Κασσιός Κ. (2005). «Η σύγχρονη σημασία και ο ρόλος των περιβαλλοντικών δεικτών στη διαχείριση του περιβάλλοντος»
- Μακρυδημήτρης Α. – Μαρούδας Λ. – Πραβίτα Η. (2009). «Σύγχρονες τάσεις στη διοικητική επιστήμη: Νέα δημόσια διοίκηση, εταιρική κοινωνική ευθύνη και κοινωνία των πολιτών». Εκδόσεις Σάκκουλα

- Μαραβέγιας Ν. – Ταλιούρης Ε. (2009). «3^ο Συνέδριο Διοικητικών Επιστημόνων: Τοπική Διακυβέρνηση & Αειφόρος Ανάπτυξη»
- Πάπυρος. (2007). «Λεξικό της ελληνικής γλώσσας». Τόμος 1. Εκδόσεις: Πάπυρος Γραφικά Τέχνη.
- Σαρτζετάκης Ε. (2003). « Οικονομική Μεγέθυνση, ανάπτυξη και βιώσιμη ανάπτυξη». Στο : Γ.Ι. Τσάλτας (επιμέλεια), Γιοχάνεσμπουργκ. Το περιβάλλον μετά τη Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για την Αειφόρο Ανάπτυξη (σ.σ. 147-159) Αθήνα: Ι. Σιδέρης.
- Σιούτη Γ.Π. (1998). «Ο ρόλος των Δημοσίων Αρχών στην εξασφάλιση της αειφόρου ανάπτυξης». Στο «Η περιβαλλοντική πολιτική στην Ελλάδα: Ανάλυση του περιβαλλοντικού προβλήματος από τη σκοπιά των κοινωνικών επιστημών». Επιμέλεια: Σκούρτος Μ.Σ -Σοφούλης Κ.Μ. (1998). Εκδόσεις: Τυπωθήτω
- Σκουλάτου Β. – Δημακοπούλου Ν. – Κόνδη Σ. (1998). «Ιστορία νεότερη και σύγχρονη». Εκδόσεις: ΟΕΔΒΑ
- Σκούρτος Μ.Σ -Σοφούλης Κ.Μ. (1998). «Η περιβαλλοντική πολιτική στην Ελλάδα: Ανάλυση του περιβαλλοντικού προβλήματος από τη σκοπιά των κοινωνικών επιστημών». Εκδόσεις: Τυπωθήτω
- Σμίθ Άνταμ (2010). « Έρευνα για τη φύση και τις αιτίες του πλούτου των εθνών» Εκδόσεις: Ελληνικά Γράμματα.
- Σταυροπούλου Ο. – Πολυδωρόπουλος Π. «Γνώση και Διαχείριση του Περιβάλλοντος». Β. Γκιούρδας εκδοτική
- Τσαμπούκου-Σκαναβή. Κ. (2004). «Περιβάλλον και Κοινωνία: Μια σχέση σε αδιάκοπη εξέλιξη». Εκδόσεις: Καλειδοσκόπιο
- Φλογαϊτή Ε. (1998). «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση». Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα
- Φλογαϊτή Ε. (2005). «Εκπαίδευση για το περιβάλλον και την Αειφορία». Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα
- Φωτόπουλος Τ. (2005) «Η πολυδιάστατη κρίση και η περιεκτική δημοκρατία. Αθήνα : Γόρδιος
- Χουλιάρης Α. (2005). «Κρατική Γενναιοδωρία στο Διεθνές Σύστημα : Η αναπτυξιακή βοήθεια από το σχέδιο Μάρσαλ έως σήμερα». Στο Ινστιτούτο Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων (2005). «Διεθνής Πολιτική Οικονομία:

Θεωρία, Δομή και Προκλήσεις της Παγκόσμιας Οικονομίας» (Επιμέλεια: Κόντης Α. – Τσαρδανίδης Χ.) . Εκδόσεις Παπαζήση

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Giddens, A. (1998). *The third way: The Renewal of Social Democracy*. Polity Press
- Giese, A. C. (1976). *Living with our Sun's Ultraviolet Rays*. New York. Plenum Press
- Harwood, R.R. (1985). "What is Different About Sustainable Agriculture?" Paper presented to the International Institute for Environment and Development Meeting, Washington DC. July 9, 1985
- Huckle, J (2000). *Education for sustainability: Some guidelines for curriculum reform*". Conference paper. South Bank University.
- Makofske – Kaplin. (1995). *Technology and Global Environmental Issues*". Harper Collins College Publishers
- Moles, J.A. (1986). *A Prologue to the future: Searching for Wisdom Which Will Lead to a Sustainable California and World Agriculture*". In *sustainability of California Agriculture*. Davis, CA: university of California Cooperative Extension.
- O'Riordan & Voisey, H. (1998). "The political economy of the sustainability transition". In : T. O'Riordan'nd H. Voisey (eds) *The Transition to Sustainability: The Politics of Agenda 21 in Europe*. p.p.3-30. London : Earthscan
- Shea, C.P. (1989). *Protecting the Ozone Layer. State of the World 1989*. Washington DC: World Watch Institute
- Tolba, M.K. (1984). *Harvest of Dust. United Nations Environment Programme Resort, Assessment of the status and Trends of desertification (1978-1984)*
- Weber, P. (1994). "Safeguarding Oceans". In L.R. Brown et al. (eds.), *State of the World 1994*. New York: W.W. Norton.

- Wilson, E.O. (1992). The Diversity of Life. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press.
- WWF. (2000). The living Planet Report. Gland :World Wide Fund for Nature

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Oceans.greenpeace.org
- www.watersave.gr
- www.wto.org
- www.IMF.org
- www.oecd.org
- www.nuestromundo.gr
- www.wwf.gr
- www.henkel.com
- www.ypeka.gr
- www.agroxenia.net
- www.minagric.gr
- www.vamosa.gr
- www.karditsa-city.gr
- www.wupperinst.org
- www.symbiosis.dk
- newcity.ca
- www.smartcommunities.ncat.org
- www.worldbank.org
- www.hm-treasury.gov.uk
- www.europa.eu
- www.minenv.gr
- www.economypoint.org